

НАШ УКРАЇНСЬКИЙ ДІМ

Науково-популярний часопис
для вчителів України та діаспори

№ 2

Ніжин – 2024

Науково-популярний часопис
для вчителів України та діаспори
«Наш український дім»
№ 2, 2024 рік.

Рішенням Національної ради
України з питань телебачення та
радіомовлення № 1180 від
11.04.2024 р.
ідентифікатор медіа R30-03787

Рекомендовано до друку
Вченою радою Ніжинського
державного університету
імені Миколи Гоголя.
Протокол № 5 від 29.11.2024 р.

Засновник:
Центр гуманітарної співпраці з
українською діаспорою
Ніжинського державного
університету
імені Миколи Гоголя
(Ніжин, Україна).

Склад редакції:
Самойленко О. Г.,
канд. іст. наук, доц.;
Плотніков Є. О.,
канд. пед. наук, доц.;
Михед П. В.,
докт. філол. наук, проф.;
Онищенко Н. П.,
директорка Центру; членкиня
Нац. спілки журн. України;
Самойленко Г. В.,
докт. філол. наук, проф.;
Сидоренко В. О.,
канд. філол. наук, доц.

Відповідальний редактор:
Онищенко Н. П.
Верстка, макетування:
Бобрик Д. М.
Літературне редагування:
Онищенко Н. П.,
Бобрик Д. М.

Зміст

Українознавство

Павленко С. Пам'яті Миколи Гриня.....	4
Гринь М. Серце моє в колючому дроті.....	6
Мацько В. Ольга Мак у моєму житті.....	29
Кравчук Г. Світовий рекорд хору Кошиця.....	35
Алатиренко М. Лист душі і прекрасне... (у природі людській).....	46
Тарасенко Л. Ніжинський ботанік Сергій Михайловський...	51

Наукові розвідки

Щербань О. Чорне гончарство Котельви як особливий туристичний магніт Полтавщини.....	54
Григорук А. Фольклор гуцульської Верховинщини як проекція художньо-міфологічного світогляду її мешканців.....	64

Проза, переклади, рецензії

Ієромонах Софроній (Тютюнник) «Одинокий Ганч».....	71
Відомості про авторів	110

Шановні добродіі!

Часопис, який Ви тримаєте в руках, є науково-популярним виданням, що може бути цікавим не тільки учителям-практикам, а й усім, хто причетний до вивчення та викладання української мови, літератури, історії, культури в Україні та поза її межами.

На нашу думку, на сьогодні вже назріла потреба в такого типу періодичних виданнях, оскільки вони надають можливість обмінюватися думками, ділитися досвідом і фахівцям із діаспори, які довгий час були відірвані від України, проте завжди переймалися проблемами українознавства.

Публікації, які представлені в нашому часописі, охоплюють доволі цікаве коло питань, актуальних і водночас проблемних: наукові розвідки, методичні матеріали для шкільництва, поетичні, прозові та драматичні твори й переклади сучасних маловідомих авторів. Маємо надію, що в нашому журналі Ви знайдете відповіді на свої запитання та зможете використати його у своїй практичній діяльності, пропагуючи ідею українства.

Будемо щиро вдячні за співпрацю з нами, за надіслані матеріали для публікації, за висловлені побажання та пропозиції щодо роботи редакції.

З повагою, редакційна колегія

УКРАЇНОЗНАВСТВО

Сергій Павленко

ПАМ'ЯТІ МИКОЛИ ГРИНЯ

Сумна звістка надійшла зі США. 1 червня, не доживши до 70-річного ювілею, помер відомий чернігівський журналіст та краєзнавець-дослідник, активний автор журналів «Сіверянський літопис» та «Літературний Чернігів» Микола Миколайович Гринь.

Він народився 28 липня 1954 р. в с. Козацькому тодішнього Новобасанського району Чернігівської області в сім'ї селян-колгоспників. 1961 року пішов до першого класу місцевої школи, а вже за три роки районна газета опублікувала його першу замітку. 1977 р. завершив навчання на факультеті журналістики Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка, дипломну роботу захистив на «відмінно з відзнакою».

На початку трудової діяльності працював кореспондентом, фотокореспондентом, літературним редактором у бобровицькій, коропській газетах. Двадцять років присвятив роботі в обласній газеті «Деснянська правда». Був помічником народного депутата Верховної Ради України, працював радником міського голови Прилук. Згодом очолював кілька багатотиражних газет.

М. Гринь як літописець Чернігово-Сіверщини написав близько 1500 статей про проблеми місцевих жителів, буття громад. Його нариси, есе, проблемні матеріали друкувалися в газетах «Урядовий кур'єр», «Сільські вісті», «Правда України», «Сільське життя», «Селянська газета», «Культура і життя», «Робітнича газета», «Молодь України», «Україна молода», «День», у журналах «Хлібороб України», «Перець», «Наш український дім», «Український дім» (Ніжин), «Рідний край» (Полтава), «Визвольна боротьба» (Львів), альманасі «Порт-Фоліо» (Канада). На II фестивалі журналістів Чернігівщини «Золотий передзвін Придесення» публіцист визнаний лавреатом у номінації «Краща публікація року».

В останнє десятиліття М. Гринь активно досліджував історію рідного краю та України. З-під його пера вийшли розвідки про життя основоположника української преси на Алясці, автора першого Букваря Агапія Гончаренка (2021), письменника Панаса Мирного в Прилуках (2019), майстра бандурної справи Кена Блума (2023), дисидента Петра Рубана (2024). Дослідник написав кілька книг-томів (Козацьке: Матеріали до історії рідного села над Супій-рікою і його найближчої округи. Ніжин : ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2014. 552 с.; Кам'яної справи художник [майже повний життєпис українського художника,

архітектора і професора Миколу Даміловського] Київ : Фенікс, 2020. 269 с.; Кобижча: від сивої давнини до сьогодення. Київ : Фенікс, 2021. 701 с.; Він світильником був, або Українська Голгота Івана Самійленка. Чернігів: SCRIPTORIUM, 2023. 560 с.) Активно виступав М. Гринь і як рецензент творів письменників, істориків (його слово про літераторів, колег по перу вміщували регулярно «Українська літературна газета», «Україна молода», «Слово Просвіти», «Жінка-Українка», «Письменницький портал», «Літературний Чернігів»).

Знаний публіцист, лавреат Міжнародної літературно-мистецької премії імені Пантелеймона Куліша, більше сорока років був членом Національної спілки журналістів України. Він нагороджений Подячною грамотою Генерального консульства України в Сан-Франциско за багаторічну сумлінну, наполегливу, самовіддану працю, значний особистий внесок у розвиток та збереження української культури та історії в США.

За високу професійну майстерність у сфері журналістики та великі досягнення в дослідженні історії державотворчих процесів діяльності першого уряду в екзилі Українське Народне Посольство вручило Миколі Гриню Диплом про присвоєння почесного звання Народного посла України.

Поховали Миколу Миколайовича в День журналіста (6 червня) у місті Пало Альто Каліфорнія в меморіальному парку Алта Меса. Пам'ять про цю непересічну особистість, талановитого дослідника залишиться назавжди в наших серцях.

Читачі часопису «Наш український дім» пам'ятають цікаві краєзнавчі дослідження нашого автора. Подаємо його останній надісланий зі США текст.

Микола Гринь

СЕРЦЕ МОЄ В КОЛЮЧОМУ ДРОТІ...
(Продовження. Початок № 1. 2024)

ГЕТЬ З УКРАЇНИ!!!

Засідання Чернігівського обласного суду відбулося 20 квітня 1977 року. Нагадаю, що звинувачували Петра Рубана за тими ж двома статтями, що і на попередньому суді. Звинувачення за статтею 150-ю слідство обґрунтовувало на тому, що сувеніри такого гатунку в домашніх умовах виготовити немає можливості. Петро Рубан одразу ж запропонував суду провести слідчий експеримент. Навіть з виїздом до нього додому. Його думку підтримали свідки. Суд не погодився. Не взяли до уваги й зауваження про те, що в справі не представлені навіть фото верстата та двогвинтового преса, на яких працював мистець, і які належали йому. Проте в справі було багато фотографій, що мали переконати суд, що в сарайчику чи кімнаті для проживання занадто мало місця для встановлення тих пристроїв для обробки деревини. Звинувачення використало також свідчення голови вуличного комітету Терещенко, яка лише один раз була вдома в Рубана і не бачила там ні верстата, ні преса. Ще на першому засіданні суду слідчий прокуратури Максименко приписав свідку Логвинову показання, ніби сувеніри, які художник здавав у салон, були зроблені на комбінаті. Свідок Логвинов став заперечувати цей факт і наголошував, що він не знає про місце виготовлення. Однак згаданий уже слідчий Максименко відповів, що суд йому повірить, аби він лише набрався сміливості це сказати. Суд не побажав також взяти до уваги різницю в розмірах між серійними виробами і зданими в салон.

Чернігівський суд зняв з Рубана звинувачення в крадіжці матеріалів. Ця крадіжка п'яти сувенірів ґрунтувалася на хімічній експертизі. Вона й справді показала ідентичність лаку на них і на серійних сувенірах. Але ж суд відмовив адвокатці Рубана в проведенні художньо-біологічної експертизи. Окрім того, під час суду з'ясувалося чергове спотворення свідчень на попередньому слідстві. Начальник слідчого відділу обласної прокуратури Криволапов записав показання вахтера Сонець, ніби той під час перевірки портфеля Рубана бачив у ньому фарби, щіточки для малювання і «картинки із дерева». На суді ж свідок Сонець сказав, що бачив лише щіточки і фарби. Коли ж суддя прочитав йому запис із протоколу попереднього слідства, Сонець категорично заявив, що картинок у портфелі не було. Однак у звинувачувальній промові прокурор послався на показання вахтера і на портфель як знаряддя злочину.

Коли суд ухвалив скасувати вирок Петру Рубану як необґрунтований і спрямувати справу на повторний розгляд зі стадії попереднього слідства, у залі почувся схвалювальний шепіт. Люди розуміли, що нових доказів вини слідство не знайде і Рубана випустять на волю. Та коли дізналися, що нове слідство знову доручили вести все тому ж одіозному Максименкові, то було зрозуміло, що він зі шкіри лізтиме, аби дістати нові докази вини художника. Люди не помилилися. І він одразу ж після суду заявив оптимістам, що перший раз Рубанові дали вісім років, а ось на другий – дадуть усі п'ятнадцять!..

Для повної картини судового засідання також варто додати, що за статтею 187-1 Рубану інкримінували записи, які він робив у мордовських таборах у восьми зошитах. До них долучили й листи із Мордовського політичного табору до дружини. Зауважу, що все листування, усі записи завжди ретельно читали цензори в'язниці і лише після цього дозволяли відправляти адресатам. Адміністрація зони постійно переробляла записи в тих

зошитах і щоразу повертала їх назад. Говорила, нема нічого підозрілого. А ось прилуцьким слідчим кілька висловлювань художника видалися небезпечними для існування радянського суспільного устрою та його керівництва. Зошит із різночасовими і різноманітними записами вони витлумачили в дусі диспозиції статті 187-1 КК УРСР як виготовлення і зберігання наклепницького антирадянського твору. Слідчим не під силу зрозуміти, що твором можна назвати роман, повість, картину, сувенір, музичну композицію, але аж ніяк не зшитий із спонтанними записами та нотатками зошит.

Знадобилися й усні висловлювання Рубана. Розпочалося офіційне збирання їх. Опитали багато знайомих і не дуже знайомих мистцеві людей. Декому прокрутили магнітофонні записи з голосом Петра Васильовича. Їх робили з порушеннями законів. Тобто без згоди автора і без його відома. Якщо ще в Конотопі після відбуття першого покарання в органи донесли зацікавленість Рубана, чому транспаранти та лозунги пишуть російською мовою, то тут теж повз вуха наглядців чи табірних «сексот» не пройшли їдкі Петрові зауваження про браковані вироби, що це все «зроблене в ССРСР», тобто неякісне. Інкримінували також занотоване кимось усне зауваження про те, що його як художника піддають утиску і не дають можливості працювати по-справжньому. Наполегливо пресують художника за його висловлювання про росіянізацію навчання в школах, його заяву, що не віддасть дитину до російської школи. Але знову осічка. Ні в записах, ні в розмовах ніхто відкрито не сказав, що Рубан агітував його виступати проти радянської влади чи зводив на неї наклепи. 18 квітня 1977 року обласний суд після завершення протягом двох місяців попереднього слідства почав слухання справи в першій інстанції.

Учасники того засідання згадували, що його організували в малюсінській залі з чотирма короткими рядами стільців. Два з них віддали для свідків і на них не дозволили сідати стороннім глядачам. Перших три дні суду на засіданні був присутній член Української громадської групи сприяння виконанню в УРСР Гельсінських угод Микола Матусевич. Після цього суд зробив на кілька днів перерву. За цей час Матусевича та ще одного учасника процесу із цієї ж групи Мариновича затримали в Києві і забрали в них зроблені під час судового засідання нотатки.

25 квітня на процес пішов Левко Лук'яненко. Але його терміново викликали до міліції і тримали там увесь день. Аж до закінчення засідання суду в той день. Наступного разу Левко Григорович пішов після обіду, аби послухати промови прокурора Петренка та адвокатки Занько. Після промови прокурора Лук'яненка знову викликали до міліції. Там проводили з ним «виховну роботу» до завершення дебатів у суді.

29 квітня 1977 року суд виголосив вирок. «Його, – пише Левко Лук'яненко, – не можна ні зрозуміти, ні виправдати». Петрові Рубану дали шість років ув'язнення, три роки вислання з України, понад п'ять тисяч карбованців так званих збитків і конфіскація майна. «За що!», «За що!» – з гнівом і обуренням вигукує Левко Григорович, який, так би мовити, і на своїй шкурі відчув несправедливість Феміди. Несправедливість до такої межі, що був змушений у листі від 24 серпня 1977 року просити у владних органів дозволити йому виїхати з Радянського Союзу на проживання поза його межами, оскільки «перспектива працювати всю решту життя електриком і споглядати рідний край тільки в межах одного міста Чернігова, а тим більше нове ув'язнення його не задовольняє...»

Судовий процес у Чернігові над Рубаном не переконав, що він провадив приватно-підприємницьку діяльність. Прокурор для обґрунтування необхідної умови цього злочину – прикривання формою державного чи кооперативного підприємства – навів по суті тільки одне міркування: Рубан бувало їздив за дорученням дирекції комбінату у відрядження на Чернігівську меблеву фабрику і звідти привозив шпон, який використовував собі на

сувеніри. Але ж тут, твердять юристи, нема ніякого прикривання. Є збіг у часі: для комбінату він виконував завдання комбінату, а для себе як приватної особи, а не посланця комбінату, він потім за окремим дозволом вибирав собі з відходів кільканадцять клаптиків шпону з тією текстурою, що йому подобалася та підходила для виготовлення запланованих сувенірів.

Дуже непереконаливим було й прокурорське обґрунтування крадіжок. Він посилався на висновки біологічної та хімічної експертиз. Вони твердили: серед шпону комбінату є шпон кленовий і на сувенірах мистця є такий же, серед шпону комбінату є шпон дубовий і на сувенірах є такий же. Згідно з другою експертизою хімічний склад лаку з комбінату такий, як і на сувенірах.

«Ні в першому, ні в другому випадкові, – пише Левко Лук'яненко, – не можна твердити, що Рубанові матеріали є з комбінату, бо такі ж матеріали можуть бути і в інших місцях, а покази свідків не підтвердили, що він їх брав у комбінаті і виносив через прохідну чи в інший спосіб». Наводить Левко Григорович ще один факт засліпленої упередженості: у натурі слідство і суд мали п'ять сувенірів. Про інші 70 відомо одне: їхню ціну. Але через те, що інтарсія – мистецтво, її твори оцінюють не за вагою шпону і фарби. Тому на підставі наявних п'яти аж ніяк не можна судити про кількість шпону і фарби інших 70 сувенірів.

Повторю ще раз викладене вище: до приходу Петра Рубана на комбінат відходи шпону спалювали або ж вивозили на міське звалище як непотріб. Рубан, який мав непересячний талант художника-інтарсиста-інкрустатора, з цього сміття виготовляв оригінальні, ексклюзивні речі, що давали прибуток підприємству, а у вільний час робив їх на продаж для себе. Яка ж тут шкода комбінатові? Те, що він робив, роблять сотні інтарсистів в Україні – і повинні робити – якщо Україна не хоче бути свідком загибелі цього виду декоративно-ужиткового мистецтва.

«Сили, що тиснуть Петра Рубана до в'язниці, – наголошує Левко Лук'яненко, – це ті люди, які ще зі сталінських часів звикли дивитися на закон як на знаряддя реалізації в ньому своєї волі, і коли закон суперечить їй, вони гвалтують його або просто діють проти нього, покладаючись на силу. Позаяк така практика ніщо інше як пережиток минулого, що суперечить і радянському законодавству, і Прикінцевому актові Гельсінської наради, і інтересам українського суспільства, вона має бути припинена».

Задля торжества законності і справедливості в нашому суспільстві Левко Лук'яненко ще раз закликав надрукувати його статтю «Зупиніть кривосуддя!» й подати голос протесту діячів народно-ужиткового мистецтва проти вироку Чернігівського обласного суду!

28 червня 1977 року Верховний суд України розглянув касацію Петра Рубана і вирок залишив без змін. З цього приводу газета «Свобода» написала: «Верховний Суд УРСР розглянув касаційну скаргу українського різьбаря Петра Рубана і 28 червня 1977 року затвердив вирок Чернігівського обласного суду – 6 років ув'язнення і 3 роки заслання». Газета нагадує, що Чернігівський обласний суд ще 29 грудня 1976 року засудив Петра Рубана на 8 років таборів посиленого режиму і 5 років заслання за статтею 81. ч. 3 КК УРСР («крадіж і приватно-власницька діяльність»). Кримінальну справу проти Рубана почали фабрикувати після того, коли з його квартири «пропала» інкрустована дерев'яна книга, присвячена 200-річчю ЗСА.

«Свобода» пише далі, що Петро Рубан вніс касаційну скаргу до Верховного Суду УРСР, який уневажнив вирок з 29 грудня 1976 року і передав справу Рубана на новий процес. Новий перегляд справи Чернігівський обласний суд розпочав 20 квітня 1977 року. До обвинувачення додали ще одну статтю, а саме 187-1 («наклепницька діяльність»). Підставою для цієї статті став таборовий щоденник Рубана з часів його попереднього перебування в Мордовському таборі, з якого він був звільнений 1973 року.

Суд, розповідає газета, тривав сім днів. З перепитаних 44 свідків більшість заперечувала версію про згодану крадіжку державного майна з меблевого комбінату в м. Прилуки, де Рубан працював. Усе ж таки прокурор запевнював у своїй промові, що Рубан мав такий великий портфель, що міг у ньому легко винести багато речей.

Адвокатка Рубана доводила невинність Рубана, а сам Рубан також не визнав своєї вини і в останньому слові заявив, що його судять за те, що «я бажав виходу України з СРСР та за те, що я, відсидівши 5 років, не змінив своїх поглядів...» Ця, як й інші публікації в американських газетах про Петра Рубана та інших політичних в'язнів в Україні, свідчить про те, що журналісти тримали на пульсі життя України та й всього СРСР та детально інформували про все своє суспільство.

Так, Петро Васильович скаржився на необґрунтованість покарання й у протесті-заяві на ім'я Генерального прокурора Союзу РСР. Принагідно скажу, що несправедливі звинувачення і такі ж покарання не тільки не припинили, а й активізували правозахисну діяльність Петра Рубана. За 1979–1985 роки він написав сто різноманітних заяв та скарг у вищі органи політичного керівництва держави, у міжнародні правозахисні організації. У них він таврував антигуманну за своєю суттю тоталітарну систему в СРСР. За його ж словами, вона скомпрометувала себе на міжнародній арені вторгненням в Афганістан, підтримкою маріонеткових режимів в Африці, Азії і Латинській Америці, розпалюванні ворожнечі і ненависти між народами. У документах державного архіву УСБУ в Чернігівській області є навіть пункт, що в підготовлених Петром Рубаном матеріалах критикувалася внутрішня політика КПРС, радянської держави, що йшла здебільшого в розріз не лише з міжнародними правовими нормами, а й прийнятою в СРСР Конституцією. Підтверджує таку тезу й лист Петра Рубана до американського президента.

Те засідання в Чернігові яскраво підтвердило, що під час винесення вироку слуги Феміди назовні керувалися сувенірами мистця, а насправді ж його світоглядом. Тому й формулюють звинувачення як приватно-підприємницьку діяльність та крадіжку. Фактично ж карають за націоналістичну налаштованість художника. Їхня подвійна бухгалтерія одна для публіки, якій треба «запудрити мозок», інша – для придушення інакодумства. Левко Лук'яненко в згаданій публікації про зупинку кривосуддя наголошує, що він відкидає її – вона роздвоює людину, створюючи в ній дві моралі, дві душі; вона вчить людину лукавити і нівечить її.

Далі Левко Григорович просить поки що полишити світогляд Рубана, оскільки його звинувачують у приватно-підприємницькій діяльності та крадіжці, а не за його світогляд. І просить говорити про те, що сказано на суді, а не про те, що вони мають на оці. Тобто про офіційне звинувачення держави, а не неофіційні прагнення шовіністів.

Захист юридичними засобами явно незаконного засудження адвокатка Є. О. Занько здійснює доволі принципово і вона домоглася би відновлення законності, тобто звільнення Рубана. Як пам'ятаємо, на аргументований виступ адвокатки люди відреагували бурхливими оплесками. Це, безсумнівно, декого налякало. Ось тут і втрутилися ті, які ставили собі за мету, попри норми закону, запроторити норовливого митця за ґрати. Звісно, що й захист у цьому випадку мусить вийти за межі суто юридичних форм. Цей позаюридичний захист юрист і правоохоронець Левко Лук'яненко вбачав у зверненні до членів редколегії журналу «Народна творчість та етнографія». «І через них, – наголошує він, – до представників українського мистецтва, а також до тих кіл широкої громадськості, що дбають про права людини та зміцнення законності в Українській РСР». «Я не маю сумніву, – пише він далі, – що ви розумієтесь на мистецтві і не станете говорити про вартість дерева чи тканини, коли перед вами талановитий твір з інтарсії чи художня картина. Ви розумієте, що талант – це дар

Господній, і всяка цивілізована нація старається плекати його як національний скарб і свою гордість. Не дроворуби створюють національне образотворче мистецтво й художню культуру, і коли вони починають підраховувати вартість дощок та амортизаційні витрати на маленькі сувеніри, значить вони в сувенірах та інтарсійних портретах і пейзажах Рубана бачать не художню цінність, а вартість дров».

Левко Лук'яненко, Надія Світлична та інші правозахисники наголошують на досить нелегких умовах життя Петра Рубана та його родини. У них з дружиною двоє малих дітей. Вони майже три роки живуть у тимчасовій халабуді-сараї. Усі сили й кошти мобілізують на будівництво нової хати – єдиного майна родини, для спорудження якого вони гарували по 16–18 годин на добу. Коли Лідія Федосіївна, яка прибула на підприємство працювати за направленням вишу, пішла до директора заводу пластмас просити бодай невеличку кімнатку, директор у грубій формі відповів, що він її та її чоловіка-антирадянщика навіть на поріг гуртожитку не пустить. Подружжю довелося знімати куток у приватному секторі. Лише після звернення до Голови Верховної Ради України подружжю Рубанів міськвиконком виділив невеличку земельну ділянку для спорудження будинку. Ось у тій недобудованій хаті без вікон і дверей та сарайчику й тулилися хвора дружина та двійко дітлахів, де донечці Наталці вісім, а меншенькому Маркові – трохи більше року. Правду кажуть, що біда сама не ходить, а водить за собою й своїх дітей. Постійні нервові потрясіння, життя в страху під ковпаком чекістів та в холодній халабуді далися взнаки. У Лідії Федосіївни діагностують туберкульоз. З тяжкою формою хвороби вона майже рік лежить на лікарняному ліжку.

Але родина мусила пережити ще одне страшне випробування, перед яким тьмяніють усі інші. За кілька місяців перед звільненням Петра Васильовича із «зони» за до цього часу нез'ясованих обставин на малого Марка налітає вихором вантажівка. Аж із литовськими номерами. Вона калічить хлопця: у нього ушкоджений хребет, повністю не функціонує нижня частина тіла. Ліда Рубан не вимагала жодного відшкодування ні від влади, ні від водія. «Не хотіла торгувати сином. Якщо він винен, то Бог судитиме його», – запевнила вона під час пресконференції для американських журналістів. Представники влади потирали руки і тоді дорожню пригоду списали на випадковість. Але весною 1986 року часопис «Смолоскип», що виходив за кордоном, відверто писав, що лікарка Олена Антонівна Красівська, дружина дисидента Зіновія Красівського зі Львова, теж була замордована в жахливій дорожньо-транспортній аварії, що і її зорганізувало КДБ, аби в ув'язненні залякати її чоловіка. Аналіз пізніших подібних дорожньо-транспортних трагедій, у яких загинули В'ячеслав Чорновіл, кілька опозиційних депутатів і політиків, народний артист Леонід Биков, який теж не вписувався в радянську систему життя й виховання, сина котрого арештовували за антирадянські погляди, інші схожі пригоди на дорогах дають підстави висувати гіпотезу, що той наїзд на Марка теж не був випадковим, а є спланованою акцією, якою хотіли залякати норавливого і бунтівного Петра Рубана.

Коли складаєш докупи всі ці життєві перипетії родини стає важко усвідомити дії тогочасних владомощців міста. Вони замість того, щоб полегшити житлові та побутові умови молодій і талановитій родині з двома дітьми, у якій дружина є молодою спеціалісткою, яка після інституту одержала направлення на завод працювати інженером, і тим самим вивільнити сили мистцеві на створення нових креативних інтарсійних національних робіт, з високою художньою вартістю, які б приносили славу Прилукам; замість надати матеріали й інструменти для творчої праці і підвищення її продуктивності, вирішили встановити шлагбаум перед його творчістю, припинити геть його творчу працю. Бо, бачите, він десь колись комусь не так висловився, має свою, не схожу з іншими думку про суспільні процеси, історичне минуле. Та на додачу до цього приплюсовують попередню судимість, вирішили

зробити його з родиною повністю безхатками. «Геть з недобудованої хати!» – лунає із зали суду. «Геть з України!» луною відгукується у владних кабінетах першого секретаря міськкому компартії та голови міського виконавчого комітету, на столах робочих кабінетів яких, безсумнівно, красуються оригінальні роботи Петра Рубана. А ще ж вчора ці люди обговорювали з усією серйозністю його кандидатуру на присвоєння почесного звання народного художника України. Бо ж не кожному мистцю випадає честь робити сувеніри для всесоюзного з'їзду партії та особисто для Голови Ради Міністрів республіки. Але Україні не треба мистця зі світовим іменем. Їй треба тесля, дроворуб.

І як тут не погодитися із висновком Левка Лук'яненка: «О, доле, нашого мистецтва! – зболено пише він. – Скільки зазнало ти ударів на своєму кам'янистому шляху! Скільки душили тебе непрошені зайти і свої перевертні! Не плекала тебе доля – гнітила холодним подихом зими. Ти – квітка серед снігів. І тільки Господу відомо, звідки беруться в тебе сили не вмерти...» Задля українського мистецтва, задля законності і справедливості Левко Лук'яненко закликав подати свій голос протесту проти нахабної розправи над Петром Рубаном. «ЗУПИНІТЬ КРИВОСУДДЯ! – волає він. – Проявіть своє співчуття до його дружини і двох маленьких діток...» Але статтю в журналі так і не надрукували. Побоялися! Її оприлюднили в самвидаві та в зарубіжній українській пресі.

До речі, листи із в'язниці зникали й незаконно конфісковували не тільки в Петра Рубана. Як зізнається активний його захисник Левко Лук'яненко, у нього теж часто «зникали» листи з місць позбавлення волі. З восьми рекомендованих листів з рекомендованими повідомленнями, що він їх написав за кордон, за рік не повернулося жодне повідомлення про вручення адресатам. Левка Григоровича це не збентежило, і він сприйняв таку ситуацію як належне, як конечні втрати на своєму шляху. І продовжував писати. За 10 місяців у нього назбиралося багато листів і, на думку наглядачів, їх треба було вже забрати. Адже одна справа неофіційно знати, що написано в листах, інша – дістати законне право знати їхній зміст. Щоб перейти з агентурного рівня в законну площину, тоді ж Левка Лук'яненка вирішили прив'язати до якоїсь кримінальної справи і на «законній» підставі вчинити трус та забрати листи. Такою справою тоді виявилася справа прилуцького інтарсиста Петра Рубана, звинуваченого в приватно-підприємницькій діяльності та крадіжці державного майна. «Сама ця крадіжка, – пише Левко Григорович в спогадах, – була машкарою для прикриття розправи за національні переконання».

У записнику художника був номер телефону та ім'я й по батькові Левка Григоровича. Цього було достатньо, щоб зробити з його справи зачіпку для тусу в Левка Лук'яненка. Слідчий Прилуцької прокуратури Максименко в постанові про трус написав, що нібито в нього є підстави вважати, що в квартирі правозахисника можуть бути роботи авторства Петра Рубана, квитанції на здавання їх до Київського салону художніх виробів і листи про реалізацію цих сувенірних виробів. Про самі «підстави» в листі, зрозуміло, нічого не було.

Левко Григорович пише, що він навіть не знав, що Рубан жив у той час у Прилуках, ніколи в тому місті не був і з Рубаном ніколи не зустрічався. У Київському салоні художніх виробів є книга реєстрації приймання виробів на комісію, де фіксується прізвище, ім'я, по батькові, адреса та номер паспорта здавальника. Після перевірки з'ясували, що там даних Лук'яненка нема. Ніяким іншим способом він теж з художником не був пов'язаний і з так званою приватно-підприємницькою діяльністю та крадіжками народного добра мистцем не був обізнаний. Отже, твердження Максименка про необхідність тусу були справжньою вигадкою і привід для тусу безпідставний. Зрозуміло, Левко Лук'яненко написав скаргу обласному прокурору, у якій назвав ці дії порушенням конституційного права на

недоторканість житла. Відповідь була в одне речення, де сказали про законність трусу. Жодного слова про аргументи скарги у відповіді, звичайно, не було.

На виконання постанови Максименка слідчий Деснянської райпрокуратури міста Чернігова Гладков 26 жовтня 1976 року вчинив в оселі Лук'яненка обшук і трус. Він позабирав усі листи, які він отримав після звільнення з ув'язнення, а також листи, що йому писали в ув'язнення дружина, батьки, брати, сестра, друзі та знайомі, і які він їм писав упродовж десятка років. Той факт, що так звана злочинна діяльність Рубана розпочинається з 1973 року, а основна маса листів датовані (зокрема і поштовими штемпелями), не зупинило Гладкова.

Ось так радянська Феміда безцеремонно і злочинно переслідувала інакодумців і на підставі фальсифікацій, підтасовок, брехні їх карала. Левко Лук'яненко продовжував писати друзям, розповідав про цей незаконний трус. Тоді прилуцька прокуратура 19 листопада 1976 року винесла постанову про накладення арешту й вилучення поштово-телеграфної кореспонденції, що надходила Левку Григоровичу і відходила від нього. Він знову вказав на її незаконність, оскільки не мав жодного стосунку до справи П. В. Рубана, а кримінально-процесуальний кодекс УРСР давав право слідчим вилучати листи, що мають стосунок лише до конкретної справи, а не всі підряд. Щоб ще більше деморалізувати підсудного Лук'яненка, на допит викликають з Прилук дружину Петра Рубана Лідію, яка лише з преси знала про нібито антирадянську діяльність цієї людини. Але ж таку нісенітницю інкримінують і її чоловікові. Значить, і тут у слідчих не зв'язуються кінці з кінцями. Ось так за допомогою безпрецедентно жажливих методів слідства та переслідування вони й поставили в одну шеренгу двох земляків, які до цього часу не знали один одного. І система кривосуддя вчинила над ними справжню розправу.

Чернігівський обласний суд, до якого передали з Прилук справу Петра Рубана, скасовує рішення. Формулюють нове звинувачення – розповсюдження наклепницьких відомостей, що ганьблять радянський суспільний устрій. Вирок суду – 6 років ув'язнення і 3 роки заслання. Такий вердикт переконливо показує, що для владних комуністичних структур союзу громадська світова думка, так би сказати, «до лампочки».

Вище мовилося про те, що Петро Рубан пропонував Чернігівському обласному суду провести слідчий експеримент з виготовленням у нього вдома сувенірів, але суд відхилив пропозицію. Розуміли судді, що художник мав рацію. Це він, до речі, підтвердив під час відбуття покарання у виправній трудовій колонії № 60 у Ворошиловградській області. Без різців, пилок, верстатів, лише з полотном ножівки по металу він зробив сувеніри, ідентичні тим, які здавав у художній салон. Цим ще раз переконав усіх, що справді мав золоті руки. Майор Єгоров УКДБ цієї області, який спеціально приїздив у колонію для огляду місця роботи і виготовлених художніх шедеврів, витребував слідчу справу. Після ознайомлення сказав: «Як юрист після розгляду вашої справи вважаю, що злочини за вказаними статтями 81 і 150 не доведені. Але це вже не наш хліб...» Після цього, 10 листопада 1977 року, і народився лист до американського президента.

Петро з дитинства пам'ятає настанову мами, що на похиле дерево й кози скачуть. Отож намагається переконати чиновників у суддівських мантиях та прокурорських мундирах у брехливості звинувачень. Якщо образно, то в листах він пише: «Люди добрі, роздивіться, де Крим, а де Рим, а де попова груша?» Просить пояснити, у чому саме його звинувачують і Генерального прокурора СРСР. 8 грудня в скарзі вже вкотре пише, що з моменту його арешту йому і його сім'ї з двома малолітніми дітьми доводиться звертатися в пошуках захисту справедливості в різні державні та партійні інстанції. У цій системі недомовок,

натяжок, усілякої містифікації у справі, підтасовок єдиною реальністю є ті вироби, що створені його руками, його талантом.

«Мені не все подобається в сучасному стані речей і стосунків у нашому суспільстві, далеко не все, – зауважує Рубан, – але це лише мої думки, справи, наміри були спрямовані до кращих людських форм взаємостосунків у суспільстві. Усе це і стало причиною порушення кримінальної справи проти мене за нездійснені злочини».

І вже 9 грудня автор знову шле Генеральному прокурору «лист-протест». У ньому висловлює сподівання на неупереджений розгляд його клопотання і суті справи. Копію цього ж крику душі він відправляє в Українську групу Гельсінської спілки.

«Різноманітні утиски з боку влади, провокації, шантаж, психологічні катування підірвали здоров'я моєї дружини Лідії Федосіївни Рубан – в даний час вона перебуває в міській лікарні з тяжким захворюванням (туберкульозом)», – читаємо в тому документі, оприлюдненому в 53-му числі «Хроніки текучих подій» від 1979 року.

Далі автор пише, що він обдумав своє становище, дії з боку закону, становище своєї сім'ї і висловлює рішучий протест проти порушення прав людини і громадянина радянською владою. Петро Рубан тоді ж поставив вимогу негайного визволення всіх політичних в'язнів Радянського Союзу. Свій протест він підкріплює одноденним голодуванням у день захисту прав людини – 10 грудня 1978 року. Як бачимо, боротьба Петра Рубана за справедливість проти беззаконня вийшла на новий рівень.

1985 року Рубана звільняють з ув'язнення. Того ж року він стає членом Української Гельсінської групи. (Хоча за іншими даними, Петро Рубан ще 1979 року вступив до цієї групи, услід за Валерієм Марченком, Миколою Горбалем, Іваном Сокульським та іншими патріотами). У будь-якому випадку вступ до цієї групи на той час був свідомим актом хоробрости й жертвності. Адже після оголошення про вступ її учасник був на волі лічені місяці чи навіть тижні. Якщо закінчувався термін ув'язнення, негайно фабрикували нову «справу» – щоб ніхто не міг вийти на волю і продовжувати боротьбу. КДБ ще 1979 року розпочало справжню війну проти цієї групи та її членів. На них просто серед вулиці нападали «невідомі», а то й працівники міліції, жорстоко їх били. За жінками ганялися нібито гвалтівники. Терміново фабрикували кримінальні справи. Василю Овсієнку й Юрію Литвину інкримінували «опір міліції», Миколі Горбалю – «спробу звалтування», Петру Розумному – «незаконне зберігання зброї», молодому журналістові Василю Січку – «виго-товлення, зберігання і збут наркотиків».

Така ситуація змушувала окремих патріотів працювати в Групі неоголошеними членами. Навіть залишали заяви, у яких просили вважати їх членами групи з моменту арешту. Історики групи пишуть, що були випадки написання наперед останнього слова. Люди не мали певности, що його вдасться виголосити на майбутньому суді. З 1979 року за кордоном розпочали видавати «Вісник репресій в Україні». Редагувала його відома правозахисниця Надія Світлична. У віснику та в передачах радіо «Свобода», у яких вона розповідала про український правозахисний рух, журналістка не раз згадувала і про Петра Рубана, ставала на його захист.

Додам, що Українська Гельсінська група ще 14 жовтня 1977 року подала до Ради Міністрів УРСР клопотання зареєструвати її як громадську організацію й надати їй офіційний статус. Улітку наступного року Група оприлюднила «Наші завдання», що стали програмовим документом патріотів. Там вони заявили про вихід із «засадедности загальнолюдських і національних прав українських громадян». Саме захист національних прав українців та громадян інших національностей, а також релігійних прав був поставлений на передній край діяльності цього формування. Після арешту письменника Миколи Руденка

нового голову не обирали. Неформальними лідерами групи вважали Олеся Бердника, якого заарештували 6 березня 1979 року, а після нього – Оксану Мешко, котру 13 жовтня 1980 року теж спіткала доля арештантки.

Щоб читачі мали більше інформації, варто додати, що Українська Гельсінська група була інтернаціональною. За словами дисидента Йосипа Зісельса, вона допомогла розвіяти той стереотип і те упередження щодо України і українців, які існували на Заході. Борючись за права людини, УГГ виборювала права нації. Саме про це неодноразово підкреслював у допитах та під час слідства й Петро Рубан та інші активісти Групи. І сьогодні звучать актуально мовлені В'ячеславом Чорноволом слова про те, що все, що було живого в Україні, горнулося до неї. Бо вперше за багато років мовчання така нечисленна українська інтелігенція заговорила про неволю і безправ'я людини і цілого свого народу.

Тоді більшовицький режим вдався до арештів, звільнень з праці, залякувань, виключень з університетів тощо. Нагадаю, першими в лютому 1977 року були заарештовані Микола Руденко і Олекса Тихий. У квітні того ж року позбавили волі Миколу Матусевича і Мирослава Мариновича, які приїздили в Чернігів на судовий процес морально підтримати свого однопумця Петра Рубана, у грудні – Левка Лук'яненка. За ними по етапу погнали й інших інакодумців. Тиск був шалений. 1981 року саморозпустилася московська група. Але вистояла Українська. Після завершення руху ОУН–УПА з'явилися студенти 50-х років, потім так звані шістдесятники, за ними стала на боротьбу група Левка Лук'яненка, група Ковалю, Горного та інших. Ще Левка Лук'яненка судили, а вже почали діяти брати Горині, Чорновіл та їхні спільники. Заарештували їх – з'явилася УГГ. Не даремно ж і в'язні за колючим дротом говорили: «Доки в концтаборах є українські політичні в'язні, доти не вмере й Україна!» Прикро й сумно, але помирали патріоти. У радянських тюрмах та концтаборах померли п'ять членів Української Гельсінської групи. Ще п'ять відлетіли в небесний вирій після звільнення, до здобуття Україною незалежності. Але про смерть тоді арештанти не думали. Їм, за словами Миколи Руденка, думалося лише про необхідність іти на свідому жертву і покласти своє життя в ім'я народу, в ім'я свободи. Покласти життя, але не дати ворогам перемогти... Попри постійні окрики, нагадування охоронців зони, що зек – не людина.

Із взятим на озброєння Оунівським гаслом «Воля людині – воля народам!» УГГ продовжувала діяти в тюрмах, концтаборах і на волі, бо на місце арештованих ставали молодші й продовжували боротьбу. Не похитнувся в цій шерензі патріотів і хоробрих лицарів і Петро Рубан. Попри те, що Кремль зі своїм імперським режимом винищив усю свідому українську інтелігенцію, а після арештів 1972–1973 років московським узурпаторам здавалося, що вони щонайменше років з п'ятнадцять не матимуть клопотів з українським національно-визвольним рухом, Москва намагалася переконати світ, що в СРСР – демократичне суспільство, однак імперія не витримувала ідеологічного двобою з демократією. Вона постійно проростала з посіяного українськими патріотами зерна. Врешті, світ зрозумів, що СРСР є монстром на глиняних ногах. І він тримається лиш завдяки армійським штикам, міліцейському теророві, мережі політичних таборів та системі політичної пропаганди. Тримається за допомогою відпрацьованих пропагандистських технологій, заснованих на маніпуляціях свідомістю, де напівправа і брехня, плітки і домисли слугують єдиній меті – підтримувати у свідомості громадян усіх країн світу комплекс унікальності СРСР. Та світові з кожним роком ставало все зрозумілішим, що основні підвалини показушної унікальності давно згнили та й вони є успадкованим від імперії «тюрми народів» страхом і ненавистю до всього демократичного й вільного світу. Врешті, Рональд Рейган на весь світ заявив, що Радянський Союз є «зосередженням всього зла в сучасному світі».

У лиху годину відстоювання гідності українського народу перед усім світом, засвідчення його непереборної волі до незалежності і свободи так же впевнено стояв поруч з іншими патріотами і наш земляк художник, інтарсист, майстер інкрустації, скульптор, ювелір художнього і публіцистичного слова Петро Рубан.

Але він, як й інші патріоти, недовго дихав повітрям волі й свободи. Уже 9 липня того ж таки 1985 року його знову, уп'яте, арештували. Звинувачення базувалися на його листах з місць позбавлення волі до дружини, листах до іноземних громадян, що були вилучені як у результаті «машинної обробки», так і накладеного арешту на кореспонденцію з 1 липня 1985 року, а також на свідченнях співкамерників та адміністрації місць останнього ув'язнення, свідченнях співробітників за період вислання з 1982 по 1985 рік у село Замістя Вінницької області. (В інших джерелах пишуть, що він відбував заслання в селі Городківка тієї ж області. – авт). А вже 25–28 листопада того ж року над П. В. Рубаном, який до цього часу вже відбув 22 роки загального терміну ув'язнення, скликали суд.

Відбувся він у Чернігові. У тій же самій невеличкій залі, що й 1977 року. За повідомленням в українській зарубіжній пресі про п'ятий суд над дисидентом, різниця була лише в тому, що цього разу місця в залі заповнили не молоді люди, а діди від 70 років і старші. Захищав цього разу Рубан сам себе. Дружину з донькою та сестру з чоловіком допустили в залу лише на четвертий день засідання.

Звинувачення зводилося до того, що підсудний висловлював свої думки щодо суверенітету УРСР, колгоспної системи господарювання та подій в Афганістані. Але основна провина полягала в тому, що він хотів лікувати свого паралізованого сина Марка в США, для цього Надія Світлична вже надіслала його дружині два виклики.

У справі заслухали півтори сотні свідків у попередньому слідстві, а десь третину з них – у судовому. Серед свідків були два типи, які не могли зв'язати до купи два слова і не могли також до пуття з'ясувати, про що мовиться, і ті свідки, яких попередньо завербували в КДБ.

«Моя справа сфальсифікована. По суті, вона підтасована під справу 1968 року. Саме тоді я був засуджений і відправлений чернігівським КДБ на п'ять років таборів, – чітко звучав його голос у судовій залі, де він сам себе захищав. – Це стало можливим за партійно-бюрократичної системи. Факти, що подані знову в суд, є не наклепницькими, а об'єктивною реальністю нашого життя».

Ще під слідством він звернувся з листом до тодішнього Генерального секретаря ЦК КПРС Михайла Горбачова. У ньому вже вкотре повідав про протиправні дії Чернігівського КДБ. Нічого дивного і незрозумілого він не побачив у тому, що відповідь надійшла йому саме з «контори» цього найнижчого силового підрозділу. «Куди б ви не писали, – зі злорадністю кинули вони в очі Петру Васильовичу, – усе прийде в наші руки». Як тут не згадати слова під час одного із судових засідань у справі Андрія Сахарова. На його зацікавленість, чому радянський суд не захищає законні інтереси своїх громадян, одержав блискавичну й «аргументовану» відповідь: «Це в Америці завдання суду захищати інтереси громадян, а в радянського суду – інші завдання!»

Тоді вирок не був винесений у судовій залі. Очевидно, боялися негативної реакції окремих учасників процесу, громадськості та міжнародних правових інституцій. Передали той вирок Петру Рубану через секретаря. Коли прочитав, що він карається дев'ятьма роками таборів особливого режиму та чотирма роками заслання, потемніло в очах. Розумів, що це смертельний вирок для нього – людини, яка страждає на ішемічну хворобу серця.

В останньому слові, як і на попередньому слідстві, він себе винним знову не визнав. Просив лише суд сприяти дозволу на виїзд для лікування немічного сина в США. Та ще з

особливим наголосом заявив, що після затвердження вироку оголосить голодування до того моменту, поки не буде задоволене клопотання сім'ї про виїзд на лікування сина.

Як не боялося радянське кривосуддя міжнародного бунту з приводу судового процесу над Рубаном, його знову не вдалося уникнути. Уже невзабарі часопис «Свобода» в Америці з посиланням на німецьку пресу інформує світову громадськість, що Петра Рубана засудили на 14 років позбавлення волі. Газета також повідомляє, що Міжнародне товариство захисту прав людини у Франкфурт-на-Майні вислало на ім'я Михайла Горбачова телеграму такого змісту: «Шановний пане Горбачов! Міжнародне товариство захисту прав людини протестує проти жахливого присуду українському маляреві Петрові Рубанові, який засуджений на 14 років ув'язнення. Цей присуд не є згідний з вашою заявою на з'їзді КПСС про те, що СРСР дотримується закону про права людини. Ми вимагаємо негайного звільнення Петра Рубана».

У березні 1986 року його дружину повідомили, що Петро Рубан прибув до табору за адресою: 618263, Пермська область, Чусовський район, пос. Кучино, учр. ВС- 389/36-1.

«Це той самий табір, – пише газета, – до якого пристала моторошна назва “табір смертників” після того, як там загинули протягом останніх неповних двох років четверо українських політв'язнів із загальної кількості близько тридцяти: Олексій Тихий, Юрій Литвин, Валерій Марченко і Василь Стус. Там тримають усіх політичних в'язнів, яких визнали так званими “рецидивістами”. З України там перебувають Михайло Горинь, Микола Горбаль, Левко Лук'яненко, Іван Кандиба, Віталій Калиниченко, Василь Овсієнко, Василь Курило, Семен Скалич, Йосип Тереля, Зорян Попадюк, Григорій Приходько».

Навіть за колючим дротом і ґратами Петро продовжує боротися за виїзд у США для проведення операції синові Маркові. Під тиском світової громадськості його дружину Лідію і тринадцятирічного сина-інваліда Марка радянська влада таки випустила в США. Вони 31 січня 1988 року прилетіли на летовище імені Кеннеді, сповнені надій на медичні можливості американських лікарів. Тоді на летовищі прибулих Лідію Федосіївну та Марка зустрічали та вітали Надія Світлична, Раїса Руденко та Ніна Караванська, велика пластова група, представниці УЗХ, Об'єднання Православних Сестрицтв і Союзу Українок Америки. Був присутній також доктор Любомир Кузьмак, що перебере лікарську опіку над Марком. Історія Марка Рубана тоді ж була передана на телевізійних новинах п'ятого і одинадцятого каналів США. На пресовій конференції на летовищі були присутні журналісти Асошіейтел прес, «Ю ЕС ЕЙ Тудей», «Стар Леджер», «Дейлі нюз».

Вони інформували, що лікування Марка і всі дослідження відбуватимуться у відомій лікарні Ст. Барнабас у Лінгвістоні, Нью-Джерсі, а всі юридичні справи проводитиме для Марка адвокат Артур Белендюк з Вашингтону. Лідію Федосіївну запитали про її зустрічі з чоловіком у зоні. У відповідь прозвучало, що 28-го грудня 1987 року вона відвідала чоловіка в горезвісному пермському таборі. Вона могла наочно переконатися, що в обставинах того карного табору нічого не змінилося поза приміщенням, яке віддалене від 36-ї зони лише на 70 кілометрів. Але зміна підсоння і місця лише погіршили стан його здоров'я. Під час зустрічі вона дізналася, що чоловікові довго не казали, що врешті прийшов дозвіл Марку для лікування на шість місяців, і це розбудило в батька надію і сили терпіти далі кару тюрми і заслання.

На запитання до Марка, що б він хотів побачити в Америці, він одразу відповів, що має бажання побачити легендарну статую Свободи, за різьбу якої його батька покарали шістьма роками тюрми і трьома роками заслання. Тим паче, що він власноруч вишиває серветку з цією статуєю для подарунку американському президентові і народові цієї країни. Що стосується його захоплень, то хлопець розповів, що цікавиться математикою та фізикою. Але він змушений навчатися вдома. Хочє стати механічним інженером, як мама, яка через

його трагедію змушена кинути працю і присвятити свій час опіці над ним. Усіх присутніх, які були свідками тих перших хвилин зустрічі спаралізованого Марка та його матері, тут, на вільній землі, мусила до глибини душі вразити ця людська трагедія. «А ми, українці, могли тільки дивуватися і подивляти силу духу наших нових гостей з України, які вмюють таки «проти надії сподіватися»», – пише «Свобода».

До речі, уже після приїзду до США Петра Васильовича він почув шепіт учасників зустрічі про його страшенну худорбу. Тоді ж він повідав щоденне меню невільників. В'язні в таборі одержували на день 450 грамів хліба та тричі по кружці кип'ячу. А ще – на сніданок 100 грамів картоплі і 5 грамів каші, в обід стіл був «багатшим» – на ньому були 100 грамів картоплі, 120 грамів капусти, 20 грамів буряків, 30 грамів каші та 5 грамів олії. На вечерю давали 20 грамів крупи. Ось на такому меню довелося йому «жирувати» більше двадцяти років. «У таких умовах людина просто божеволіє, – спокійно і без хвилювання пояснював учасникам однієї з зустрічей Петро Васильович. – Додайте, – продовжував він, – що з в'язня стягають все тепле вбрання і покривало. Тоді вам вже нічого не хочеться. Ви просто втрачаєте почуття дійсності... Коли мене випустили на волю, спершу здавалося, що я не ходжу по світу, а літаю поза його межами...»

Уже 7 лютого 1988 року Марко розпочав терапію, а через кілька днів продовжив амбулаторне лікування. А вже 13 травня того ж 1988 року газета «Свобода» повідомила американську та діаспорну публіку, у якої не зменшилася зацікавленість долею скаліченого хлопця, про те, що «інтелігентний та уважний» Марко Рубан робить успіхи в опануванні англійської мови та математики. Окрім того, в інституті Кесслера, до якого його перевели на курс реабілітації з лікарні Ст. Барнабаса, він вчиться ходити. За допомогою шин. Хлопець гордий з таких успіхів. Йому дозволили залишити візочок, до якого він повністю був прикутий упродовж багатьох років. Засмучує Марка та його маму лише те, що надіслані зі США листи до в'язниці, у якій відбуває незаслужену кару батько, повертаються їм назад з допискою, що «такий адресат незнаний».

До цієї інформації додаю, що своїми діями Петро Рубан разом з тисячами однодумців активно формував у державі громадську думку, сприяв становленню і розвитку демократичних тенденцій у тюрмі народів, яким став союз. А проголошена Михайлом Горбачовим до цього часу незрозуміла «перебудова» і демократизація суспільства, його спроба створити у світі привабливіший імідж радянського суспільства уможливили дострокове звільнення Петра Рубана з-за ґрат пермського табору. Зрозуміло, що Горбачов уже тоді відчував й усвідомлював приреченість неприродного комуністичного устрою. Він також дуже прагнув одержати від Заходу новітні технології для всіх галузей промисловості, що вже не спотикалася, а падала. Та й в інших галузях не вдавалося обіцяне колись одним із його попередників показати «кузькіну мат» та обігнати і перегнати Америку. Ось і змушений був новий генсек партії спочатку йти на незначні, а з часом і на більш суттєві поступки «Дикому Заходу» та «проклятим капіталістам». У таких політичних та економічних умовах академік Андрій Сахаров і передав Рейганові список ув'язнених політичних дисидентів. Нагадаю, був у тому списку й Петро Рубан. Американський президент зажадав від Горбачова звільнення цих людей. Звісно, той не хотів загострювати ситуацію і був змушений задовольнити його вимогу. Навіть без торгів, що були під час обміну Володимира Буковського на лідера чилійських комуністів Луїса Корвалана.

На клопотання президента Америки Рональда Рейгана до советського уряду відомий правозахисник, який, повторюся, 23 роки пробув у в'язницях та концтаборах, 123 дні відсидів у карцері 47 днів страголів у штрафних ізоляторах, був звільнений з-за колючого дроту. Він виборсався з-під сталевих гусениць цієї потворної репресивної машини. Але не

колінкував перед церберами радянської системи, щоб вийти з тюрми. Він її пройшов і не втратив своєї честі. Із стиснутими до крові вустами шепотів слова вірша одного побратима по нещастю: «в бараці тісно, сморід, як у стайні, шкода, що я не кінь – не витримав би – втік...»

Бунтівник й справді знесилився геть, бо перед цим вдався до тривалого голодування. Адже воно було одним з небагатьох кроків або ж єдиною зброєю, що давала змогу новим мученикам системи донести світові правду. До речі, Петро Рубан, як і його побратим Іван Кандиба, не підписав прохання про помилування й не давав зобов'язання не проводити будь-яких акцій проти комуністичної системи та її керівництва. Це дає право сказати, що його система не зламала. Із пермського табору Петро повернувся в Прилуки.

Удома на столі його вже чекала телеграма з посольства Сполучених Штатів. Запрошували для оформлення документів. Це зайняло лічені дні. Наступного дня несподівано в будинку з'явилися зв'язківці. Вони змонтували стаціонарну телефонну точку і навіть дали дефіцитний на ті часи апарат. А ще через п'ять діб у супроводі членів родини він уже був за океаном. Серед тих, хто зустрічав його в аеропорту, була й працівниця адміністрації американського президента Катерина Чумаченко – майбутня дружина Віктора Ющенка. А вже 13 липня 1988 року вчорашній в'язень сумління, борець за права людини Петро Рубан був прийнятий президентом Сполучених Штатів Америки Рональдом Рейганом.

ГОРОБЕЦЬ У ПАЗУРАХ ХИЖАКА

З другого ж дня перебування в Штатах Петро Рубан активно включився в громадсько-політичне життя країни та її української діаспори. Нових обов'язків додається йому з новими посадами. Хоча його у вересні 1989 року й виключають з УГС за «невизнання основних статутних принципів Спілки» та затверджують зарубіжним представником Спілки Української Молоді, Української Національної Партії, Української Міжпартійної Асамблеї. А вже після повернення додому в січні 1996 року на другій конференції Організації Українських Націоналістів в Україні (ОУНвУ) він обраний заступником Голови Головного Проводу.

Зустрічі з громадами земляків, прес-конференції, виступи, доповіді, навіть спільна участь у ролі особливих гостей разом з отцем Василем Романюком, майбутнім митрополитом Київським і патріархом Української Автокефальної Православної Церкви, який нещодавно разом із сином Тарасом приїхав до Канади, а також з Оксаною Мешко, Раїсою і Миколою Руденками, Надійкою Світличною в молитовному триденному святкуванні тисячоліття Хрещення України, що відбулося в осередку українського православ'я у вільному світі в Бавнд Бруці, не могли заглушити той біль у серці, залишений багаторічним перебуванням у радянських в'язницях. Не приглушила той біль і зустріч членів Комітету Оборони і Допомоги політичним в'язням в Україні і громадян із борцями за людські і національні права українського народу. Там він, Петро Рубан, був у фокусі уваги поруч з Оксаною Мешко, Стефанією Гнатенко, докторкою Ніною Строкатою-Караванською, Стефанією Січко, доктором Євгеном Сверстюком і його дружиною Валерією. Петро Васильович вважав своїм моральним обов'язком розповісти всьому світові про ті катівні, мученицькі страждання, які доводилося пережити в'язням сумління, багато яких ще залишалися каратися та мучитися за ґратами.

Залишалися ж ті, хто не хотів, щоб система радянського кривосуддя їх милувала. Вони вимагали єдиного і справедливого рішення – повністю реабілітувати їх. Бо ж правильно говорив у одній із доповідей перед діаспорою Микола Руденко, чому, скажімо, повинен просити для себе помилування Левко Лук'яненко? Чому його має просити Іван Кандиба? Адже вони ні в чому не винні! Так, не винні, бо страждають лише за синівську

любов до України. Вони ніколи й нікого не кликали до насильницьких дій – навпаки, закликали до шани й любови. Вони захищали право українського народу на рідну мову і власну культуру. І за це отримали по тридцять років страшної неволі. Повторюю: по тридцять!!! Усього лише за те, що хотіли правди і справжньої гласности. Гласність нині декларується, а ті, хто за неї страждав, усе ще зазнають катувань в уральському таборі смерті.

Не минає й місяця з приїзду до США, як Петро Рубан у двох номерах «Свободи» друкує глибоко аналітичну, публіцистичну і злободенну статтю «Мімікрія деспотії». «У період гласности й перебудови в СРСР усе ще залишаються забутими законом і милосердям суспільства – політв'язні з табору ВС – 389/35, сел. Центральний, Чусовського району, Пермської області, Північний Урал, – пише він. – І попри всі заяви офіційних осіб щодо умов їхнього перебування в ув'язненні, що нібито відповідають законам советського судочинства і нормам міжнародного права: становище політв'язнів суттєво не змінилося й ближчим часом не зміниться в силу певних обставин, що існують поза бажанням лідерів перебудови».

Гасла перебудови і реальна дійсність – несумісні, робить висновок Петро Рубан і продовжує «орати» так зване демократичне поле авторитарної радянської системи. «Двадцять шостого липня 1987 року, – нагадує він читачам, – Советський Союз ратифікував Віденську угоду “Проти тортур”. Здавалося би, що негайно відбудеться приведення у відповідність і його внутрішнього законодавства. Або виходячи з міжнародно-правових норм, поки ця робота не проведена в Союзі – почне діяти ратифікована міжнародна угода. Цього не сталося. Хоч заяв на Віденській зустрічі з боку советських представників більш ніж достатньо.

Проти політичних в'язнів усе так, як і раніше, застосовують тортури через ШІЗО (штрафний ізолятор) – голодом, холодом, безсонням, усім специфічним комплексом цього знаряддя фізичного нищення людей, підтверджують свою істинну суть тиранів.

У розмовах з офіційними представниками влади, прокурорами, адміністрацією, функціонерами від КДБ завжди наголошуємо на цих порушеннях. Нам відповідають, що прийнятий урядом міжнародний закон для них не існує, діють вони відповідно до приписів інструкцій, наказів.

Листи були переадресовані прокуророві Чусовського району, який некомпетентний вирішувати ці питання. А тортури тривають! Нищиться здоров'я людей, їхнє життя на межі загибелі; мало того, люди гинуть. Говорять, що те покарання через ШІЗО є законним, то як потрапляють до нього порушники режиму? А якщо цей режим є засобом знищення, примусу, який суперечить здоровому глуздові і елементарним нормам та правам ув'язнених, прийнятих ООН?

У світі не існують ні тюрми, ні табори, які могли б своєю жорстокістю зрівнятися з ГУЛАГом у СРСР. У ньому вони ведуть перед з давніх часів, як змусити людину зректися власного розуму, чуттів, волі і змусити працювати за пайку хліба, – можуть навчити цілий світ і з цією наукою пнуться. Де тільки підіймається червоне знамено комуністичної революції, там сльози, кров, розбрат, соціальний і економічний занепад.

В'язень у союзі утримує не тільки себе, а величезний апарат визиску, знущань, зі своєї рабської платні в нього визискують 50 відсотків на колючі дроти, ґрати, замки, на утримання паразитичного апарату МВС. Ув'язнені “злочинці” в СРСР – злочинці специфічні! Природно, що є серед них і ті, хто дійсно вчинив злочин.

Як людину змусити працювати майже задурно? Лишити її свободи за дріб'язок, довести, що розум людини є цяцька, ніщо, що сама людина тільки засіб до світлого майбуття, у яке, природно, з них ніхто не вірить. А в таборі ще є “тюрмочка”, де й позбавляють уже

їжі, сну, бодай елементарних умов. Скот перебуває в кращих умовах, ніж ці нещасні серед з/к під час проведення комуністичних експериментів.

“Ти у мене будеш працювати за пайку хліба!” – і працювали, працюють, зберігаючи своє біологічне єство і руйнуючи себе як людину, як свідомого громадянина.

Тонка пелена психологічних зрушень серед працівників ГУВТУ (Головного управління виправно-трудових установ), – це все той же ГУЛАГ, навіяна пресою в період перебудови, не може стати міцною протидією підзаконним приписам, які зобов'язують діяти тільки в такий спосіб, далеко невідповідний перебудовчим намаганням.

Знущання над в'язнями відбувається не тому, що та чи інша особа чинить беззаконня, а в силу специфіки створеної системи тотального нищення людини. ГУЛАГ – цей жажливий монстр геноциду проти мільйонів людей, яких вчили відчувати, мислити не відповідно до того, що в дійсності відчуває людина, а відповідно до того, що їй приписують відчувати. Народ, той найбільш рекламований феномен комуністичного світу, замовк!

Уже всьому світові відомо – політичні в'язні в советських концтаборах відбувають міру покарання не за злочини проти соціалізму і держави, які, як сьогодні твердить і гласна преса, були зліквідовані ще в 30-ті роки, а за те, що попри всі експерименти над людиною і суспільством, вони зберегли себе як люди, свій неуярмлений дух волі і громадських обов'язків, віру. Реалізуючи котрі, вони десятки років тому тягли за собою дух перебудови, лібералізацію форм суспільного життя. Тоді їхні ідеї й наміри інтерпретувалися як злочинні. Наповнюючи специфічним змістом юридичні поняття, каральні органи таврували цих людей як антисоветчиків і кидали до таборів примусової праці на десятиліття. Хоча за міркуваннями сучасних істориків, у СРСР не було не тільки розвиненого соціалізму, але й деформованого.

Тепер на особливому режимі залишається тільки шестеро політичних в'язнів – Іван Кандиба, Михайло Алексєєв, Іван Сокульський, Микола Горбаль, Василь Овсієнко, Енн Тарто. П'ятеро перших заарештовано в Україні. Тарто – в Естонії. Національний склад ув'язнених – симптоматичний, з росіянами все було простіше.

Читаючи сьогоднішню советську пресу, з'ясуєш, що озброєний загін партії комуністів (КДБ) боровся не проти дійсних антисоветчиків, а проти тих, хто не вписувався в їхні шаблони. Дійсні антисоветчики виступали з трибун партійних з'їздів, керували республіками, областями, районами, судили і нищили. У таборах сиділи інші, в ідеологічних приписах кадебістів їх називали “ворогами народу”.

Треба було виправдовувати своє існування, треба було боротися хоч і з не дійсним ворогом, але ворогом ними самими створеним. Як усе це єднає їх – лєнінців, сталінців, хрущовців, брежньєвців з останнім “архітектором перебудови”.

Для здійснення експансуючої ідеї світового комуністичного панування партія створила державу небаченої централізованої влади над народами Російської імперії – “тюрму народів” як плацдарм для небачених досі експериментів, де жертвами ставали мільйони, вирівнювали хребет “самости” все на новий і новий копил, не одиницям, не тисячам, а цілим народам. Тотальним тиском, мільйонними жертвами ГУЛАГівських катівень, вирвали язик народам, спаралізувавши їхню волю.

Здійснювалися і здійснюються злочини проти людини і людяности самою суттю комуністичної ідеології, її партією, спрямовуючи свої озброєні загони проти власних народів, експансуючи зовні форми політичного терору, геноциду – Китай, Південно-Східна Азія, Африка, Південна Америка. – свідчення тому!» – завершує свої роздуми Петро Рубан.

Та не тільки політичні проблеми суспільства непокоять вчорашнього дисидента. Він замислюється над тим, як у нових умовах забезпечити нормальне життя родини. Будемо

відверті: американське суспільство, образно кажучи, давало вчорашнім громадянам інших країн, які емігрували до США, не смажену рибу з гарніром, а вудку, якою вони мали цю рибу ловити. Так, українська діаспора дуже багато допомагала морально й матеріально своїм співвітчизникам. Але ж повністю посадити всіх їх на свою шию вона теж не могла. Петро Рубан замислюється над створенням власної справи, організацію кооперативу. Водночас він переймається перебігом подій у Радянському Союзі, де все більше й більше розмов про «перестройку» та розвиток демократії, а в рідній Україні набирає розмаху маховик національно-визвольних змагань і говорять про нові форми організації праці. Он і Закон «Про кооперацію у СРСР» винесли на обговорення. А невдовзі його й затвердили. Петро Рубан під час виступів у Йонкерсі, у Філадельфії та інших зустрічах з українською діаспорою підтримує й пропагує ідеї кооперативного руху. Не боїться наголошувати, що Горбачов змушений був іти на те, щоб надати можливість народові зорганізуватися в кооперативи, а ми, українці, повинні це використати якнайкраще, ми повинні допомогти кооператорам України у формуванні і розвитку їхніх матеріальних зусиль. Оскільки він вбачає в розвитку кооперативів можливість не тільки економічного, але й національного піднесення народу.

З олівцем у руках Петро Рубан студіював закон. Свої нестандартні думки, свіжі пропозиції щодо цього документу виклав на папері і опублікував у листопаді 1988 року в американській газеті «Свобода». «Довгий час, – пише він, – українці у вільних країнах свого поселення і на розтерзаній жорстоким окупантом Батьківщині творили ідеологічні надбудови, але не мали під ними міцної економічної бази, складала героїчні і далекосяжні плани, але не мали для їхньої реалізації достатніх коштів, хоч і виїнятковно щедро жертвували.

Найдалекоглядніші попереджали: “Будувати визвольну концепцію України на трійді історія – мова – література означає будувати хату з трьома стінами. Така хата відкрита вітрам і морозам, і дуже легко її зруйнувати. Четвертою стіною повинна бути економіка”. Прийшов час, коли сама національно-визвольна чи державницька ідеологія, яку практикує і маніфестує через десятки організацій еміграція, уже замала. Нам потрібні тверді економічні основи і така координація економічної дії на Україну, яка б підтримала суттєво новий злет національно-демократичного руху. В Україні постійно бракувало коштів для такої діяльності. Тієї допомоги, яка протягом десятиліть приходила в Україну, уже не вистачає. Визвольне змагання настільки зросло, що достатньо підтримувати 50-мільйонний народ України еміграцією, стає неможливо».

Після такої преамбули автор пише, що закон «Про кооперацію в СРСР», ухвалений на дев'ятій сесії Верховної Ради СРСР 26 травня 1988 року і введений у дію з 1 липня цього року, відкриває виняткові можливості успішної боротьби для західних демократій і лібералізації форм економічного і суспільного життя, поглиблення нововведень, підтримки національно-демократичних рухів за свою незалежність в республіках Советського Союзу. Цей закон, відкриваючи можливості для кооперування в економіці, автоматично збільшує шанси національного відродження.

Далі Петро Рубан компетентно аналізує основні положення закону, вказує на найголовніші статті й пункти. Наголошує, що відповідно до Конституції він захищає право громадян об'єднатися в кооперативні організації, яке забезпечується політичною і економічною системами СРСР. Немало уваги приділяє перспективі зовнішньо-економічної діяльності кооперативів. Разом з тим відверто й аргументовано наголошує: «Є достатньо підстав вважати, що СРСР продовжує порушувати взяті на себе міжнародні зобов'язання в різних ділянках внутрішньої і зовнішньої політики. Але на Віденській зустрічі 35 країн для

перевірки виконання угод з питань безпеки і співпраці в Європі советські представники вже говорять про нагальну потребу приведення у відповідності з міжнародними законами свого внутрішнього законодавства. Советський Союз був змушений 1986 року ратифікувати Женевську Конвенцію «Про право міжнародних договорів»».

У статті 27 цієї Конвенції сказано, що держава-учасник міжнародної угоди, порушивши умови міжнародної угоди, не має права посилатися на внутрішнє законодавство як аргумент, що виправдовує порушення.

«Чи є підстави довіряти Советському Союзу?» – запитує читачів автор статті і в такий спосіб запрошує їх до дискусії. На його ж думку, треба враховувати минуле. Воно ж вчить, що ні, не можна довіряти, бо у своїх діях ця тоталітарна держава керувалася не загальнолюдськими законами, а політичною доцільністю. Але раніше не було розмов і про перебудову, демократизацію, гласність. Нині зміни відбуваються, хоч до структурних змін – шлях довгий. Очікувати їхньої спонтанної розв'язки чи цілеспрямовано використовувати надані державою можливості?

Сьогодні кооперативи в Советському Союзі дискримінують. Особливо в Україні. Їм погрожують прокурори. Вони в останню чергу отримують сировину, матеріали, та й то найнижчої якості, в оренду їм здають непридатні будівлі, за високі кошти їм продають списане з підприємств обладнання, і все ж продукція кооперативів якісніша, заробітки вищі, інтерес не штучний – життєвий. Але існують ще й інші перешкоди.

Кооперативи, продукція яких є конкурентноспроможною на зовнішньому ринку, можуть одержати від держави спеціальне право (сертифікат) на зовнішньоекономічну діяльність. Але чи насправді таке право надаватимуть, як про це говорить закон?

Видно, не випадково з 2548 кооперативів, зареєстрованих у Москві на 5 липня 1988 року, – лише один дістав право безпосередньо здійснювати зовнішньоекономічні операції. Спрацьовує традиційний командно-бюрократичний стиль керівництва. Підтримуючи кооперативи технологічно і фінансово, З'єднані Стейти Америки поглиблюють і розширюють стратегічно вивіреним аспектом боротьби за права людини на економічному і соціальному ґрунті.

На сьогодні система владарювання в СРСР обумовлюється традиційним стереотипом зверхності російського народу, яку перебрав нинішній режим московський над народами всієї ж Російської імперії і спільної збройної сили. З наростанням демократизації і гласності ці традиційні форми влади в перспективі занепадуть сходячи з політичної арени.

Прикриваючись формою союзної влади, використовуючи її, Росія гарячково дбає про поліпшення виробничих потужностей – будує нові міста, великі заводські комплекси, залізничні магістралі, електростанції, вдосконалюючи всю інфраструктуру неосяжних просторів за Уралом, користуючись фінансовою і технологічною підтримкою західних фірм. Ця нова форма неоколоніалізму цинічно називається «вирівнюванням економічного потенціалу Радянського Союзу». І все це робиться за рахунок національного доробку союзних республік. Ми повинні використати кооперативну діяльність у своїй боротьбі з технологічною зверхністю Росії за всебічної підтримки західних демократій.

«Є намагання створити при Українській Всесвітній кооперативній раді філію «Допомоги кооператорам України». На зібранні серед громади кошти закупити технологічне обладнання і передати конкретним кооператорам в Україні, відстрочивши виплату відсотків на два–три роки. Розглядається можливість, – пише він, – створення «Всеамериканської допомогової організації». Допомога громадян З'єднаних Стейтів, організацій, фірм, можливо, уряду ЗСА, – коштами, обладнанням, машинами могла б концентруватися в цій організації.

Кооперативна діяльність, особливо в її зовнішньоекономічному аспекті, має бути пов'язана з діяльністю закордонних фірм, допомогівих організацій, банків, що утруднить можливі перешкоди для такої діяльності з боку советської влади.

Необхідне сприяння американського уряду діяльності допомогівих організацій як у середині своєї країни, так і на території СРСР, зокрема, в Україні, а саме: зменшити або зовсім не обкладати податками експорт технологічного обладнання для кооператорів у Советському Союзі. Сприяти дешевому перевезенню технологічного обладнання. Знизити відсоткові стягнення з коштів, зібраних допомогівими організаціями. Сприяти закупівлі продукції кооператорів фірмами ЗСА, які вже працюють у СРСР».

Автор публікації говорить, що немає сумніву в тому, що за дешевої робочої сили на сучасному технологічному обладнанні буде одержано якісний продукт праці, конкурентно-спроможний не лише на советському ринку, а й на західному.

«Звертаємось до Конгресу З'єднаних Стейтів Америки, уряду і президента ЗСА із застереженням – підтримка перебудовчих намагань КПСС і советської держави, яка не зреклася своєї імперіалістичної ідеології, – це загроза для всього людства, усього цивілізованого світу; підтримка домагань народу стати дійсним господарем свого становища, підтримка його національно-демократичних прагнень у здобутті незалежності, у руйнації останньої у світі імперії – це підтримка свободи, демократії і миру».

Яке ж ставлення до цього факту західного світу. Далеко не однозначне. «Доброзичливці» в не так далекому часі писали до Державного департаменту: «Будь-яка політика ЗСА мусить зосередитись на їхній (російській) підтримці та співпраці. Наше рішення повинно визнати історичну, географічну та економічну дійсність знайти для українців відповідне місце в родині традиційної російської імперії, якої вони є нерозривною частиною». З того історично недалекого часу по сьогоднішній день суттєво нічого не змінилось...

Далі він пише, що структурних змін у СРСР ще не відбулося, хоча треба визнати, що політика гласности зняла психологічні пута, але існують горбачівські табу: Ленін – непогрішний, національні питання в СРСР – недоторканні, сама перебудова, демократизація і гласність повинні сприйматися тільки в інтерпретації КПРС. Апарат насильства з минулих часів залишився таким, як і раніше, мільйонна армія ГУЛАГівських кріпаків на тих же роботах, за тієї ж оплати, за тими ж колючими дротами. Говорять про децентралізацію форм суспільного і економічного життя, а насправді централізують. Перебудова, яка йде «згори», є штучною і не виходить з необхідності вільного розвитку безпосередніх життєвих взаємин.

Підтримуючи ідею «єдиного і неподільного» з необхідністю прийдеться підтримувати державницькі стремління уряду СРСР, КПРС. І це вже Захід робить, зміцнює фінансами і новою технологією страхітливу систему. Усім відомі факти мільйонових позичок різноманітних банків, тепер до підпису готуються десятки протоколів про наміри великих компаній і фірм ЗСА у створенні великих сумісних державних підприємств. «Для капіталу, – аналізує він далі ситуацію в СРСР, – уся країна є вільною, і що тим політичним натхненникам до того, що народи її поневолені. Опір партократії, об'єднаний навколо ідей російсько-імперського мислення зростає, шириться, отримуючи підтримку від згадуваних зовнішніх сил. Ми не можемо бути поза цією боротьбою, бо там наша Батьківщина, там наше серця, серця українців, наш нарід, наш інтерес. Альтернативна економіка чим далі буде ставати матеріальним ґрунтом національно-визвольних рухів народів СРСР.

Ті кооперативи, що сьогодні мають торговельні зв'язки із Заходом, спонсоровані державними або організаціями, які стоять близько неї, – «Фонд культури», «Зелений світ» та іншими. За таких взаємин рахунок в чужій валюті і прийняття рішень залежать не від кооперативу, а від спонсора. Весь вихід на зовнішній ринок кооперативів утаємничений,

закритий. Отримати якусь інформацію стосовно цього просто неможливо. Такі спонсори мають валюту від держави і забезпечують діяльність сумісного підприємства. Неспонсорованому кооперативові здобути валюту просто неможливо. Значить гарантувати закуп товару в підприємця з-за кордону він не може. З цією метою ми і намагаємось створити допомогову організацію.

Уже сьогодні в СРСП гарячкують, створюючи над кооперативами надбудови у вигляді союзів кооперативів, об'єднань, які не є необхідними для їхнього внутрішнього розвитку, а є формою державного контролю над їхньою зовнішньо-економічною діяльністю. Немає нічого дивного в тому, що західний бізнесмен не розуміє підступу тоталітарної системи в перебудовчих змінах, бо притаманно людині покладатись на розум, морально-етичні норми, право, які є цяцькою, дріб'язковою забавкою для функціонерів комуністичної системи.

Українці Австралії, Канади та ЗСА в принципі згодні з необхідністю створення допомогової асоціації. Така асоціація локалізує капітал не тільки український: є люди, організації, фірми, навіть урядові чинники, які бажають допомогти, але до цього часу не знають через кого і як це зробити. Вони бажають допомогти, як і ми, безпосередньо народові, а не урядові чи державі. Ми, українці, майже все необхідне маємо, окрім сформованого тіла цієї допомогової асоціації і скоординованої діяльності. В Австралії і Канаді сформовано ініціативні групи, які вже можуть включитися в безпосередню роботу, прийняти необхідну інформацію, подати до комп'ютера, проаналізувати, віднайти пріоритетне рішення для того чи іншого кооперативу в Україні, передати до інших ланцюгів асоціації.

У пожегвах української громади я бачу незрівняної ваги політичну дію, спрямовану до свого рідного народу, як мильні бульки луснуть останні стереотипи, створені ворожою силою проти українців на Заході. Унікаю більш простого вирішення у формуванні первинного капіталу для допомогової асоціації через збірку фондів з обмеженого числа людей, членів фінансово-економічної фірми, але зазначаю, що допомогова асоціація цілковито буде сприяти творенню такої фірми, переходити в неї поступово в міру наших прибутків. Нас, українців за межами Батьківщини, є кілька мільйонів, я не тішу себе думкою, що всі українці візьмуть участь у цій надзвичайній, гуманістичній акції щодо свого народу, але знаю з поїздок своїх по ЗСА, Канаді, Австралії – люди допоможуть, бо серця їхні сповнені любов'ю до свого народу, його минувшини, сьогодення й майбутнього, допоможуть Церкви, організації, товариства, партії».

Цим, завершує свої роздуми і наміри Петро Рубан, він звертається до української громади у вільному світі із закликом підтримати фінансово Міжнародну Асоціацію Допомоги Кооперативам України і подає її адресу та банківські реквізити.

Рубан знав і вірив, що настане час, коли вільний ринок утвердиться на нашій землі, і прагнув, щоб на той час українці не опинилися в становищі безпорадних, незахищених істот перед західним бізнесом, ми маємо сьогодні дбати про те, щоб в українців на той час був капітал, були знання і був досвід конкурентного господарювання. Хотілося б, щоб українські бізнесмени в діаспорі, як особи, які вже оволоділи раціональними елементами культури, усвідомили свій патріотичний обов'язок перед своїми співвітчизниками, яких доля і загарбник позбавили можливості вчасно розвинути свої ділові якості.

РЕКВІЄМ ПО ПЕТРУ РУБАНУ, або ВІЧНИЙ СПОКІЙ ДАРУЙ ЙОМУ, ГОСПОДИ!

Достеменно відомо, що після теоретичних міркувань про розвиток кооперативного руху в Україні він взявся за створення громадської асоціації, яка б з-за кордону допомагала підприємливим та ініціативним людям у ріднім краї. Згодом і сам створив кооператив чи

сумісне з іноземцями підприємство. Займався він діамантами. У колі засновників чи співвласників такої структури були його знайомі з африканського Конго. За куцими повідомленнями тогочасної української преси, Рубан зі своїми новими колегами мали в київському торговому центрі «Метроград», що на Хрещатику, чи то бутик, чи просто місце для торгівлі ювелірними виробами.

Пишуть, що невдовзі він на тому бізнесі прогорів. Гірше того: його ще й залишили з величезними боргами. Намагання Петра створити з нуля бізнес з обробки та продажу діамантів, незалежний від новоявлених олігархів та рекетирів, обернувся ілюзією. Американські закони виявилися далекими від українських реалій. Він нібито не встиг продати в Конго і концесію з правом видобутку діамантів. Не вдалося реалізувати йому й ідею створення потужного світового українського банку, який, за його задумом, дав би поштовх економічному розвитку держави.

У ті роки в зарубіжній пресі розгорівся ще один міжнародний скандал. Донька, як писали газети, американського бізнесмена українського походження Петра Рубана, яка працювала в одному із західних банків, несподівано дізналася, куди йдуть великі кошти, які переказує її батько на ліквідацію наслідків Чорнобильської катастрофи. За її версією, благодійні суми Володимир Яворівський під прикриттям дипломатичного паспорта і депутатської недоторканності провозив гроші валізами і щоразу клав їх на новий рахунок. Ці рахунки зробили надбанням гласності в американській пресі. Але «банківський скандал» Яворівському вдалося зам'яти. Як? Тепер уже не розповість ніхто.

Не було зайвих грошей у запаснику Петра Рубана. Бо коли після повернення в Україну перед ним постала необхідність оплатити операцію на своєму зраненому серці, коштів для цього в нього не було. Меценатів оплатити операцію митцю і правозахиснику не знайшлося. Держава, яка 2006 року все ж нагородила Петра Рубана як члена Української Гельсінської групи орденом «За мужність» I ступеня, теж розвела руками в безвиході. І це стало причиною його ранньої смерті.

Петро Рубан подає окремі штрихи співпраці з українською еміграцією. «Знамениті теоретичні дослідження провідних діячів Української Національної Партії, – пише він, – не доходили до тебе – ні в лівій, ні в правій пресі. І в цьому вони проявили виняткове порозуміння. Моя праця як представника партії зводилася до боротьби з політичними лідерами угруповань на еміграції за право друкувати в пресі статті з України. Цього мені не вдалося досягти. Але ворогів я нажив собі чимало. Чого тільки вартє те, що голова ОУНР посилав довірену людину в Україну і вимагав від Григорія Приходька усунути мене від представництва партії на еміграції. Одержали відмову. Але на цьому не скінчилося.

Започатковане мною видання “Українського часу” було тотально забойкотоване як українськими “еволюціоністами”, так і “революціонерами”. Розіслані мною примірники “Українського часу” не повернулися коштами для продовження подальшого випуску цього незалежного часопису. Я не розраховував на кошти УНРади, але середовище “еволюціоністів” створило низку досконалих міфів про мою особу і політичну позицію. Для них я був “бандерівцем” – значить ворогом. Я знаю людей з цього середовища, які хизуються тим, що є антибандерівцями і так же, як комісари в Україні називають їх українськими фашистами. Чи бачите, що тепер робиться в Україні! Роззуйте очі, якщо вам не повилазило. Дух бандерівства живий в Україні, і він шокує наших колаборантів.

Не скидаємо з ваги і дію “феномена Дем'яненка”. Списки, зібрані більше для страху діючих націоналістів, бо в перспективі кожний може опинитися з мотузкою на шії в Ізраїлі. У силу того “феномену” деяка частина провідників з революціонерів стає “еволюціоністами”. Тому “Національна трибуна” не друкувала статей націоналістів з України. І ті

документи в мене в руках. А надтоїдливого Рубана легко звинуватити у відсутності політичної гнучкості, гарячливості. А працю поширення інформації зруйнувати, пославшись на “приватну справу Рубана”, як це зробила головна редакторка “Національної трибуни”. Більше того, “Свобода”, яка не друкувала упродовж більше року жодної моєї статті, жодного свіжого матеріалу з України, поданого мною, сьогодні друкує примітивні шукання “відповідальних” за грошовий фонд “Марка і Петра Рубана”, даючи місце на сторінках своєї преси політичним провокаторам. Гроші збирали люди не для політичних провокацій. Якщо “еволюціоністи” намагалися тримати мене на прив’язі грошового фонду, вони глибоко помилилися: щоб знати, де знаходяться кошти, зібрані людьми, треба звернутися до тих, кому вони були призначені, і все стане на свої місця. До того ж, розпорядження фондом було передане мені до повноліття Марка. І ніхто мене не зобов’язував тримати відповідь перед якимось політичним угрупованням, що я зробив з тими грішми». (Далі Петро Рубан пояснює про витрату грошей на операцію. Маркові, яка коштувала 60 тисяч доларів, та інші деталі, які я опускаю).

Ігнат Білинський, говорить далі в заяві, закидає Петрові Рубану «образу визвольного фронту». «Я його, – пише він, – ніколи не ображав, бо язик на таке не повернеться, бо для мене визвольний фронт це ті святі люди, які вмирили у схронах і в катівнях нацистів та комуністів, які клали своє життя за державність нашого народу, і які сьогодні піднімають національний прапор революції в Україні. Це – патріотичний і до дива жертковий український емігрант, який і утримує на свої тяжко зароблені долари прогнилу мафійову верхівку “визвольного фронту”».

...Розлад в патріотичній еміграції пішов ще й тому, що керівництво не спромоглося побудувати тактику своєї праці на теперішній час, у всьому спінювалися, вагалися, заглядали до думок тих, кого повинні були демократично вести. Моя критика “визвольного фронту” – це критика чикагських, лондонських, нью-йоркських “мислителів”, не спроможних розібратися в елементарних речах української реальності. І до тих пір, доки керівництво ОУН буде перебувати в руках людей, які більше бідкаються за місце на Бавнд Бруку і велич пам’ятника на могилі, до тих пір вони не випустять з рук керівництво організації, до тих пір організація революціонерів націоналістів буде стояти на краю своєї загибелі».

Немало в житті Петра Рубана трапилося й інших незрозумілих і ніким не проаналізованих епізодів. Нагадаю, з яким пієтетом він писав про участь у святкуванні разом з представниками української діаспори тисячоліття Хрещення Руси-України, як він величаво пишався, що «прокотилось над світом золоте сонце нашого свята 1000-ліття Хрещення Руси-України, віддзвонили дзвони, відслужили урочисті служби Божі, відмолили гріхи давні і теперішні, простивши ворогам своїм, утвердилися в непохитності віри наших пращурів...» І ось після цих слів Петро пориває з православним християнством і пристає до прихильників РУНвіри, які й провели його в останню путь.

Народна мудрість правильно стверджує, що справи в чужій родині – це темний ліс, але все ж скажу кілька слів про сімейне життя Петра Васильовича. Фактично з дружиною Лідією Федосіївною він спільно прожив три роки. Більше ж двох десятків років вона чекала з двома дітками повернення його з-за ґрат. На одній із зустрічей української діаспори в Америці її життя назвали страдницьким, та все ж вона залишалася великою оптимісткою. Правозахисниця Надія Світлична навіть назвала її сучасною жінкою-героїнею. І ось «високий, ставний красень, перед яким, мабуть, не встояло б жодне жіноче серце» (так описує Петра один український журналіст після зустрічі з ним наприкінці 1990-х років у київському «Метрограді») розлучається з Лідією та одружується із чорношкірою жінкою з Конго. У них народжується троє дітей. А в новій дружини й до Петра було двоє дітей. Що

було між цим подружжям? Кохання з першого погляду? Експеримент над любов'ю? Шлюб у полоні ілюзій з розрахунком «розкрутити» бізнес з діамантами в країні? Можливо, для розлучення і нового одруження були інші причини? Правду ж кажуть, що людські шляхи, як і Господні, теж незвідані...

Після повернення в Україну Петро Рубан активно включається в громадсько-політичне життя держави. Багато галасу сталося під час президентської кампанії 1999 року. Тоді колишні авторитетні дисиденти Левко Лук'яненко, Юрій Бадзьо, Гриць Гайовий і Петро Рубан підтримали на посаду президента України генерала КГБ Євгена Марчука. Для багатьох це стало потужним несподіваним громом серед ясного неба. Вони ж, люди з різноманітним досвідом життя, вважали, що на той час в Україні має взяти владу «сильна рука», яка б навела порядок, треба пройти період «жорсткої диктатури закону», приборкати свавілля новоявленої олігархії, яка розплодилася в часи керівництва людини, яка могла залишитися сухою поміж крапельками дощу та «червоним директором», а по суті парторгом воєнного заводу, який про справжню економіку мав туманну уяву і добивав Україну до ручки. Петру Рубану довелося навіть вступати в публічні дискусії з учорашніми однодумцями, такими ж в'язнями сумління. Особливо з багаторічним каторжником Василем Овсієнком, який не розумів такого кроку вчорашніх дисидентів.

Останні дні свого земного життя Петро Рубан провів у Жовтневій лікарні Києва (нині Олександрівській). Багаторічне заслання, фізичні і моральні тортури, постійний голод і холод далися взнаки. Серце рвалося з грудей. Постало питання операційного втручання. Повторюся, але ще раз наголошу, потрібної суми для порятунку людини, яка кинула виклик радянській системі, яка в часи стагнації свідомо стала на шлях повалення антинародного режиму, не знайшли. «Якби він був в Америці, то його б врятувала негайна операція на серці», – не приховували лікарі. 26 вересня 2011 року душа Петра Рубана відлетіла у вічний вирій.

Однією з перших про його смерть дізналася киянка Світлана Петрова. Вона познайомилася з ним за кілька днів до смерті. Схвильована і розтривожена, вона знайшла сили розмістити в інтернеті повідомлення. «Помер Петро Рубан, – писала вона. – Усе своє життя він присвятив боротьбі за ідею незалежності України. 23 роки провів у радянських таборах як політв'язень. Сьогодні Петро перебуває у київському морзі, усіма забутий і нікому не потрібний. Мені соромно за країну, що кинула національного героя, котрий не шкодував життя заради її Волі і Незалежності. Прошу відгукнутися небайдужих людей і допомогти організувати похорон Петра Рубана, щоб вшанувати світлу пам'ять людини, яка заслуговує на високу повагу та шану».

Пишуть, що чи не найпершою на цей заклик відгукнулася колишня дружина Лідія. «Хоча ми й давно розлучені, – пояснювала вона журналістам, – але підтримували контакти. Боляче на серці й душі».

Надійшли слова співчуття та підтримки з інших місць. Про смерть побратима на 72-му році життя, художника, колишнього радянського політв'язня, члена Української Гельсінської групи з 1985 року і організації Українських націоналістів міжнародну громадськість повідомив Василь Овсієнко. Про життєві віхи в'язня радянських таборів у ті ж дні розповіли радіостанція «Свобода» та інші засоби масової інформації. 7 жовтня 2011 року розлогий некролог з деталями його життєпису та світлиною розмістила на своїх шпальтах згадувана тут уже багато разів американська українськомовна газета «Свобода».

Прощання з цією неординарною і незвичайною людиною відбулося біля моргу лікарні. Навколо труни зібралося більше десятка українців і вдвічі більше африканців. Вони ж та троє рідновірів супроводжували тіло покійного до Конотопа, де його й поховали.

Здавалося б, можна ставити крапку. Хоч і сказав Володимир Сосюра, що смерті нема для творців, усе ж серцю тривожно в грудях. Бурлять там роздуми правозахисниці Надійки Світличної, яка пройшла через пекло радянських таборів, а після еміграції в своїй мініатюрній квартирці у США прихистила всю родину таких же знедолених Рубанів.

«Мій досвід спілкування з Петром Рубаном, як і з професійними митцями Аллою Горською, Панасом Заливахою, Людмилою Семикіною, Галиною Севрук, Стефою Шабатурою та іншими, – згадує і пише Надія Світлична, – переконав у тому, що показна увага до митців з боку влади – це тільки ширма, за якою плекають зовсім інше мистецтво – мистецтво сили і сваволі». До цих слів додаю, що тепер у Прилуках навіть ширмою не прикриваються окремі керівники й продовжують нищити оте українське патріотичне коріння.

Ніби й нещодавно відбувалися ці події, ніби й сам багато чого пам'ятаю, бачив на власні очі і чув, але розумієш, що в історії життя та смерті цієї незвичайної людини, у яких відобразилася трагедія українського дисидентського руху, ще так багато білих плям. Лише більше десяти років пройшло з часу смерті людини, але її вже відтиснули на маргінеси нашої історії. Непокоять думки, що наші спадкоємці взагалі забудуть того, хто прийшов у це життя невтомним шукачем волі й свободи, що посіяні в нашу свідомість, Богом обдарованим мистцем. Свого часу та й тепер у тих же Прилуках ніхто не опікується точним задокументуванням важливих подій на зорі відновлення незалежності України, і сьогоднішня громадськість мало знає, що тоді діялося, і хто був головною дійовою особою.

На моє письмове звернення до директорки Прилуцького історико-краєзнавчого музею розповісти про увічнення в місті пам'яті самовідданого подвигу земляка Петра Рубана прочитав відповідь, що вона лише нещодавно зацікавилася цією людиною, але інформації ніякої в неї немає. Залишається спілкування з тими, хто його знав. Вказала одного чоловіка, який на моє звернення відповів, що ніяких контактів у нього з Рубаном не було. Ось так директорка історичного музею знає історію рідного міста, так дбає про те, щоб не вирубили коріння українського патріотизму.

Минули ювілейні дати з дня народження патріота України, сумні з часу відльоту його душі у вічний вирій. Думаєте, хтось організував яку-небудь читацьку чи наукову конференцію. Нема в музеї бодай поганенького стенда зі світлинами чи особистими речами Петра Васильовича. До речі, так само «віддана шана» і останньому голові уряду Української Народної Республіки в екзилі Іванові Самійленку, котрий народився і виріс поруч з Прилуками.

Як і по всій Україні, так і в Прилуках відбулися процеси дерадянізації, декомунізації, а тепер ніби триває деросіянізація. Як воно відбувається, суджу з того, що жодна вулиця чи бодай стежина не названа на честь земляка Петра Рубана, який своїм життям наближав крах комуністичної імперії.

Схилимо ж голови перед пам'яттю Петра Рубана – митця й правозахисника, мужньої людини і справжнього велетня українського патріотичного духу.

Автор щиро вдячний відомому українському художникові Степану Вербещуку, працівницям Прилуцьких бібліотек Ользі Лукаш, Ніні Горбань, олімпійській чемпіонці з біатлону Валентині Цербе-Несіній, керівництву і працівникам Сумської обласної наукової бібліотеки за допомогу в збиранні матеріалів про Петра Рубана.

Віталій Мацько

ОЛЬГА МАК У МОЄМУ ЖИТТІ

(штрихи дослідження творчості письменників діаспори)

Вадим і Ольга Дорошенки, Харків, 2 лютого 1932 р.

Працюючи журналістом у Кам'янці-Подільському на початку 90-х років минулого століття, мені пощастило зустрічатися і брати інтерв'ю в багатьох відомих українців-емігрантів. Першим, кого я зустрів ще до розвалу СРСР був Патріарх Мстислав (у миру – Степан Іванович Скрипник; 1898–1993), котрий 23 квітня 1991-го прибув до міста, де провів богослужіння в церкві Петра й Павла. На честь визначного гостя міська рада влаштувала урочистий прийом, на який було запрошено й мене. І там я розмовляв з його Святістю. Другим, кого зустрів – син мистецтвознавця В. Січинського – архітектор Ярослав Січинський (1924–2015). Високий, статечний, інтелігентний, зодягнутий у шорти, що для нас тоді було незвичним. Хоча й народився в Празі, але володів українською мовою, щоправда, з незвичним акцентом. Ручкаючись, відрекомендувався просто: Ярослав. Він приїхав на археологічні розкопки в червні 1991 р. зі США, прибув з магістром-істориком Адріаном Мандзієм. Разом із Ярославом ми навідалися до будинку на колишній вулиці Ленінградській, де жив його дід, знаний історик, просвітянин Юхим Січинський (1859–1937). Того ж червневого дня відвідали цвинтар, вклонилися могилі, де вічно спочиває відомий науковець.

Через місяць Ярослав покинув місто, а далі ми постійно листувалися. Тоді ж до міста приїхав з Канади Олег Кандиба, провідав 90-річну Олену Михайлівну Верпето, рідну сестру своєї бабці Надії Білецької, малярки, що залишила для історії портрет Олега Ольжича. Але я з Кандибою не зустрівся, отримав від нього лише одного листа. У місті над Смотричем були особисті зустрічі з Юрієм Шевельовим, Павлом Стокотельним (чоловіком Надії Світличної), Оленою Скоропадською (дочкою П. Скоропадського), Богданом Бойчуком, художницями Акою Переймою і Танею Осадцою та ін. У Києві зустрівся й розмовляв з Ярославом Туркалом (1924–2009) – це молодший син члена ЦР Костя Туркала, який проходив у справі СВУ. А далі з п. Ярославом було тривале листування, він надіслав книги свого батька. Для

майбутніх дослідників я окремою книжкою надрукував листи емігрантських діячів культури п. н. «Епістолярний материк» (Хм., 2018), куди увійшли й листи Ольги Мак.

У редакцію газети «Кам'янець-Подільський вісник», яку я редагував, 30 вересня 1993 року завітала відома вісімдесятирічна дослідниця краю, фольклористка Тамара Сис-Бистрицька (1913–2009). Зайшовши до кабінету, Тамара Андріївна з порога радісно вигукнула:

– Віталію Петровичу, Ви не уявляєте, кого я вчора зустріла! Кого б Ви думали?!.

– Кого? – відірвавшись від паперів, здивовано перепитую.

– Олю Петрушку. З нею не бачилась шістдесят років. Приїхала в супроводі дочки Вікторії.

Запримітивши, що для мене це ім'я нічого не говорить, відвідувачка продовжила пояснювати, відкинувши емоції вбік:

– Олюня тепер письменниця, підписується як Ольга Мак, живе в Канаді, вона – моя однокласниця. Ми з нею 1928 року успішно закінчили третю трудову школу. Її дівоче прізвище Петрова, а в школі ми її кликали Петрушка. Я думала, що її давно на світі нема, а вона явилась переді мною, як ясне сонечко. Обходили з нею наші дитячі стежечки-доріжки. Пригадували вчителів, однокласників.

– А місто? Сподобалося?

– Сказала, що оновилося, багато цікавих новобудов, кварталів. Єдине її непокоїть – це обмаль громадських туалетів, а ті що є, то дуже занедбані. На таке зауваження відповіла: «Олюню, а ти забула, як ми з тобою в лопухи бігали...»

Мені терміново треба вчитувати матеріали в черговий номер. Щоб не нагадувати про це літній жінці, звертаюся із проханням:

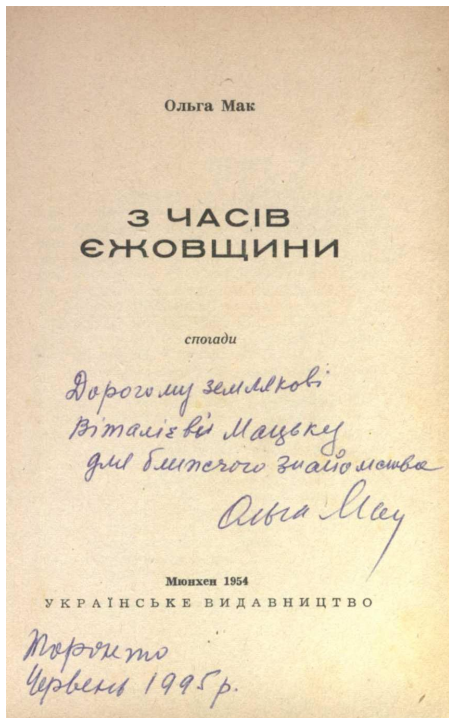
– Тамаро Андріївно, Ви не можете мене познайомити з Ольгою Мак? Для читачів газети буде свіжий матеріал.

– Не можу, синашу. Пізно. Письменниця після відвідин Хотина, вирушила до Києва. Завтра о першій годині вона виступатиме в Спільці письменників України.

Отримавши цінну інформацію, дзвоню в Спільку, прошу покликати Ольгу Мак. З письменницею відбулася коротка, але цікава розмова. Записавши мою адресу, Ольга Нилівна дотримала свого слова, написала мені. Лист датований 8 жовтня 1993 р., у якому зізнається: «Жалкую страшенно, що нашу телефонічну розмову перервали, а ще більше жалкую, що не змогла довше побути в Кам'янці. І мала можливість побути з Тамарою лишень пару годин. А все ж “моя” колишня “семилітка” стоїть! Обшарпана, постаріла, змінена всередині, але стоїть. Ні ДОПРУ, ні аресного дому нема, кладовищ також нема, але будинок колишнього Інституту для благородних девиць – також стоїть. І Пушкінський дім, і ІНО, і ще дещо. Я пізнала. Та найцінніша моя знахідка – Тамара. Я повернулася виснажена вкрай і застала масу залеглої роботи. Ніяк не можу дати ради» [2, с. 75].

Листування тривало три роки, до 1996-го, бо письменниця важко захворіла. У листі (6.06.1996) повідомляла: «...Я впала в халепу й дуже невчасно занедужала. Властиво, уся ця історія почалася вже давненько, але стала особливо дошкульною з минулого року. Якось воно трималося-трималося, а тоді все несподівано полетіло шкереберть. Останніми місяцями живу від таблетки до таблетки, що, заспокоюючи біль, наганяють сонність й очманіння, хоч іще, слава Богу, до стероїдів не дійшло» [8, с. 268].

Ольга Мак була альтруїсткою, то кілька доларів надішле, компенсуючи поштові витрати, то дві посилки з продуктами з біографічною інформацією: «Пакунок, мабуть, прийде від мого офіційного прізвища – Гец (Нес). Не люблю його з різних причин, але правно не переходжу хоч би й на псевдо, бо ж син, невістка, троє внуків і молодша донька –

Дорошенко (Дрочинська) також була вписана в документах вітчима на його прізвище, як і старша. Але старша, одружившись, прийняла інше» [8, с. 270]. У листах авторка розповіла і про стиль письма, і про теми, які її цікавили, і про молоді літа, і про здобуття освіти, і про першого чоловіка В. О. Дрочинського, життя якого обірвалося в неволі 1944-го в Усольськiм таборі, і навіть надіслала фотографії з підписами, ще й 1995 року подарувала свою першу книгу «З часів ежовщини», підписавши: «для ближчого знайомства».

Після смерті Ольги Мак (1998) я продовжую листуватися з її донькою Мирославою, яка народилася 1937 року в Ніжині. Якщо окремі питання з біографії письменниці чи Вадима Дорошенка мені були невідомі, то їх розкрила, доповнила, уточнила пані Мирослава, за що їй висловлюю щире подяку. Навіть електронною поштою надсилала окремі мамині твори. Я написав низку матеріалів про життєтворчість Ольги Мак, а саме: «У Канаді

бідному пропасти не дають» [5], «У Канаді не мед, але жити можна» [4], «Злочин без кари» [6], «Простір для розлуки» [7], «Ольга Мак» [9], «А сонце підбивалося у небі» [10], «Листи Ольги Мак до Віталія Мацька» [2], «Образ автора в художньому творі і листуванні (до 100-річчя з дня народження Ольги Мак)» [3], «Корелятивна модель “Автор-буття” в літературно-художній практиці Ольги Мак» [11], «Сенс життя: людина і світ на тлі предметності» [12], «Історичний та публіцистичний дискурси як опозиційні полюси у розвитку повістєвих жанрів» [13].

Чому так широко зупинився на творчих взаєминах з Ольгою Мак, бо дослідницька, збиральницька робота на перший погляд видається непомітною, «чорною», однак вона сприяє накопиченню матеріалів для глибшого літературознавчого знання про ідіостиль, філософські, світоглядні обшири письменниці, її сформований внутрішній культурний світ, творче середовище, у якому перебуває авторка тощо. Такий метод збиральницьких матеріалів дисциплінує дослідника. Наприклад, Петро Сорока видрукував у Тернополі літературно-творчий портрет Олекси Гай-Головка і, йдучи за письменником, зазначив, що він народився в с. Писарівка на Поділлі. Але на Поділлі є кілька сіл з такою назвою. Тому я звернувся до Гай-Головка за уточненням й отримав від письменника дещо сердитого листа, а все ж більш-менш він назвав територію своєї малої батьківщини: «Я народився в селі Писарівці, коло Кодими, на Поділлі» [8, с. 161]. Ось і все стало на своє місце. Виявляється, що рідне село письменника нині розташоване в межах Одеської області.

Ніхто з дослідників не цікавився, чому Ольга Мак обрала такий псевдонім. У листі (25.01.2005) Мирослава Гец повідомила: «Ще з дитинства мама мріяла бути письменницею, але, вийшовши заміж (2 лютого 1932-го), тато їй наказав закинути всякі мрії про письменство, бо знав, що вона упідлюватиметься перед владою не буде і за це змусить заплатити. Під час війни мама з нами двома виїхала до Австрії, де вийшла заміж другий раз, і коли тільки припинилася війна, почала писати. Її першими спробами були дописи до часописів, і вона підписувалася Ольга Гец. Коли ж постановила написати спогади про татовий арешт, виникла потреба затерти сліди за собою, бо там лишилася і її, і вітчимова родина. Прізвище Мак не пов'язане ні з ким. Це попросту думка: як це себе назвати? Я певна, що тоді мама не подумала, що це ім'я стане таке відоме» [8, с. 274–275]. Порушену тему вигаданого прізвища

мами старша дочка Вікторія Мюллер (1933, Кривий Ріг – 26.02.2022, Торонто) у листі (10.02.2007) уточнила в такий спосіб: «Коли ми були в Австрії і мені було яких 12 років мама говорила (уже не знаю з ким) на тему псевдонімів і сказала, що псевдо має віддзеркалювати щось авторові близьке і миле. Також мусить єднати автора із землею, з котрої він походить, і добре, коли воно є просте, щоб легко запам'ятати. А маки моя мама любила. Це я знаю» [8, с. 290–291].

З Ніжинським педінститутом пов'язана життєдіяльність мовознавця Вадима Дорошенка (1905–1944). Відомо, що 1938 р. керувати цим закладом вищої освіти партія поставила доцента Івана Гречка. Це був час розгулу масових репресій в інституті. Від філолога Дмитра Брилінського довідався, що тоді ж були арештовані викладачі Карпо Смілянський, Микола Сайко, Вадим Дорошенко. У Ніжині навчалась Ольга Мак, саме злочасного 1938-го мала отримати диплом. Не судилося, бо саме перед тим чоловіка заарештували (про це йдеться в книзі «З часів ежовщини»). Дружині «ворога народу» видали довідку, у якій зазначалося, що вона повністю прослухала інститутський курс навчання. Філологічний факультет Ніжинського педінституту 1939-го закінчив Брилінський Дмитро Михайлович (1916–1999), автор праць «Словник подільських говірок», «Україно, моя Україно» (1998), «Загадки» (1996), «Письменники і Хмельниччина» (1998). Учителював на Поділлі. У розмові зі мною згадали Вадима Дорошенка. Закоханий в рідне слово, Дмитро Михайлович сказав, що слухав курс лекцій зі старослов'янської мови саме у Вадима Олександровича. Він був високого росту, молодим, років тридцяти, пострижений під «бокс», коси густі, чуб акуратно зачесаний до тильної голови. Виглядав інтелігентно, ніколи на студентів не підвищував голосу. А ще запам'ятався завжди з крейдою біля дошки, крейда була крихкою, тому його піджак був обсипаний білим порошком. Після дзвінка він старанно обтрушував порох.

Так ось, читаю в Енциклопедії Сучасної України статтю про В. О. Дорошенка й зачепився за одне речення: «Автор кн. “Іван Франко в моїх спогадах” (Л., 1997)». Як? Такого не може бути. Адже І. Франко помер 1916-го, то що міг згадати про нього 11-річний Сашко Дрочинський? Про це мені ні Ольга Мак, ні діти Вадима Дорошенка ніколи не писали. Пояснення помилки криється в ініціальній буквеній аббревіатурі (імені – В.), отже, В. Дорошенко. Іншими словами, автором означеної праці є Володимир Вікторович Дорошенко [1], батько відомої в діаспорі поетки Міри Гармаш (за чоловіком Володимира Васишин; 1926–2013).

У вищеназваній енциклопедії є фахова стаття про Ольгу Мак. Серед казок авторки згадано «Як Іван-Великан чортів перехитрував» («Літературна Хмельниччина ХХ століття: Хрестоматія», Хм., 2005). До енциклопедичної статті подано 11 позицій рекомендованої літератури. Окрім однієї, усі написані в 2000-х роках. Якщо згадано хрестоматію, то незрозуміло, чому «загубили» автора статті «Ольга Мак» (передмова до казки), не кажучи про мої дослідження з творчості письменниці в 90-х роках. Такі прикрі «зриви»-обмовчування не притаманні науці. Альтруїзм – це позитивна риса. Але невдячність за допомогу психологічно «тисне» на внутрішній світ особистості. До речі, у 90-х роках зі США я поштою отримував першоджерела, документи від двох Ярославів – Туркала і Січинського. На прохання знайомих учених-істориків (прізвища не називаю з етичних міркувань), робив ксерокопії, надсилав їм, давав книги (за умови повернення). Мої друзі друкували статті, вписували документи в дисертаційні дослідження своїх аспірантів і хоч би згадали бодай подякою за надані їм першоджерела. Виходило, що не я першовідкривач документів, історичних фактів, а вони. Аякже, новизна! Тепер увесь мій архів доступний усім дослідникам, матеріали зберігаються в Інституті рукописів бібліотеки імені В. Вернадського

НАН України та Державному архіві Хмельницької області, там є листи й Ольги Мак та інших письменників діаспори, як і, утім, літераторів України.

Родове коріння Ольги Мак розрослося. Письменниця виховала трьох дітей, мала п'ятеро онуків, правнуків. На жаль, діти (третє покоління) асимілювалися – Сезар мешкає у США, Андріяна живе в Торонто, неподалік від Мирослави Гец-Дорошенко, часто провідує її (це діти Вікторії Мюллер-Дорошенко). Від другого шлюбу 1946 року народився син Ольги Мак Микола Гец. І, як писала пані Мирослава в листі (29.06.2023), що її брат «живе в Бразилії, за фахом адвокат, одружений з лікаркою-бразилійкою і мають троє дітей – Лариса, заміжня за болгариним, живе в Болгарії і мають двоє дітей. Андрій, одружений з бразилійкою, живе в Бразилії і також мають двоє дітей. Наймолодша дочка Ніколе ще не віддана, мешкає в Бразилії».

Зауважимо, що шлях в українську літературу для Ольги Мак пролягав нелегкий, підтвердженням цього є лист (14.02.2011) І. Качуровського, у якому науковець зазначив: «Дуже добре, що Ви приділили належну увагу творчості Ольги Мак. Її фактично (як і мене) не пускали в літературу» [8, с. 67]. Нині творча спадщина письменниці стала предметом захисту дисертаційних, дипломних робіт, поповнила золотий фонд української культури. Приємно, що одна із вулиць Хмельницького названа на честь відомої української письменниці Ольги Мак.

Мої публікації адресовано сучасним і майбутнім дослідникам. Розмінявши восьмий десяток літ, маючи за плечима досвід роботи з академічним літературознавством, знаю, як важко збирати матеріали, які можна було б ввести в науковий обіг. Особливо по крихті визбирував-вишукував дані про життєтворчість діаспорних письменників. Але труднощів не боявся, бо дорогу долає той, хто йде. Не раджу дослідникам подавати до друку неперевірені, сумнівні факти чи інформацію, з обережністю довіряйте мережі «Інтернет», там не все так просто. Покладайтеся на архіви, ерудицію, інтуїцію, знання, перевіряйте кожне джерело, сумлінно, не соромлячись, уповні використовуйте посилання. Цим кожен дослідник застрахує себе не лише від плагіату, а й продемонструє заслужену повагу до своїх попередників.

Література

1. Дорошенко Володимир. Іван Франко в моїх спогадах. *Спогади про Івана Франка* / Упоряд. М. Гнатюк. Львів, 1997. С. 404–407; Дорошенко В. Іван Франко в моїх спогадах. *Спогади про Івана Франка* / упоряд. Михайло Гнатюк. Вид. 2-ге, допов., переробл. Львів : Каменяр, 2011. С. 548–552.
2. Листи Ольги Мак до Віталія Мацька. *Слово і Час*. 2015. № 6. С. 71–89.
3. Мацько В. Образ автора в художньому творі і листуванні (до 100-річчя з дня народження Ольги Мак). *Наукові записки Тернопільського національного педуніверситету ім. В. Гнатюка. Серія. Літературознавство*. Вип. 37. Тернопіль : ТНПУ, 2013. С. 28–36.
4. Мацько В. У Канаді не мед, але жити можна. *Ровесник* (Хм.). 1994. 23 верес.
5. Мацько В. «У Канаді бідному пропасти не дають». *Кам'янець-Подільський вісник*. 1994. 15 березня.
6. Мацько В. Злочин без кари [відгук на повість «Каміння під косою»]. *Слово і Час*. 1995. №9–10. С. 76–80.
7. Мацько В. Простір для розлуки. *Подільський кур'єр*. 2003. 24 липня.
8. Мацько В. Епістолярний материк. Т. 1. Хмельницький: ФОП Цюпак А. А., 2018. 448 с.

-
9. Мацько В. Ольга Мак. *Літературна Хмельниччина ХХ століття: хрестоматія*. Хмельницький, 2005. С.116–117.
 10. Мацько В. А сонце підбивалося у небі. *Подільські вісті*. 1998. 21 липня.
 11. Мацько В. Корелятивна модель «Автор-буття» в літературно-художній практиці Ольги Мак. *Слово і Час*. 2015. № 2. С. 57–62.
 12. Мацько В. Сенс життя: людина і світ на тлі предметності. *Дивослово: наук.-метод. журнал*. 2008. № 11. С. 33–37.
 13. Історичний та публіцистичний дискурси як опозиційні полюси у розвитку повістевих жанрів. *Мацько В. П. Українська еміграційна проза ХХ століття: монографія*. Хмельницький: ПП Дерепка І. Ж., 2009. С. 183–207.

Галина Кравчук

СВІТОВИЙ РЕКОРД ХОРУ КОШИЦЯ

Олександр Кошиць – український хоровий диригент і композитор, один із засновників Української республіканської капели, яка прославила українську пісню, зокрема «Щедрик», у всьому світі.

Народився 1875 р. у селі Ромашки на Канівщині в родині священника. Закінчив Богуславське духовне училище і Київську духовну семінарію, навчався в музично-драматичній школі Миколи Лисенка. Отримавши ступінь з богослов'я, деякий час викладав, а протягом 1903–1905 рр. збирав і записував українські козацькі пісні на Кубані. 1912 року Кошиць як диригента запросив до свого театру Микола Садовський. Там він поставив кілька опер Миколи Лисенка. Протягом 1916–1917 рр. Кошиць був диригентом і головним хормейстером Київської опери. У січні 1919 р. разом із Кирилом Стеценком за наказом Симона Петлюри створив Українську республіканську капелу. У березні 1919 р. Капела під керівництвом Кошиця була відряджена українським урядом для просування національного музичного мистецтва за кордоном. Із великим успіхом капела виступила в країнах Західної Європи, у США, Бразилії, Аргентині, Уругваї, Чилі, на Кубі. 1922 року в Нью-Йорку у виконанні Капели вперше прозвучав славнозвісний «Щедрик» Миколи Леонтовича, що пізніше став найпопулярнішою різдвяною мелодією у світі. З 1926 р. Кошиць мешкав у Нью-Йорку, працював у США та Канаді: навчав диригентів, писав церковні твори та обробляв народні пісні, популяризуючи українську музику. Помер мистець 1944 року у Вінніпезі, похований у мавзолеї вінніпезького цвинтаря «Глен-Іден», де спочивають видатні православні канадці українського походження.

diaspora.com.ua. імена

«Я був наче у сні... раював від думки, що на мою долю випала честь показати світові душу нашого народу...» Такими зворушливими словами всесвітньо визнаний Маєстро

Офіційний бланк Української Республіканської Капели

Олександр Кошиць передає почуття безмежної гордості за рідну народну пісню, яка в майстерному виконанні Української Республіканської Капели (пізніша назва – Український національний хор) під його орудою стала потужною зброєю в боротьбі за незалежність молоді Української Народної Республіки (УНР) на міжнародній арені.

Капела була створена 1919 року за ініціативи Голови Директорії УНР Симона Петлюри, який добре знався на мистецтві й розумів його вплив на публіку, з метою пропаганди в країнах Європи української культури та щоб переконати європейську спільноту, що Україна та її народ має право на окреме від московії культурне й політичне існування. Проект Петлюри, до виконання якого були задіяні закордонні представництва УНР, дійсно виявився *«прикладом однієї з найкращих пропагандистських акцій»*.

Як державна установа хор мав свою державну печатку, офіційний бланк, а всі хористи та члени адміністрації отримали посвідчення державних службовців.

Офіційний бланк та інші архівні документи із Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України) доступні за посиланням: ПУБЛІКАЦІЯ АРХІВНИХ ДОКУМЕНТІВ. УТВОРЕННЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКАНСЬКОЇ КАПЕЛИ (1919–1921 pp.) В АРХІВНИХ ДОКУМЕНТАХ (<https://doc-0c-08-apps-viewer.googleusercontent.com/viewer/secure/pdf/>). Ці документи висвітлюють історію створення Капели, її виступи за кордоном та характеризують Олександра Кошиця як композитора, диригента та очільника хору.

Подорож Капели, створення якої в уряді Петлюри не всі підтримували, розпочалася з міста Кам'янець-Подільського, де було долучено необхідну кількість хористів, тому що більша половина відібраних спеціальною комісією співаків з різних причин вирішила не їхати в турне в такий неспокійний час. У Кам'янці-Подільському велася підготовка до європейського турне. Там же О. Кошиць з Платонідою Щуровською проводили репетиції (співанки), підбирали репертуар; хористи вивчали французьку мову тощо. З нагоди 30-ї річниці Незалежності України на залізничному вокзалі міста встановлено меморіальну дошку. Угорі – слова американського драматурга Клея Гріна (*Clay Greene*): «Вони поставили Україну на мистецьку карту світу!», а внизу напис:

«24 березня 1919 року від залізничного вокзалу Кам'янець-Подільського вирушила у світове турне із культурною дипломатичною місією за наказом Голови Директорії Української Народної Республіки Симона Петлюри Українська Республіканська капела під орудою Олександра Кошиця, підкоривши 17 країн Європи, Північної та Південної Америки, і принесла всесвітню славу відомому твору «Щедрик» українського композитора Миколи Леонтовича» (Подоланін: <https://podolyanin.com.ua/suspilstvo/53202/>).

Починаючи з Праги, усі виступи Капели, а також благодійні концерти проходили з тріумфом. О. Кошиць умів представити українську пісню так, щоб вона відтворювала багатогранність душі його народу і захоплювала слухача. Талановитий диригент перед очима слухачів з простеньких народних пісень робив музичні шедеври, у яких чувся «...голос святої чистоти і мистецької правди...».

Майстерно виконані пісні в обробці Лисенка, Леонтовича, Стеценка, Ступницького та самого Кошиця знайомили європейські нації з Україною та її народом-творцем. Вони воістину полонили слухачів, викликали то усмішку на устах, то зволожували очі непрошеною сльозою. Наша пісня лунала «...голосом святої чистоти і художньої правди». До неї, «мов до цілющого джерела...», потягнулась «зголодніла по художній правді людська душа». Вона «встала велика, могутня, життєтворна, як вічне сонце!» – писав диригент Капели. Українську пісню із захопленням слухали глави держав, провідні європейські політики, музикознавці, журналісти тощо.

Після окупації України більшовиками хористи опинилися в скрутній фінансовій ситуації – країни, яка їх фінансувала і яку вони представляли, більше не існувало... Культурний проєкт Петлюри опинився в руках приватних імпресарію. Добре розуміючи ситуацію на рідних землях, група співаків разом із диригентом залишилася в Європі, продовжуючи концертувати як Український національний хор (потрібно зазначити, що з різних причин хор неодноразово реформувався).

Зі слів О. Кошиця, це була «викинута на брук зденерована і здеморалізована купа людей, яким у вічі заглядала голодна смерть», вони змушені були давати концерти, щоб якось вижити. Їх очікувала «невідома темна будучність “емігрантів по неволі”». Така ж «будучність емігранта... без роботи, без грошей...» судилася й їхньому диригентові.

Порятунок шукали за океаном, надіючись на українську громаду в Америці. Та їхні надії виявились марними... Допомогла Ніна Кошиць, двоюрідна племінниця Кошиця, солістка оперного театру в Чикаго. Дізнавшись від колишньої хористки про ситуацію, у якій опинився Кошиць з групою співаків у Європі, вона повідомила про це відомого американського імпресарію Макса Рабінова (*Max Rabinoff*). Він чув виступ Капели ще 1919 року в Європі і запрошував Кошиця до Америки, щоб зорганізувати «хор під його менаджерством». Кошиць відмовився, але тепер, коли дізнався, що той зумисне приїхав у Берлін, негайно почав «переговори на Північну Америку». Добре пам'ятаючи прикрий досвід з попередніми імпресарію, які не раз обманювали їх «та ще й тягнули до суду», Кошиць не дуже довіряв цьому москалеві... Усе ж таки, контракт з Рабіновим був підписаний, і група співаків разом з їхнім диригентом 26 вересня 1922 року прибула до Нью-Йорку.

Афіша концертного турне Українського національного хору містами та університетами Америки в жовтні-грудні 1922 року. Carnegie Hall Rose Archives

Ніна Кошиць стала солісткою хору і гастролювала з хором Америкою. Нью-йоркський письменник Чарльз Мінцер (*Charles Mintzer*) пише: «На початку жовтня 1922 року в Нью-Йорку відбувся незвичайний концерт Українського хору під керівництвом Олександра Кошиця, її дядька». На це було звернено увагу, оскільки Ніна народилася в Києві... (Nina Pavlovna KOSHETZ, remembered By Charles Mintzer: <https://www.operanostalgia.be/html/KOSHETZ.html>).

Американське турне Українського національного хору розпочалося 5 жовтня 1922 року в Нью-Йорку в престижному концертному залі Карнегі-Гол (*Carnegie Hall*). Підкоряючись найменшому руху руки свого диригента, хористи вкладали в кожну пісню свою душу і зуміли настільки природно передати свої почуття, що це передалося слухачам, заворожувало і хвилювало їх. Глядачі вимагали повторень та кидали на сцену букети квітів. Цього ж дня на Американському материкау вперше прозвучав «Щедрик» в обробці Миколи Леонтовича.

Саме в Нью-Йорку 1922 року компанією *Brunswick* колядку вперше було записано на платівку.

Як згадував маестро Кошиць, «Щедрик» в обробці Миколи Леонтовича, страченого 1921 року агентом ЧК, був «*коронною точкою... репертуару у всіх краях протягом п'яти з половиною років*». Мелодія української колядки з англійським текстом Пітера Вільговського (*Peter Wilhousky*), американця українського походження, ще з 1936 року відома у всьому світі як *Carol of the Bells*.

Афіша концертного турне Українського національного хору містами та університетами Америки у жовтні-грудні 1922 року: Carnegie Hall Rose Archives: <https://www.npr.org/2022/12/06/1140741769/ukraine-christmas-carol-carnegie-hall>). Справа – сторінка сувенірного лібрето із нотами та словами пісень в англійській мові (*Ukrainian National Chorus. Souvenir Libretto*).

Після триумфальних виступів у Нью-Йорку Рабінов відправив Український національний хор у турне містами та університетами Америки. Виступи хору були ще успішнішими, ніж у Європі. Про це свідчать численні відгуки закордонної музичної критики, видані О. Кошицем у Парижі 1929 року окремою книгою під назвою «*Українська пісня за кордоном. Світова концертна подорож Українського національного хору під проводом Олександра А. Кошиця*».

Невдовзі хор продовжив свої виступи в Мексиці. У грудні 1922 року на концертах, які відбувалися на стадіоні *Plaza de Toros*, хористи та їхній диригент зіткнулися з найбільшою аудиторією – 32 600 осіб – і встановили світовий рекорд. Присутній на двох виступах хору президент Мексики Альваро Обрегон Салідо (*Alvaro Obregon Salido*), висловлюючи свою подяку Кошицеві, сказав: «*Перший раз у житті я шкодную, що в мене немає другої руки (він втратив її на війні) і я не можу вам плескати*». І додав, що він був би щасливим, якби такий хор можна було б показати ворогам Республіки, щоб зробити їх друзями Мексики. Ці співочі свята «*фільмували й висвітлювали в кінотеатрах*» (О. Кошиць. *З піснею через світ*. Ч. III. Вінніпег, 1974. – С. 58; С. Наріжний. Українська еміграція. Ч. I. Прага, 1942.– С. 29).

Рецензенти називали виступи Українського хору історичними подіями. Майже в усіх періодичних виданнях США можна було прочитати: їхня музика «*просто спонтанна за походженням і художньо гармонізована*»; це «*чудо технічної майстерності*» тощо.

Музичні критики й слухачі були захоплені манерою диригування Маестро – без диригентської палички, якою він не користувався ще з 1911 року, відколи в Києві під час концерту проколов нею руку і мусів мати операцію. Не менше враження на присутніх справляв хорівий спів без інструментального супроводу – *а капелла* та нововведення Кошиця – *мурмурандо*, уперше з великим успіхом вжите ним ще 1907 року під час виконання композиції Василя Беневського «Вечірня зоря» із студентками Київського Єпархіального жіночого училища. Ці та інші факти із життя та творчості Кошиця відомі читачеві із його листів до одного з його найближчих приятелів, композитора й хорового диригента Василя Беневського. Вони познайомились і стали добрими приятелями ще в 1902 році в Ставрополі на Кавказі, де Кошиць обіймав посаду вчителя Жіночої єпархіальної школи. Ці листи, опубліковані в Києві 1998 року окремою книгою «*Листи до друга. 1904–1931*», допомагають краще пізнати Маестро Кошиця і як людину, і як митця (С. 104; 19).

У грудні 1923 року Олександр Кошиць з Українським національним хором уперше загостив до Вінніпегу. Концерти з участю 40 хористів відбувалися в «*переповненій своїми й чужими*» найбільшій на цей час міській аудиторії *Winnipeg Board of Trade Auditorium (Waters Ave. & Main St.)*. Англomовна преса писала, що «*Вінніпег ще такого хору не чув і не бачив*». Виступи хору були справжньою сенсацією.

Оголошення в газеті *The Winnipeg Evening Tribune* про концерти Українського національного хору 11 та 12 грудня 1923 року

Фрагмент колонки «Музика» в газеті *The Winnipeg Evening Tribune*

Василь Казанівський, голова хорової секції Українського Народного Дому (УНД), залишив для майбутніх поколінь таке:

«То була для всіх дійсна сенсація. Уявіть собі випадок, що стався на тім концерті. По скінченні першої частини пісні «Почаївська Божя Матір» зривається якась жінка з крісла ніби в гістерії й біжить до сцени і кричить: «Ангели співають, а де Бог? Покажіть Бога!» Жінку заспокоєно, а ангели співали далі на славу Україні» (Пропам'ятна Книга Українського Народного Дому... Вінніпег, 1949. – С. 277). Багато праці і часу у видання «Пропам'ятної Книги...» вклав активний громадський діяч Семен Ковбель, з яким та його родиною зблизився О. Кошиць, перебуваючи у Вінніпезі в останні роки свого життя.

Свідками надзвичайної історичної події в культурному житті українців Вінніпегу, до якої значною мірою спричинилися члени управи місцевого Українського Народного Дому (УНД), є архіви тогочасної преси.

У першому оголошенні підкреслено, що на любителів хорового мистецтва чекає музична розрада від зустрічі із хором з далекої України, який в усьому світі славиться бездоганним виконанням української пісенної спадщини (*The Winnipeg Evening Tribune*, December 12, 1923).

12 грудня часопис *The Winnipeg Evening Tribune* у колонці «Музика» опублікував статтю музичного критика, у якій відмічено, що завдяки чудовому ансамблю голосів український хор є рідкісним явищем, що вважається в хоровому мистецтві чимось надзвичайним.

Особлива увага звернена на басы, які є ключем до оцінки цілого хору, звучання якого можна порівняти з оркестром: «У світі небагато таких місць, якщо вони взагалі існують, де можна знайти такі голоси, як у цих мужчин з України...» І жартівливо додано, що не один із місцевих диригентів хотів би мати у своєму хорі хоч квартет таких голосів, за які кожен з них віддав би якщо не свою голову, то більшість із своїх басів. Їхній надзвичайно резонансний гуркіт більше подібний до органу, ніж до якого-небудь іншого інструменту. Подвійний форте-акорд усього хору, кожен звук якого чується так чітко, як і записано в

партитурі, або одне з їхніх «розбиваючих динаміт» крещендо і «коротке замикання» думки, через що хор сприймається як оркестр, є логічно завершеним.

Відзначено також і головне вражаюче нововведення – мурмурандо. Маючи в хорі голоси такого гатунку, диригент, завдяки тонким варіаціям якості та сили звуку окремих співаків та всіх хорових партій, досягає надзвичайного хроматизму в забарвленні музичного полотна. Це дійсно чудовий гобелен, який то пломеніє, то згасає з непомітними нюансами в пишності переливів. Ще однією помітною перевагою була якість тону – якби хористів не було на сцені, то слухач міг би припустити, що це тон втричі більшого за своєю чисельністю хору, який, до речі, жодного разу не звучав на всю силу. Включені в програму американські пісні не вплинули на феноменальну вишуканість звучання хору...

Щодо майстерності диригента зауважено, що йому властиві приємні для ока несподівані рухи рук. Особливо це захопило і збурило всю аудиторію під час виконання «Коломийки» (The Winnipeg Evening Tribune, December 12, 1923: <https://digitalcollections.lib.umanitoba.ca/islandora/object/uofm:2140476>).

У цьому ж випуску газети була опублікована стаття про Олександра Кошиця «Великий лідер» (*A Great Leader*), у якій (з деякими неточностями) описано його життєвий та творчий шлях.

У статті зазначено про його працю як етнографа та аранжувальника українських народних пісень, багато з яких виконується хором, щоби ознайомити західний світ з музикою України та її історією. Кошиць також є одним із найвидатніших диригентів світу і те поліфонічне диво, якого він досяг зі своєю «людською симфонічною оркестрою», зробило його однією з найвидатніших постатей свого часу. Він ніби зачаровує виконавців, перетворюючи їх в ідеальний ансамбль.

Хористів, серед яких були і не професійні співаки, автор статті називає трубадурами новітнього часу, які донесли Європі та народам західної півкулі історію далекої України, колишньої Малоросії... Музика України є рисою національною. Вона вразила західний світ своїм ентузіазмом, своєю безпосередністю, своєю майже релігійною відданістю мистецтву, і була сприйнята як відкриття в хоровому співі, як основа нового напрямку в мистецтві...

Щодо релігійних пісень автор висловлює думку, що з огляду на химерне поєднання язичництва та християнства, українська народна музика в цьому плані охоплює всю гаму національного темпераменту, від замогильного до життєрадісного...

Послухати хор важливо й тому, що це допоможе канадцям краще зрозуміти життя українців, які приїхали сюди в пошуках кращої долі, і багато з них вже взяли на себе повну відповідальність як громадяни Канади (*A Great Leader / The Winnipeg Evening Tribune*, Dec. 12, 1923, p. 4:). Англо-саксони були приголомшені успішним виступом хору.

Не відставав з похвальною оцінкою українського хору і часопис *Winnipeg Free Press*. 12 грудня на шпальтах газети з'явилася замітка «Український хор і народні пісні» (*Ukrainian Chorus in National Folk Songs*) з підзаголовком: Хористи Олександра Кошиця демонструють дивовижне виконання в чудовій програмі.

Автор статті зауважує різноманітність пісень, захопливу красу звучання всіх голосових партій, що є абсолютно відмінним від усього того, що тут можна було коли-небудь почути... «Диригент дуже добре тримає співаків під своїм контролем. Ті сорок хористів у національних костюмах були чимось більшим, ніж колоритний співочий ансамбль. Особливо гарно вони звучать у піанісимо, але поступове наростання звуку у фортисимо вдається однаково досконало. Найкраще вони виконують власні пісні. Добре підібрано заключну групу американських, мексиканських і креольських творів... Порадувала глядачів “Сюзанна”, остання пісня програми» (*Ukrainian Chorus in National Folk Songs / Winnipeg Free Press*).

На урочистому прийнятті в честь диригента та хористів у читальні «Просвіта» (*McKenzie St. & Flora Ave.*) О. Кошиць, «будучи у дуже доброму гуморі», дякуючи за гостинність, сказав, що «йому Вінніпег і українці в ньому дуже сподобалися і що він, коли прийдеться... вмирати, то хотів би тут, між своїми людьми померти»... Чи не є дивним те, що його життя обірветься саме тут, у Вінніпезі? І в тій же читальні «Просвіти», де 1923 року «так радо його вітали», зберуться тисячі українців і чужинців, щоб попрощатися із всесвітньо відомим Маестро, який – нарешті вільний від усіх земних турбот! – знайде тут свій вічний спочинок (А. Господин. *Незабутній.* // М. Головащенко. *Феномен Олександра Кошиця.* Київ, 2007. – Р. 166).

Англомовна преса приділяла значну увагу хористам, але не раз на її сторінках з'являлися дописи, у яких Україну називали Малоросією, а українських композиторів – російськими, писали, що хор виконує російські пісні тощо. Щодо цього варто наголосити: москалеві Рабінову було байдуже, що і як писали в газетах про український хор і про країну, звідки він приїхав. Не він, а окремі свідомі хористи, перетворюючи цим американську сцену на політичну трибуну, намагалися доводити, що вони не малороси, не росіяни, а українці! Рабінова з українським хором використовували у своїх цілях русофіли та московські агенти, які фальшували історичні факти і далі робили все можливе, щоби дискредитувати українців як націю...

Виступи Українського національного хору на американському континенті для співаків та їхнього диригента були не просто тріумфальними моментами – їхні успіхи затьмарювала тривога та переживання за рідних у більшовицькій Україні та невпевненість у власному майбутньому. А Маестро Кошиць, відчуваючи якийсь непоборний душевний неспокій, був стурбований не лише станом свого здоров'я, а й конфліктами серед хористів. З кожним днем він усе більше усвідомлював, що розпуск хору неминучий...

Український національний хор під орудою всесвітньо відомого українського диригента Олександра Кошиця припинив своє існування 1924 року. Зі слів самого Маестро, усе почалося в Гавані (Куба) після спроби співаків страйкувати через неоплачені 10 днів концертів. Іншими причинами були непорозуміння та сутички між хористами, непристойна поведінка окремих співаків, постійні конфлікти з імпресаріо Максом Рабіновим, а також фальсифіковані, принизливі та провокаційні відомості в пресі (це робилося не без впливу русофілів і московської агентури) про хор, диригента і хористів тощо. Окрім того, деякі співаки, заманені обіцянками добре оплачуваної роботи та мріями про славу, хотіли розпочинати свої кар'єри самостійно – без Рабінова і без Кошиця. Плачевним наслідком було те, що всі, включно з диригентом, залишилися і без праці, і без грошей на прожиття...

Після цілого року безробіття Маестро підписав новий контракт з Рабіновим, директором заснованого ним Американського інституту оперного мистецтва (*Stony Point, New York*). Кошицеві було доручено набрати до *Американського хору (The Stony Point Ensemble)* співаків і підготувати їх до гастролей, що мали розпочатися в серпні 1925 року. Планувалося дати 100 концертів протягом 15 тижнів.

Нелегкою була праця із зібраними поспіхом й не досвідченими в хоровому співі людьми, які не знали Кошиця та його манери диригування. Великою перешкодою для нього була англійська мова. Незважаючи на це, він був задоволений тим, як посувалася робота з новим хором. Тішила його і можливість заробити грошей, щоб оплатити дорогу додому. У листі до Беневських, датованому 5 жовтня 1925 року, він зізнається: «Єдина надія, яка тримає мене живим і дає сили жити, це відвідати свою Батьківщину перед смертю, побачити моїх дорогих друзів, мій коханий Київ, мою рідну Україну...» (О. Кошиць. *Листи до друга.* 1904–1931. Київ, 1998. – С. 40–51). Він навіть планував придбати садибу в Богуславі

(Київська область) разом із братом Федором (Лист від Федора, датований 24 жовтня 1925 р. // Архів Осередку української культури й освіти у Вінніпезі. 184 Alexander Ave, Winnipeg, MB, Canada).

Пов'язаний новим контрактом, Кошиць змушений був відмовитися від запрошення Харківського оперного театру на посаду диригента. Отже, замість того, щоб служити Батьківщині та її народу, він повинен був працювати на чужинців.

Від самого початку заплановані концерти не мали успіху! Не врахувавши порад маестро, Рабінов наполіг на включенні до програми не лише хорового співу та солісток, а й скрипалю, колишніх балерин та клавілюксу (Clavilux – механічний пристрій для проектування на сцену візерунків світла). Успіх мали лише виступи хору, включно з музикою Йозефа Ахрона (*Joseph Achron*) до «Танцю Саломеї» з її *«жахливими співзвуччями»*, на розучування якої хористам було відведено лише три тижні перед початком сезону. На думку Кошиця, навіть хор, виступи якого були *«розділені між двома солістами [Ніною Кошиць та Адою Слободською], скрипалем, двома танцюристками і клавілюксом..., не міг справити чіткого, повного, переконливого враження»*.

Преса була безжально негативною! Турне припинено. Встановлений бюджет у 500 тисяч доларів США перевищили на 250 тисяч, тому все почалося з мінуса. Кошиць вважав, що причинами такого провалу були колишні балерини і клавілюкс, монтаж якого забрав 5 годин і вимагав не менше 15 робітників та великих концертних залів.

19 грудня 1925 року приголомшений невдачею Кошиць пише з Нью-Йорку В. Беневському: *«...Я цілий рік чекав на цей проклятий інститут, працював три з половиною місяці, платню отримував за три тижні і втратив усі свої заощадження. Але найголовніше, мої нерви не витримують цього середовища. А сил у мене залишилося зовсім мало»*. Після цих невдалих гастролей він захворів плевритом (О. Кошиць. *Листи до друга*. – С. 52–55). Він на власному досвіді переконався, що найважливішим в Америці є самозбагачення і що це країна *«для добрих шахраїв»*, таких як Рабінов. Його вразив низький рівень загальної музичної майстерності, *«безсовісна експлуатація... працівників культури, зокрема простих хористів»*. Дратувала його модернізація мистецтва, хорового співу зокрема, що вважав не чим іншим, як *«експериментами на нервах слухачів»*.

Намагаючись відновити свою підірвану після невдалого турне репутацію, Рабінов обговорює з Кошицем можливість співпраці на наступний сезон. Будучи зв'язаним з ним дворічним контрактом, Маестро опинився перед дилемою: залишатися третій рік без роботи чи продовжувати працю з тим *«шахраєм»*. Зваживши ситуацію, він вирішив залишитися з Рабіновим, але за умови, що той вкладе в банк 12 тисяч доларів гарантії для нього та для нового складу українського хору (*Alexander Koshetz Choir Inc.*). Добре пам'ятаючи попередні невдалі концерти, Кошиць дуже переживав. І на те були причини... Бо вже 25 серпня 1926 року, у надзвичайно пригніченому стані, він пише приятелю В. Беневському про розрив контракту з Рабіновим, а також повідомляє, що підписав новий контракт з менеджером Блоком. Концертне турне продовжувалося.

У листопаді 1926 року, подорожуючи американськими містами неподалік кордону з Канадою, хор Олександра Кошиця виступив у Вінніпезі. Згідно з архівними виданнями тодішньої преси, концерти з великим успіхом відбувалися 19 і 20 листопада 1926 року у *Walker Theatre* (сьогодні – *Burton Cummings Theatre*). Відгуки преси – об'єктивні свідчення їхнього успіху.

20 листопада 1926 року газета *Manitoba Free Press* опублікувала статтю *«Українські співаки зачаровують велику аудиторію»*, автор якої пише, що любителі хорового мистецтва приймають їх з великим ентузіазмом; голоси звучать гарніше, ніж три роки тому. Відколи

подано тон, хористи не зводять очей з диригента. Слухачі захоплені майстерністю Кошиця і його хору, звучання якого нагадує оркестр. Найбільше це проявляється в «Колисковій» в обробці самого Кошиця. На фоні мурмурандо, що налітало й стихало, мов літній вітер, ніжно неслася колискова мелодія, якою заворожувала слухачів солістка з милим голосом. Відтак відбувалася чарівна, дивовижна гра тембрів – стогін духової оркестри з її солодкозвуччям і щось подібне на пощипування струн й бурмотіння контрабасів...

Головними ефектами співу українського хору є зміни ритму, темпу та звуку від повного форте до піанісимо із затриманням звукової субстанції навіть тоді, коли хор майже завмирав. Кожен соліст привертав до себе увагу. Автор відчув і відмітив, що голоси слов'ян, з властивою їм специфічною інтенсивністю звучання та різноманітністю відтінків, суттєво різняться від голосів інших народів.

Український фольклор манить своєю щирістю й безпосереднім відтворенням душі народу, який її створив. Таке враження складається від майстерних обробок пісень українськими композиторами (у статті подано російськими) Лисенком, Косицьким, Стеценком, Леонтовичем, Ступницьким. Природний дар народу до гармонізації очевидний в одній з аранжованих Кошиця – «Ой орав мужик...».

До найкращих номерів концерту належить «Почаївська Божа Матір», у якій відчувалася створена солістами та хором сакральна, благочестива атмосфера. А пісня «Гора в степу» викликала пронизуюче почуття самотності... Л. С. (*Ukrainian Singers Charm Big Audience!* Winnipeg Free Press Newspaper Archives, November 20, 1926: <https://access-newspaperarchive-com.wpl-dbs.winnipeg.ca/ca/manitoba/winnipeg/winnipeg-free-press/1926/11-20/page-9>).

Із колонки Музика:

Український хор не можна прирівнювати до місцевих співочих організацій, тому що ніякої фактичної основи для цього немає. Хор талановитого і скромного Кошиця – це відібрані ним співаки найвищого рівня. Їхні чудові голоси настільки злиті, що їм під силу найскладніша і найамбітніша народна музика України в обробці українських композиторів.

...Концерти містера Кошиця... зачаровують любителів музики... Ми повинні бути вдячними за можливість знову почути їхній виступ. Це ще раз яскраво нагадало нам, що музика вселенної – це невинний клубок хроматизму...

Чудовий спів породжує почуття радості... – з усіх сторін лунають гучні басы, насичені баритони, черешневі контральто, соковито-ліричні тенори та солодкі сопрани. Злиті в єдине ціле, вони обдаровують слухача своєю музичною магією, як, наприклад, в обробці Стеценкової колядки «З-під гір, з-під долин»... (*Music / The Winnipeg Evening Tribune*, 1926-11-20).

Увагу читача привертає стаття «Я побачив вперше» (*I First Saw*) в часописі *The Winnipeg Tribune* від 18 листопада 1926 року.

Автор замітки, Мандрівник (*The Wanderer*), мав нагоду насолоджуватися співом Українського національного хору у Вінніпезі 1923 року. Сидячи поруч із відомим диригентом на бенкеті, влаштованому на його честь у готелі *Fort Garry*, він ближче познайомився з відомим диригентом і у своїй статті написав таке:

– У світі мистецтва він є один із тих небагатьох людей, чиє ім'я відоме мільйонам людей як у Європі, так і на цьому континенті. Я ніколи не чув кращого оратора на теми музики, літератури та споріднених мистецтв, ніж демонстрація у Форт Геррі, яка закінчилася з таким ентузіазмом, що присутні підняли великого Кошиця і носили його на руках, співаючи народні та патріотичні пісні України.

– У своєму слові про поезію та музику рідного краю він чудово змальовував картини життя України – від її трагічних воєн до веселих селянських балачок. Він розповідав про героїв, про рідний край і про закоханих, про свята, весілля та жнива; розповідав про язичництво, коли поклонялися богу Сонця і боялися бога Грому; декламував гімни, канти і

колядки, що інтерпретують змінені ідеали пізнішого християнського періоду, значна частина яких має фон Орієнту (*Oriental background*). Народ України, зазначив він, багато вистраждав, і це відображено в його піснях, які вражають слухача, хвилюють його, тривожать і зворушують до сліз.

– Мене причарував цей спокійний чоловік, його чудовий характер. Я дізнався, що він обіймав посаду в кабінеті міністрів, а згодом став диригентом Українського національного хору, обраної групи співаків з багатьох хорових організацій тієї «співочої» країни. ...ці трубадури новітнього часу України пронесли Європою і розповіли народам західної півкулі про історію, віру, любов, подвиги, радощі та жалі-печалі й труднощі рідної землі, далекої України...

– Музика – річ національна. Ще до того, як Україна стала незалежною державою, вона мала музичну секцію при Міністерстві освіти, завдяки чому було створено численні національні хори. В Україні, яку називають “країною народних рапсодистів”, співають навіть священники.

– Українська музика вразила західний світ головним чином своїм ентузіазмом, своєю безпосередністю і майже релігійною відданістю мистецтву. Її сприйняли як відкриття в хоровому співі, як основу нового мистецького руху.

– Луолан Менсльо (*Luolan Mainssleux*) з паризького журналу *Le Crapouillot* зауважив, що музика України творена «зі щирою любов'ю та сльозами», у якій ніби через чарівне скло він бачив «...дивовижні небеса, ... Візантійські куполи та мінарети, залиті розкішним золотим промінням».

– Пан Кошиць розповідає, що українці за кожної нагоди співають свої пісні і танцюють національні танці. Тому їхня музика відрізняється від інших країн найвищою природністю. Природній спів ідеально підготовлених голосів створює прекрасний ефект, подібний до «людської симфонічної оркестри». Перебуваючи на цьому континенті, пан Кошиць читав лекції в багатьох навчальних закладах. Він досліджував канадську музику та схвалив гімн «О, Канадо!», погоджуючись з Емілем Обергоффером (*Emil Oberhoffer*), що цей гімн заслуговує на високе місце серед надихаючих національних мелодій (*I First Saw*).

Подорожуючи з концертами, Кошиць сподівався на успіх, але у світі конкуренції його сподівання виявилися марними. Сповнений помсти, Рабінов розсилав про хор анонімні негативні листи. Це призвело до незначної кількості проданих квитків на концерти. Окрім того, відчувався брак якісної реклами.

Від самого початку цей хор наткнувся на різні труднощі й перешкоди. Виділеного бюджету виявилось недостатньо для його утримання, а з часом почалися затримки платні як хористам, так і їхньому диригентові. Добрі хористи вирішили залишити хор, щоби їхати в Нью-Йорк і подати в суд на Блока. Залишилось лише 23 співаки, яким диригент платив своїми грошима. Незважаючи на це все та коштовні судові процеси, концерти проходили з великим успіхом.

Не отримавши зарплати за чотири з половиною тижні (хористи – за два), Кошиць найняв адвоката і розірвав чинний контракт з Блоком, який зовсім перестав їм платити в Каліфорнії, і самостійно уклав договір строком на 16 тижнів (до середини травня 1927 року) з американським підприємцем Сидом Грауманом, власником єгипетського кінотеатру (*Grauman's Egyptian Theatre*) у Голлівуді. Згідно з контрактом, за добру зарплату хор повинен був двічі на день співати 12-хвилинний пролог до фільму «*Старі броненосці*» (О. Кошиць. *Листи до друга*. – Р. 75–78).

Не обійшлося без усіляких конфліктів із мільйонером Грауманом, головною метою якого були гроші, а не мистецтво. Він не звертав уваги на те, що Кошиць був всесвітньо

відомим майстром хорового співу, і повчав його, як хор має співати та як співаки повинні стояти на сцені тощо. Нелегко було Кошицеві в Голлівуді, але іншого виходу не було...

Важко захворівши, він залишився там до осені 1927 року, а 13 грудня пароплавом «Рома» (*SS Roma*) Олександр Кошиць із дружиною Тетяною вирушив з Нью-Йорку до Італії на лікування. Проте через місцевий клімат його здоров'я не поліпшувалося. Недобрими були і «справи з нервами»

Отримавши в липні наступного року запрошення від Миколи Грінченка, ректора Київського музично-драматичного інституту ім. М. Лисенка, на посаду професора на диригентсько-хоровому факультеті, Кошиць був змушений відмовитися від пропозиції з Праги щодо організації українського хору (ця поїздка була відкладена до 1932 року). Клопотання про повернення в Україну Кошиць розпочав з Франції, куди подружжя переїхало восени 1928 року, а в Києві за розв'язання цього питання відповідав спеціально зорганізований комітет – «Комітет Кошиця», до складу якого входив Остап Лисенко, син Миколи Лисенка.

Листування з членами цього комітету та мрії побачити рідних та друзів окрилювали Кошиця, додавали йому сили. І дійсно, справа з його поверненням в Україну починала набувати реальних обрисів. Це підтверджується листуванням декана диригентсько-хорового факультету інституту Сергія Тележинського у справі його працевлаштування: *«Студенти інституту з радістю і захопленням зустріли вістку про Ваш поворот»; ... «Чекають Вас тут з великим нетерпінням: недавно було вміщено в одній київській газеті замітку про те, що з 1-го січня почне працювати в інституті ім. Лисенка капела під В[ашим] керівництвом. Це викликало велике заворушення: по телефону стали запитувати коли, що, як, до мене на вулиці звертались із запитанням про В[аш] приїзд особи, яких я ніколи не бачив. Де не підеш – все про Вас розмови, навіть мене стали запевняти, що в неділю буде В[аш] концерт»* (Листи Сергія Тележинського до Олександра Кошиця з фондів Осередку: <https://mail.google.com/mail/u/0/#inbox?projector=1>).

Бажання повернутися було настільки сильним, що, будучи обізнаним з листів Тележинського з умовами життя й праці в підрадянській Україні і з тим, що хорове мистецтво «в занепаді», Кошиць твердо вирішив їхати додому: *«...уже як буде, лиш би бути вдома»*, – пише він В. Бенецькому, зустрічі з яким очікував з нетерпінням. Тішило його й отримане від радянського консульства у Франції *«право громадянства ССРСР і дозвіл на повернення додому»*.

Але звістка про призначення вірного прихильника більшовиків – С. Романюка замість ректора М. Грінченка вкрай засмутила Кошиця. Зволікання Романюка, його наполягання на публічному визнанні Кошицем прихильності до радянського уряду та отримане від Тележинського повідомлення про те, що більшовицька влада вирішила питання його працевлаштування *«...залишити відкритим до його повороту з-за кордону»*, ще більше збентежили і розчарували Кошиця (О. Кошиць. *Листи до друга*. – Р. 120–140).

Згідно з архівними документами, отриманих від професійної дослідниці з питань родоводу Ксені Стенфорд (Xenia Stanford), 22 листопада 1929 року, після довгих і виснажливих двох років у Європі, Олександр Кошиць повернувся до Нью-Йорку. Тут він опинився в «огидній» атмосфері *«емігранта, куди незаслужено закинула його доля»*. Америка в цей час переживала економічну кризу. Різко зросло безробіття. Важкі часи настали для діячів у галузі мистецтва, зокрема й для всесвітньо відомого Маестро Олександра Кошиця. Окрім того, з важким серцем довідувався він про репресії та переслідування радянської влади на його рідних землях, де, як він пише, *«...настав час нищення української нації не тільки фізично, але й духовно, і не тільки силою, але також найгіршою зброєю – фальсифікатом»*. Ця гнітюча думка переслідувала його роками...

Його постійно мучила нестерпна туга за Україною, за родиною та друзями, яких залишав 1919 року лише на два місяці, але виявилось, що... назавжди.

Мирослава Алатиренко

ЛИСТ ДУШІ І ПРЕКРАСНЕ... (У ПРИРОДІ ЛЮДСЬКІЙ)

*«Взагалі – переживаємо підлі часи. Суспільність забита,
залякана, втомлена – сидить над розбитим коритом і апатично, без мрій дивиться на
мур, що стоїть перед нею...*

[с. 9, Пошуки прекрасного]

*Сонце! Я тобі вдячний. Ти сієш
у мою душу золотий засів –
хто знає, що вийде з того
насіння. Може вогні?*

[с. 3, Пошуки прекрасного]

Так, пане Михайле, так, і залізна рука міста, і смак посохлої осінньої трави на узліссі, і запах осені в повітрі, до цих пір літають у місцинах і примістках історичного міста. І саме Ваші рядки словесної поезії і живопису природи рідного слова, щоосені зависають у проміжках буденних справ і щоденних побутових турбот. Саме тоді, коли йдеш вуличками міста, де зеленіє і жовтіє листя на блакитному тлі чистого неба, де ростуть майже сторічні дуби і столітні верби, де вічність переплітається з теперішнім, скрізь у прекрасному є Ваше слово української Душі... й осіннє небо, – не зважаючи на складні часи країни, які завжди спонукали українців і мешканців нашої території до художніх полотен Пензля й Літери, до читання поезій і прози, до духовних джерел, спадкоємцями яких є ми, українці, – небо кличе за обрії... За обрії історії й власної душі, щоби втамувати спрагу передзимової холодної пори, спрагу, яку втамовують лише творіннями людської Душі, творіннями митців... інакше зима буде непереможною і весна ніколи не настане...

Ваші листи Душі (твори митця) спонукали і спонукають декілька поколінь до творчості і активної діяльності, ставали і стають «перепочинком для сучасного перехожого», який прямує дорогою «із минулого в майбутнє», озираючись на надбання історії й культури як на настанови і перестороги майбутнім поколінням.

Особисто я (авторка), неодноразово зверталась і звертаюсь до рядків музичного твору «Музики Душі» («Інтермеццо») і щоразу отримую квиток для подорожі з чистим повітрям і філіжанкою кави на в'язаню гачком білою круглою серветкою на декоративному чорно-коричневому столику у формі сонячного кола до гостин «Сонцепоклонника», у садку якого росте майже сторічна юка (агава) і щоосені квітують по-осінньому сонячні хризантеми.

Іноді, Ви, навіть дозволяєте побути на короткотривалому ретро-«кіносеансі»... і повз теперішнє, покрите волоссям, жіноче чоло пролітають дитячі і дорослі голоси веселих розмов на ганку... Чутно якісь голоси веселих, але гостророзумних глузувань і добрих жартів... а іноді, коли йдеш по стежинці Вашого гостинного саду, видно, що хтось проходить повз, зачіплюючи легкою тканиною поли жіночої сукні чи спіднички... Часом повз тіло проходить і легка чоловіча постать, яка творить і творить, і творить, у пошуках сюжету для наступного... поетичного твору...

Я радію, що мала можливість «бути з Вами знайомою», що Ваші «Листи теперішнім поколінням» (твори митця) важливі, легкі для мого сприйняття, і при цьому, вони сповнені безцінних багатств і краси нашої природи...

Радію, що лист «надійшов адресату», і маю надію, що це не остання наша з Вами «зустріч»...

29.09.2024 .З «уважанням»* *Ваша М. А.*

Так, цього року різдвяник «розквітав» якщо не двічі, то тричі – згадували річниці народин поетів, кінодраматургів і літераторів. І ювілейна річниця народження (17.09.1864) талановитого поета і прозаїка також припала на цей скорботно-радісний 2024 рік.

Попередні науково-педагогічні прояви художньої творчості слова, зі згадками робіт М. Коцюбинського... [Творчість (літературно-наукова і дитяча) як передумова збереження психічного здоров'я і розвитку особистості засобами педагогічного краєзнавства (на матеріалах роботи позашкілля в умовах взаємодії «діти-педагогіка-війна»). / Педагогічне краєзнавство крізь призму історико-культурних явищ та процесів в Україні : зб. Матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (Умань, 21 листоп. 2023 р.) / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини, Ф-т соц. та психологічної освіти, Кат.соц. пед. та соц. роботи; [редкол.: О. О. Кравченко (голов. редкол.), Н. М. Коляда, Н. В. Левченко; рец.: О. Б. Петренко, О. Л. Кірдан]. – Київ: Компринт, 2023.С. 30–33], також були написані з натхнення осінніх квітів і різноманітних пейзажів природи, які часто трапляються в письменницьких роботах українського митця.

Так, наприклад, твори «Ялинка», «Дорогою ціною», «Тіні забутих предків» мають художні описи природних явищ у фрагментах їхніх «вкраплянь» в основний сюжет твору. І щоразу описи автора торкають душу і змушують поринати у світ мистецької Душі поета-прозаїка і сприймати сьогодишнє крізь неповторні рядки поета. Його герої «ховалися в плавнях», і «оббризували водою», проганяючи голодного вовка, і «напоювали відварами» ослаблених українських чоловіків, які «поступово ставали на ноги» («Дорогою ціною»). Подекуди, у описах зимового лісу спостерігаємо, як «Хвалити бога, Олена не ходитиме на свята в подраних чоботях... Якимові ноги, узуті в здорові чоботи, глибоко поринали в сніг і лишали за собою цілу низку ямок. Василько то стридав у ті ямки, то розгортав ногами білий-білий пухкий сніг. Чорні, голі дерева стояли в садку...» І всі наступні почуття Василька, Якіма й Олени, й емоції кожної дії й ситуації посилюють художні описи природи. А пам'ятаєте, як у Нього (автора) ліси дихають синім диханням, – «Звідси дивився на гори, близькі й далекі верхи, що голубіли на небі, на смерекові чорні ліси з їх синім диханням, на ясну зелень царинок, що, мов дзеркала, блищали в рамах дерев. Під ним, в долині, кипів холодний Черемош. По далеких горбах дрімали на сонці самотні оселі. Було так тихо і сумно, чорні смереки безперестанку спускали сум свій в Черемош, а він ніс його долом й оповідав...» («Тіні забутих предків»).

Але цього разу варто зупинитися на одній цікавій друкованій роботі не самого митця, а «про митця». «Листи» (до Михайла Коцюбинського) [1] варті уваги літературно-педагогічної дослідницької праці. Адже зміст друкованого видання, (яке напрочуд рідко згадується в публікаціях про відомого автора), відкриває сторінки життєпису письменника, знайомлячи читачів з широким колом людей, з якими автор художніх творів прижиттєво спілкувався, з маловідомими фактами біографії, і навіть з особливостями тогочасної мовної колористики писемної мови паперового листування представників культурного кола нашої історії.

Так, наприклад, лист А = 1154 (І. Айхельбергер)

«...Високоповажний добродію!

Рівночасно, як я дістав від добродія картку, щоби-м післав коректу, а я перед тим відіслав її.

Я мав її дістати якнайскоріше, до того часу ще не маю.
Можливо, що добродій не дістава, бо я, зворотно, не отримав.
З поважаннем»
(І. А. і Спілка) [1, с. 23].

Ну чим не художній твір? Які мелодійні словоформи і звороти, мабуть, характерні тогочасними особливостям мови! А яке мелодійне в природі слова оце «З поважаннем», яке в кожному з трьох наведених у збірці листів до М. К*!

Або, як-от і якнайкраще, вимальовується мелодія і природа рідної мови в наступному листі:

A = 1137

«Високоповажний добродію!

Дозвольте мені заслати свій збірник, що тільки недавно був виданий москалями на українській мові. Роблю се, не маючи претенсії примушувати Вас розглядати його, бо я – авторка починаюча та ще й, може, кину “творити” (може так буде ліпше?), то ж не варто на мене буде гаяти час, але ж мені хтілося б лише дати Вам доказ, що в сей мент читачка, яка захоплювалася Вашими оповіданнями, згадує про Вас і намагається висловити Вам свою пошану. Високоповажаю Вас...

Я, як гімназійна вчителька, маю на думці заснувати “Громаду учнів середніх шкіл” (звичайно, не легалізуючи її), що мала б на меті гуртувати “зелену” молодь в домаганнях української мови викладової. Щодо матусиної народної недільної школи, то я з того ж приводу була в інспектора народних шкіл.

З високим поважанням до Вас, Х. А.

Христина Алчевська) [1, с. 26–27].

Переглядаючи у такий спосіб тексти листів до М. К*, можна побачити не лише високу повагу авторів до письменника, а й характери й манери самих авторів. Як-от у наведеному вище уривку, у важливому змісті аркуша листа є і скромність і вихованість самої авторки (Х. Алчевської).

Подібних зразків у друкованій збірці велика кількість. Усі вони вміщені на більш ніж трьох сотнях сторінок (355 сторінок з листами). Тексти листів читати приємно й цікаво. Читання сторінок з текстами збагачує знаннями, а точніше, знайомством з багатством нашої рідної мови та її історичних особливостей і колориту. Таке відчуття, що перечитуєш ті ж твори письменника, тільки в іншій варіації...

А який калейдоскоп творчих особистостей і людей, які належать до культурного кола, до творчої й літературної діяльності! Яка різнобарвна галявина всипана листами, немов усіма відтінками золотої осені.

От ще один чудовий дотик поезії пензля:

A = 1266

«Тричі цілую вас, дорогий пане Михайле, за Вашу розкішну акварелю!! Від неї так і віє чарами любого мені моря! Вся вона прямо насичена солоним духом морського повітря!...»

(М. Вороний) [1, с. 173–175].

Автори листів проникались натхненням поета і часто писали схожою на мову автора «Інтермеццо», мовою літературних художників. Листів безліч, – лишень покажчик імен вміщується на 8 сторінках видання (сторінки 356–363) [1]. Аналіз листувань міг би зайняти багато часу – від кількох місяців до року, щонайменше на п’яти сотнях сторінок! Охочі

зможуть самі ознайомитися з чудовим виданням, віднайшовши його в бібліотечних фондах. Адже зміст скомпоновано за авторами листів (за алфавітним і хронологічним принципами), близько 45 осіб, серед яких як письменники, так і інші освічені і творчі люди (Х. Алчевська, В. Андрієвський, Г. Барвінок, М. Винниченко, Ф. Вовк, дружина М. Грушевського, С. Гайдученко, та ін.). Після текстів листів наведено коротку енциклопедичну довідку щодо автора(ки) (кожного листа) (встановлених), що робить читання видання зручним і розвиваючим.

Читання такого типу листування, у наш складний час, робить будь-якого читача ерудованішим, змушує тренувати не лише свою пам'ять, а й мислення та історичну обізнаність. Часто відкриває нові сторони відомих і маловідомих осіб, змушує замислитися над теперішніми і тогочасними складнощами життя і творчості свідомих українців. І кожен автор є вчителем і взірцем чемності, освіченості, вихованості й розуму.

Наприкінці процитуємо уривок одного з подібних листів:

A = 1390

(Львів, 6/I, 1913)

«Високоповажний і дорогий Михайле Михайловичу!

...

Я поволі приходжу до себе; сиджу вже по кілька годин і роблю щось; переважно налагоджую канцелярщину, але потрохи й пишу...

...Друкую помалу також свою чортівщину (;)), якої, надіюся, буде гарна збірка, а в кожному разі така, якої в нас досі не було. Шкода тільки, що дуже помалу складають її...

(В. Гнатюк) [1, с. 351–353].

Завершуючи підготовку цієї публікації в надвечір'я Всесвітнього дня вчителів (05.10.), я також «поволі приходжу до себе», вшановуючи і згадуючи відомих письменників, згаданих вище педагогів, а також, вітаючи теперішніх педагогів і освітян (05.10, 06.10), не

можу не висловити подяки і своїй учительці. Весняній Сакурі, яка довго квітнула на подвір'ї Ніжинської вищої школи, немов отой таємничий квітучий Оберіг-Мигдаль у відомому творі О. Вайдла «Кентервільський привид» (1887, Ірландія). Втіленню жіночності, порядності вихованості й мудрості – Є. І. Коваленко. На початку листопада 2024 року виповниться пів року пам'ятної дати, яка втілена у творчу роботу (див. Світлину – Скрапбукінг) її шанувальниці й учениці (авторки публікації).

(На основі друкованих відбитків словникових статей Є. І. Коваленко «Рицарська Академія», «Рицарське виховання», Педагогічного словника, 2001 р.,

P.S. З великою повагою до Вчителів і Вчителів Ніжинської вищої школи, авторка.

...

Так, присяду на хвильку на його (М. Коцюбинського) улюблену лавочку (під бузком), поки гріють останні промені осіннього сонця, і подумаю, який з акваріумів, краще перевезти в школу, дітям, – більший чи менший? Окрім кутового, що буде для (під наглядом) першоклашок...

Література

1. Листи до Михайла Коцюбинського. Том І. Айхельбергер-Гнатюк.; Упоряд. та коментарі В.Мазного. Київ. – Українські пропілеї. – 2002, 367 с.

Лариса Тарасенко

НІЖИНСЬКИЙ БОТАНІК СЕРГІЙ МИХАЙЛОВСЬКИЙ

(за документами відділу фондів Ніжинського краєзнавчого музею імені Івана Спаського)

Статтю присвячено висвітленню біографічних даних, наукової та педагогічної діяльності вченого-ботаніка Сергія Івановича Михайловського, його внеску в розвиток ботанічної науки кінця XIX початку XX століття.

Не тільки на згадку імені, а й на дослідження біографії та науково-педагогічної діяльності заслуговує ботанік, дослідник, викладач Сергій Іванович Михайловський. У документах відділу фондів Ніжинського краєзнавчого музею імені Івана Спаського (далі – фонди НКМ), архівних матеріалах Ніжинського відділу Державного архіву Чернігівської області (далі – ДАЧО), інтернет-ресурсах вдалося віднайти низку фактів з біографії С. І. Михайловського.

Народився Сергій Іванович Михайловський 17 серпня 1877 року в м. Ніжині Чернігівської губернії в родині викладача катедри російської словесності Ніжинської класичної гімназії при Історико-філологічному інституті князя Безбородька Івана Миколайовича

Михайловського [1]. Відсутні точні відомості щодо початкової освіти Сергія Михайловського. Потребує додаткової перевірки версія щодо його навчання в Ніжинській гімназії. У фондах НКМ зберігається портретна світлина з фотосалону В. І. Пржилуского у м. Ніжині, на якій С. І. Михайловського зафіксовано у формі гімназиста. На звороті є напис олівцем «гімназист Ніжинської гімназії».

Вищу освіту здобув в елітному на той час закладі Імператорському Юрьєвському університеті (Дертський, нині Тартуський, Естонія), навчався на біологічному факультеті [2]. За дорученням Товариства Природодослідників згаданого закладу, членом якого був С. І. Михайловський, упродовж 1900–1903 рр. вивчав рослинний світ Ніжинського повіту Чернігівської губернії (здійснив ботанічні експедиції «екскурсії» у 28 населених пунктах: Ніжині, Вересочі, Хібаловці, Дрімлівці, Заньках, Вертіївці, Малій Кошелівці, Кукшині, Зрубі, Плоскому, Мрині, Кунашівці, Пашківці, Талалаївці, Хвилівці, Синяках, Володьковій Дивиці, Погребці, Данині, Шатурі, Лосинівці, Степанівці, Татарівці, Сальному, Макіївці, Яхнівці, Томашівці, Андріївці. Результати флористичних досліджень опубліковано в «Працях Ботанічного саду Юрьєвського університету» під назвою «Очерк растительности Нежинского уезда Черниговской губернии» (1903). У зазначеному доробку автор дав загальну характеристику району дослідження: географічне положення Ніжинського повіту, кліматичні умови, геологічну будову, типи ґрунтів, характеристику рослинних угруповань («лісова рослинність, лучно-болотна; болотно-водна; піщана; степова; культурна й бур'яни»). За системою С. І. Вармінга Михайловський здійснив геоботанічні описи 36 порядків, 83 родин, 666 різновидів рослин. Окрім того, дослідник склав схематичну ботаніко-географічну карту Ніжинського повіту. Зібраний власноруч гербарій з 628 видів квіткових

рослин С. І. Михайловський передав Ботанічному саду при Імператорському Юрьєвському університеті [3].

Після закінчення навчання С. І. Михайловський досліджував флору Кавказу (1903–1906) на посаді помічника ботаніка (консерватора) Тифліського ботанічного саду [4]. Посаду головного ботаніка обіймав відомий дослідник, фундатор української ботанічної науки О. В. Фомін, тож така співпраця сприяла геоботанічним дослідженням, науковому пошукові. Під час експедиції на горі Аскяр-даг у Карській області С. І. Михайловський зібрав цибулини рослин, які висадили в Тифліському ботанічному саду. З'ясувалося, що це новий вид роду *Fritillaria*. Вид описано О. В. Фоміним і названо *Fritillaria Michailovskyi* (рябчик Михайловського) [5]. За сумісництвом С. І. Михайловський працював викладачем природознавства Тифліської реальної школи. 1906 року був змушений покинути науково-дослідницьку роботу в Тифлісі, бо захворів на малярію.

Подальше життя ботанік пов'язав з педагогічною роботою. Упродовж 1906–1924 рр. працював у навчальних закладах м. Полтави й Полтавщини: у 1906–1907 рр. викладав природознавство в Полтавській реальній школі, Полтавській жіночій гімназії; упродовж 1907–1914 рр. перебував на посаді викладача Полтавської 2-ї чоловічої гімназії; виконував обов'язки інспектора гімназії; упродовж 1914–1924 рр. перебував на посадах викладача природознавства Більської гімназії, директора Голінківської трудової школи, 7-річної школи Конотопського округу [6].

У фондах НКМ зберігається друкована промова «Природознавство як загальноосвітній предмет у середній школі», проголошена Сергієм Івановичем на урочистому засіданні з приводу річниці Полтавської 2-ї чоловічої гімназії 25 вересня 1909 р. С. І. Михайловський ґрунтовно довів свою думку, що загальноосвітній процес неможливий без всебічного вивчення природничих наук. Його вислів: «Природа – велика книга таємниць, водночас вона є джерелом людської мудрості, але, щоб вчитися у неї мудрості, її потрібно прагнути пізнати», – ніколи не втрапить своєї актуальності [7].

Сімейні обставини змусили С. І. Михайловського 1924 року повернутися до Ніжина з наміром влаштуватися на викладацьку роботу в Ніжинський інститут народної освіти. Тим часом він працював учителем природознавства в ніжинських 7-річних трудових школах № 4, № 2, на посадах у Ніжинському окружному фінансовому відділі [8]. Був членом спілки робітників освіти («Робос») (1924), членом спілки «Совработник» (1925) [9].

З 01.09.1929 р. до 01.05.1936 р. працював у Ніжинському інституті народної освіти, після реорганізації – Ніжинському інституті соціального виховання, Ніжинському педагогічному інституті імені М. В. Гоголя на посаді доцента катедри біології.

У Ніжинському виші читав курс ботаніки з рослинництвом, лекції з визначення рослин, методику викладання природознавства, був керівником педагогічної практики [10]. Окрім ботанічних дисциплін, викладав кристалографію, мінералогію, завідував катедрою фізичної географії та мінералогії з геологією [11]. Значним є його внесок у підготовку педагогічних кадрів, залучення студентської молоді до наукових досліджень.

С. І. Михайловський мав високу кваліфікацію фахівця в галузі ботаніки. Під час флористичних досліджень учений гербаризував рослини й дотепер у фонді «Науковий гербарій» Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя зберігаються 410 гербарних зразків колектора С. І. Михайловського [12]. «Зібраний під час обслідування та опрацьований мною гербарій схоронюється в біологічному кабінеті Ніженського педагогічного інституту. Українська номенклатура взята мною з Академічного словника української номенклатури видання 1928 року» [13].

Дослідження вченим флори Ніжинського повіту (Чернігівська губернія), боліт і луків Ніжинщини, Кавказу (Тифліська губернія), Закавказзя (Муганський степ) стали значним внеском у розвиток ботанічної науки кінця XIX початку XX століття.

У Ніжині С. І. Михайловський проживав за адресою вулиця Комунальна, 9. Помер у червні 1943 р., точна дата смерті не відома, похований на Ніжинському Троїцькому кладовищі в родинному похованні Михайловських. Його віднайшла авторка цих рядків разом зі співробітницею музею Світланою Поливко. Прибираючи могили, з'ясували, що тут захоронені 7 чоловік: Сергій Іванович Михайловський (1877–1943) – біолог; його батько Іван Миколайович Михайловський (1848–1921) – викладач катедри російської словесності Ніжинської класичної гімназії при Історико-філологічному інституті князя Безбородька; мати Варвара Лук'янівна Михайловська (1852–1918); брат – Петро Іванович Михайловський (1881–1897) за архівними даними (1880–1896) навчався в Ніжинській класичній гімназії при Історико-філологічному інституті князя Безбородька; сестра – Ольга Іванівна Михайловська (1874–1957), працювала вчителькою музики в Ніжинській балетно-музичній школі, згодом бібліотекаркою ніжинського вишу; Еммеліна Петрівна Тонберг (1874–1926) та Наталія Федорівна Кучеренко (1891–1978), родинні зв'язки яких не з'ясовано.

Запрошуємо долучитися для догляду за могилою вченого Сергія Івановича Михайловського викладачів та студентів-біологів Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Література

1. [Електронний ресурс]. Режим доступу <https://familio.org/persons/0a06c290-bb65-47c6-a025-d0e0d4cd236b>
2. Спогади І. С. Михайловської від 24 серпня 1971 р.; портретна світлина С. Михайловського у формі гімназиста/ Відділ фондів Ніжинського краєзнавчого музею імені Івана Спаського.
3. Михайловский С. И. Очерк к растительности Нежинского уезда Черниговской губернии / Труды Общества естествоиспытателей при Императорском Юрьевском университете. – 1903. Т. 12. С. 1–54 // Відділ фондів Ніжинського краєзнавчого музею імені Івана Спаського.
4. Журнал «Труды Тифлисского ботанического сада». – 1906 р. / Відділ фондів Ніжинського краєзнавчого музею імені Івана Спаського.
5. Фомин А. Новый вид *Fritillariae* Кавказа // Вестник Тифлисского ботанического сада. – 1905. – Вып. 1. – С. 18–19.
6. Посвідчення (трудовий список доцента ботаніки НДПІ ім. М. В. Гоголя С. І. Михайловського) / Відділ фондів Ніжинського краєзнавчого музею імені Івана Спаського.
7. С. І. Михайловський Естествознание, как общеобразовательный предмет в средней школе / Відділ фондів Ніжинського краєзнавчого музею імені Івана Спаського.
8. Посвідчення (трудовий список доцента ботаніки НДПІ ім. М. В. Гоголя С. І. Михайловського) / Відділ фондів Ніжинського краєзнавчого музею імені Івана Спаського.
9. Державний архів Чернігівської області (далі – ДАЧО), ф. Р-6121, оп.2, спр. 527, арк. 14
10. ДАЧО, ф.Р-6121, оп.1,спр. 508, арк.1, 2
11. ДАЧО,ф. Р-6121, оп.1,спр. 441, арк.1-4,18
12. Шиян Н. М., Лисенко Г. М. Гербарна колекція Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя // Укр. ботан. журн. – 66, № 3. – 2009. – С. 416–426.
13. С. І. Михайловський Болота і луки Ніжинщини / Відділ фондів Ніжинського краєзнавчого музею імені Івана Спаського.

НАУКОВІ РОЗВІДКИ

Олена Щербань

ЧОРНЕ ГОНЧАРСТВО КОТЕЛЬВИ ЯК ОСОБЛИВИЙ ТУРИСТИЧНИЙ МАГНІТ ПОЛТАВЩИНИ

У час активної фази російсько-української війни, що триває з 2014 року, найактуальнішим завданням для нас сьогодні є виживання. І не тільки фізичне.

Тепер серед науковців неабияк актуалізуються питання пошуку шляхів збереження проявів культури попередніх поколінь, у пріоритеті – локальна культура. Сферою моїх наукових зацікавлень понад два десятиліття є гончарство.

Наразі, як і попередні 24 роки до цього, разом із родиною я мешкаю в селищі Опішня, що на Полтавщині – нині Полтавський район. Тут близько 40 років активно діє і популяризує гончарську культуру, насамперед і майже виключно місцеву, Національний музей-заповідник українського гончарства. Дванадцять років мені довелося працювати в згаданій установі, де й відбулося моє становлення як науковиці, заглиблення в гончарську тематику. Вивчала я тоді історію опішнянського гончарного осередку упродовж понад столітньої діяльності гончарських навчальних закладів, що логічно завершилося успішним захистом кандидатської дисертації на цю тему 2012 року та опублікуванням монографії «Гончарні школи Опішні: збереження й розвиток професійних знань і традицій (1894–2000)»¹ 2022 року.

2018 року я захистила докторську дисертацію на тему «Глиняний посуд у народній культурі харчування мешканців Наддніпрянської України». Монографія побачила світ у Харкові на рік раніше – «Глиняний посуд в народній культурі харчування українців Наддніпрянщини (друга половина XIX – початок XXI століття)» (2017)².

З 19 грудня 2010 року в Опішні діє створений мною етнопросвітницький осередок «Лялина Світлиця», що нині у своїй структурі вміщує: Музей тканинної ляльки-мотанки, Музей звареного борщу, Музей живого хліба, Весільну, Різдвяну та Керамічну Хати, де я активно популяризую різні прояви української народної традиційно-побутової культури. Особливо тяжію до популяризації етногастрономічної культури. Що й виливається в майстер-класи, лекторії, а також організацію і проведення щорічного серпневого ЕтноГастроФестивалю «Борщик у глиняному горщику 2014–2024 рр», а також щорічного жовтневого «КоровайФесту» (2019–2024).

Від 2019 року маю щастя працювати в колективі науковців Інституту народознавства НАН України. З 2023 року у Відділі народного мистецтва я була долучена до виконання наукової теми «Гончарство Котельви в традиційно-побутовій культурі Слобідської України

¹Щербань О. В. Гончарні школи Опішні: збереження й розвиток професійних знань і традицій (1894–2000). – Полтава: ТОВА «АСМІ», 2022. – 311 с.

²Щербань О. В. Глиняний посуд в народній культурі харчування українців Наддніпрянщини (друга половина XIX – початок XXI століття): – Харків: Видавець Олександр Савчук, 2017. – 272 с.

другої половини ХІХ – першої половини ХХ століття» у межах планової наукової теми «Мистецький світ гончарів у парадигмі культурної спадщини України (2023–2027)». Проконсультувавшись із керівницею «Центру досліджень гончарства» д. м. Галиною Івашків, я запропонувала таку тему для студіювання. Котельва від Опішні розташована порівняно недалеко – близько 20 км, це є сусідні громади, а тематику опішнянського гончарства взяла колега з мого відділу Агнія Колупаєва. Робочий варіант теми передбачав назване формулювання, але в процесі аналізу наявної нечисленної літератури, браку джерельної бази, здійснення вже перших трьох польових етнографічних експедицій, стало зрозуміло, що сама тема, ідея потенційної монографії, напрям дослідження будуть суттєво змінені. Сьогодні мені видається найбільш перспективними напрямами розробки теми «Гончарство Котельви, яке нині не існує», за умови можливості здійснення мною польових етнографічних експедицій у практичній площині. Наприклад, оформивши його в проєкти: «Гончарство Котельви у спогадах його мешканців» чи «Чорне гончарство Котельви як привабливий туристичний магніт».

Попри все, сучасна етнологія розвивається згідно з вимогами часу. Окрім теоретико-пізнавальної, культурно-освітньої, практично-прикладної, важливою та актуальною, особливо нині, є прогностична функція науки³. Актуалізувалися й такі завдання етнології, як з'ясування ролі й місця українського етносу, його світоглядних праоснов, семіотичного феномена народної культури в європейському та світовому контексті та вироблення конкретних рекомендацій для урядів держав щодо вирішення етнічних і міжетнічних проблем та конфліктів. Відтак *сьогодення потребує продукування наукових розслідувань*, які можна було б зреалізувати повністю чи хоча б частково в практичній площині, своєчасно відреагувавши на виклики сучасності, отримавши максимум вигоди для індивіда та суспільства, зокрема, насамперед задовольнивши соціально-економічні, культурно-історичні, мистецько-естетичні, туристично-пізнавальні запити.

Виходячи з цієї позиції, розслідування невеликих, локальних, нині не функціонуючих, таких, що втратили пройдешнє реноме, але живих і доволі перспективних населених пунктів, зокрема колишніх відомих гончарних осередків на кшталт колишнього райцентру, **нині села Котельва**, що в Полтавській області є назрілим і на часі.

Наразі видається першочерговим і важливим не так саме студіювання ремесла в його первісній історичній формі побутування, за якої глиняні вироби виготовлялися переважно на замовлення (джерельна база скромна, переписування незначних відомостей, переважно статистичного характеру, з праць дослідників-попередників не вважаю за потрібне), а саме як колишнього гончарного осередку, з його здобутками (власним особливим технологічним процесом випалювання, унікальною звичаєвою культурою, віруваннями та забобонами, наприклад, молочарськими чи пов'язаними з новим глиняним посудом тощо).

Цілком погоджуюся із позицією академіка НАН України, д. і. н., професорки, директорки Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені Максима Рильського *Ганни Скрипник*, висловленою в статті «Національна академія наук України: сучасний стан і наукові обрії майбутнього» (2023) про те, що нині як ніколи актуалізувалася проблема ефективного використання ресурсної, технічно-економічної та інтелектуальної баз країни, загострилася потреба підвищення ролі науки в технічно-економічній, соціокультурній та безпеково-оборонній системах держави, а відтак – *мотивували доконечність модернізації дослідницьких векторів та употужнення інноваційної складової наукового потенціалу*

³ Утвенко В. В. Етнологія: навч. посіб.– К. : ДП «Вид. Дім«Персонал», 2017. – 244 с. –Бібліогр.: с. 233–243., С. 8.

НАН України⁴. Новаторські пропозиції в галузі сучасних технологій та інноваційні знахідки проявилися в десятках наукових доповідей і повідомлень⁵

У бурхливому сьогоднішньому пізнавально-освітній, державно-консолідаційний потенціал культууроформуючої академічної гуманітаристики, для мене – *головне етнографічної*, як цілісної панорами розвитку культурно-суспільних явищ і феноменів є недооціненим. Зокрема в міжкультурній комунікації. Отже, працюймо, колеги! Принагідно висловлюю свою вдячність науковому консультанту моєї докторської дисертації, а нині керівнику установи, у якій маю честь працювати – академіку, доктору історичних наук Степану Петровичу Павлюку за своєчасно (і тому дуже цінну) надану мені усну консультативну допомогу, коли я в розпачі від того, що бракує опублікованих джерел із обраної мною теми планового дослідження, звернулася за порадою, що проявилася через його добрі настанови «обійняти тему гончарство Котельви і попри брак опублікованих джерел усе ж простудіювати її». У світлі обраного мною вектору – пропоную до певної міри новаторські пропозиції у висвітленні планової наукової теми **«Гончарство Котельви в традиційно-побутовій культурі Слобідської України другої половини XIX – першої половини XX століття»** із дуже мізерною кількістю джерел, насамперед публікаційної продукції, що виявилася на початку роботи над її розробкою, через акценти на сучасному *місцевому культурному ландшафті* в умовах «воєнного стану». Пропоную продуманий, певною мірою апробований власним практичним досвідом концепційно висловлений (оформлений) проєкт.

Виготовлені котелевськими гончарями глиняні вироби, локальна гончарська культура загалом, мають вагому мистецьку та культурно-історичну цінність, належно не оцінені, не популяризовані і заслуговують на увагу не лише науковців, але й широкого загалу всіх, хто шанобливо чи з інтересом ставиться до української національної спадщини. Варто наголосити, що сучасна Котелевська громада активно розвивається, зокрема й у напрямі розвитку туристичної інфраструктури, популяризуючи пам'ятки скіфського часу.

Поєднання розвитку гончарської культури Котельви і Котелевщини доби скіфів, а також етнографічного періодів було б за нинішніх історичних реалій одним з інструментів протидії геноциду національної культури загалом, водночас це сприятиме формуванню правильних уявлень про українську ідентичність, культивуванню національних історичних і етнічних цінностей, збудить почуття гордості за свій край.

Навіть враховуючи той факт, що гончарство в Котельві давно «мертве», про його існування місцеві мешканці забули, глиняники в побуті майже не використовуються, усе ж вбачаю перспективу реформування цього колишнього гончарського осередку насамперед за активної участі місцевої влади й місцевого самоврядування в культурно-туристичні центри. Але активізуватися має насамперед місцева (можливо, й не місцева) творча інтелігенція. У теперішніх умовах беззахисності національної культури, необхідною є культивування історико-етнографічних традицій, і найперше – локальних. Нині ж – 2020-ті роки – гончарство ледь лишилося лише в спогадах окремих мешканців Котельви, висловлені ними нинішні уявлення про важливість і можливість відродження ремесла в новій формі, у новому часі, дотепер не є усвідомленою. Можливо, це дослідження позитивно посприє відродженню і розвитку «чорного» гончарства Котельви, що колись прославило село, сприятиме піднесенню туристичної галузі зокрема і через реконструкцію занедбаного гончарського ремесла в його новій формі.

⁴Скрипник Ганна. Національна академія наук України: сучасний стан і наукові обрії майбутнього // Народознавчі Зошити. – 2023. – № 4. – С. 7–19., С. 8.

⁵Скрипник Ганна. Національна академія наук України: сучасний стан і наукові обрії майбутнього // Народознавчі Зошити. – 2023. – № 4. – С. 7–19., С. 9.

Нагальна потреба не лише ґрунтовного вивчення розмаїття, своєрідності форм, функціонального призначення гончарних виробів котелевських гончарів у традиційно-побутовій культурі колишньої Слобожанщини, взаємовпливи із Полтавщиною, але й уведення в науковий обіг та для широкого загалу авторське трактування наявних речових пам'яток, писемних документів, а також аудіо-фото-відеоматеріалів також *визначає актуальність теми*. Особливо через детермінізацію модернізації дослідницьких векторів висвітлення теми **«Гончарство Котельви в традиційно-побутовій культурі Слобідської України другої половини ХІХ – першої половини ХХ століття»**.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що ним розширено предметне поле етнології, шляхом уведення димленого чорного котелевського глиняного посуду не лише як вагової складової культурної спадщини українського народу, поліінформативного джерела традиційно-побутової культури, як культуротворчого, етногенетичного фактору, але і як можливість розглянути глиняні вироби через призму розвитку туристичного потенціалу не лише самої Котельви, але й полтавського регіону загалом.

Результати дослідження можуть мати важливе значення для збереження й розвитку регіональних осередків гончарства в сучасних умовах, що потребують спрямування зусиль сучасних керамотворців на успадкування і творчий розвиток етнічних традицій.

У дотеперішніх студіях гончарство Котельви в етнокультурному, історико-етнографічному, етнологічному, етновизначальному, туристично-привабливому вимірі залишилося поза увагою дослідників, воно розглядалося здебільшого відособлено від гончарської традиційної культури українців загалом. Наукова джерело-інформаційна база в галузі традиційного гончарства в Котельві майже відсутня. Етнографія гончарської культури Котельви як вивчення комплексу народних уявлень про гончарів та атрибутів гончарської професії, локальні особливості технологічного процесу, утилітарних та семіотичних функцій глиняних виробів, особливостей їх використання в традиційно-побутовій та обрядовій культурі є науковою прогалиною.

З огляду на це та відчутний брак розвідок історико-етнологічного характеру, наукове дослідження гончарства Котельви як етнокультурного і самотнього елемента, який досі не залучений у процесі становлення є назрілим і актуальним. У центрі уваги цього дослідження – *гончарська культура Котельви в пам'яті її сучасних мешканців*, маю і власну дослідницьку мету: на основі опрацювання сучасних інформативних даних стосовно місцевого гончарства конкретизувати алгоритм ренесансу та реконструкції котелевської гончарської культури через призму туризму. За сприятливих умов, туристична галузь стане перспективним сегментом розвитку економіки України в наступні десятиліття.

Найважливішою працею про димлену кераміку до цього часу залишається монографія *«Українська димлена кераміка ХІХ – початку ХХІ ст. Історія. Типологія. Художні особливості»*⁶ львівської мистецтвознавиці Романи Мотиль, у якій вона висвітлила українську димлену кераміку як самотнє мистецьке явище. Проаналізовано історико-соціальні, економічні й естетичні передумови формування впливів, відродження та згасання традицій. Окремий розділ монографії під назвою «Матеріал та технологія виготовлення димленої кераміки» приділено відбору, переробці, підготовці сировини – глини (особливої, з великим вмістом залізних сполук) до роботи з нею, а також формуванню, сушінню, обробці поверхні (гладження, орнаментування тощо) глиняних виробів і, звичайно, спеціальній технології випалювання, що власне, й робить (даруйте за тавтологію) димлені гончарні вироби – димленими. Романа Мотиль детально описала головний «фокус» перетворення глиняників на

⁶ Мотиль Романа. Українська димлена кераміка ХІХ – початку ХХІ ст. Історія. Типологія. Художні особливості. – Львів: Інститут народознавства Національної академії наук України, 2011. – 208 с.

сиві, сині, димлені чи чорні – «залізо (що міститься в глині) в процесі випалу вступає у взаємодію із залишком кисню, утворюючи окис заліза червонуватого відтінку. А після відновлювального випалу (коли немає доступу повітря) цей окис заліза під дією вуглекислого газу надає виробам сірого або чорного кольору»⁷. Вважаю за доцільне, аби в досі єдиній монографії в Україні, присвяченій чорнодимленій кераміці, була вміщена авторська дефініція «димлена кераміка». Наразі маємо лише одне визначення, вміщене у виданні «Ілюстрований словник народної гончарської термінології Лівобережної України: Гетьманщина» Олеся Пошивайла⁸, а саме: «сивих горщиків, сивого посуду, закуреного посуду, чорного посуду, димчатого посуду», щоправда деталізації чи виготовлений був такий посуд саме в Котельві – немає. Цей словник, як зазначено в передньому слові, укладено за матеріалами, зібраними Пошивайлом у польових етнографічних експедиціях по гончарних осередках Лівобережжя упродовж 1979–1989 рр, а також за писемними джерелами другої половини XIX – першої половини XX ст. Зокрема використано досвід талановитого українського етнографа і статиста Віктора Івановича Василенка, який 1902 року опублікував у Харкові «Опыт толкового словаря народной технической терминологии по Полтавской губернии»⁹¹⁰. Він використав також і такі праці Віктора Василенка як (зазначені у списку використаних джерел словника): Василенко В. И. «К вопросу о толковом словаре Украинской народной терминологии»¹¹ та Василенко В. И. «Местечко Опошня, Зеньковского уезда, полтавской губернии: Статико-экономический очерк»¹². Також у передньому слові Олеся Пошивайла «Ілюстрований словник народної гончарської термінології Лівобережної України: Гетьманщина» про словник Віктора Василенка зазначено, що в словнику подані пояснення ремісничих термінів основних видів кустарних промислів. Це був перший великий спеціальний словник, який тлумачив ремісничу термінологію окремого регіону України, а саме – Полтавщини. Значну частину його становить «гончарський» розділ. Для його укладання Віктор Василенко скористався як власними спостереженнями і записами, зробленими впродовж 1884–1885 років, так і матеріалами етнографа й археолога Івана Зарецького, зібраними вченим 1893 року й узагальненими в книзі «Гончарний промисел в Полтавской губернии»¹³. За задумом Віктора Василенка цей регіональний словник з часом мав би влитися в узагальнюючий «Тлумачний словник народної української термінології», про необхідність створення якого В. І. Василенко говорив ще в 1885–1887 роках. Дослідник вважав, що відсутність такої систематичної праці значно ускладнювала діяльність дослідників кустарних промислів і всіх тих, хто прагнув допомогти народним майстрам у відродженні й подальшому розвитку їхніх ремесел.¹⁴

⁷Мотиль Романа. Українська димлена кераміка XIX – початку XXI ст. Історія. Типологія. Художні особливості. – Львів: Інститут народознавства Національної академії наук України, 2011. – 208 с., С. 66.

⁸Пошивайло Олесь. Ілюстрований словник народної гончарської термінології Лівобережної України: Гетьманщина. – Опішне: Українське Народознавство, 1993. – 280 с. – С. 146.

⁹ Василенко В. И. Опыт толкового словаря народной технической терминологии по Полтавской губернии / .../. – Полтава: тип. «Печатнодело», 1902. – 80 с.

¹⁰Пошивайло Олесь. Ілюстрований словник народної гончарської термінології Лівобережної України: Гетьманщина. – Опішне: Українське Народознавство, 1993. – 280 с. – С.9.

¹¹Василенко В. И. К вопросу о толковом словаре Украинской народной терминологии // Сборник Харьковского историко-филологического общества. – 1902. – Т.13.– Т.II. – Ч.1–2. – С. 59–71.

¹²Василенко В. И. Местечко Опошня, Зеньковского уезда, полтавской губернии: Статико-экономический очерк. – Полтава: тип. Губернского правления, 1889. – 40 с.

¹³Зарецкий И. А. Гончарный промысел в Полтавской губернии. – Полтава: типо-литография Л. Фришберга, 1894. – 3 нен., II, 126, XXXIII, VI, II с.

¹⁴Пошивайло Олесь. Ілюстрований словник народної гончарської термінології Лівобережної України: Гетьманщина. – Опішне: Українське Народознавство, 1993. – 280 с. – С. 9–10.

Котельва колись, понад століття тому, мала славу гончарного осередку з чималою кількістю гончарів і була відомою зокрема гончарями-кустарями, що виготовляли чорнодимлену, чорну (сиву) кераміку.

У праці «Ілюстрований словник народної гончарської термінології Лівобережної України: Гетьманщина» (виданий в Опішні, 1993)¹⁵ Олеся Пошивайла, зазначено, що «*сиві горщики, сивий посуд, синій посуд, закурений посуд, чорний посуд* – узагальнююча назва неполивного глиняного посуду із сизо-чорним кольором черепка (димлена кераміка)»¹⁶

Котельва була в регіоні (пограниччя сучасної Полтавської та Харківської областей) провідним осередком виготовлення *димленого посуду* і водночас одним із місць збуту виробів гончарів сусіднього хутора Хижняківка. Спосіб димлення посуду в котелевських гончарів запозичили гончарі хижняківські. Сіро-чорний колір черепка димленого (синього) глиняного посуду отримували внаслідок спалення в топці смолистих дров (гною) і створення в посудній камері безкисневого середовища¹⁷.

Відома українська (львівська) дослідниця димленої кераміки кандидатка мистецтвознавства, наукова співробітниця Інституту народознавства НАН України Романа Мотиль у монографії «Українська димлена кераміка XIX – початку XIX ст. історія. Типологія. Художні особливості»¹⁸ (2011) виголосила *цікаві дослідницькі висновки*: ознайомившись із процесом і етапами виготовлення димленої кераміки, очевидно, що гончарі у своїй роботі застосовують технологію понад тисячолітньої давнини, що дійшла до нас майже незмінною. Народні майстри пильнують дотримання прийомів вироблення посуду на гончарному крузі, а це забезпечує велику стійкість форм гончарних виробів, що міняються дуже поволі, значно повільніше, ніж оздоблення, у якого теж є свої «канони», проте не такі суворі. Особливо потрібно наголосити на тому, що основну роль у створенні характерного чорного черепка в димленій кераміці відіграє спеціальна технологія випалу, коли в горні, шляхом щільного закриття всіх отворів, створюється безкисневе середовище. Ця техніка випалювання є типовою для українського гончарства і проходить у таких самих горнах, що й дві тисячі років тому¹⁹. Романа Мотиль далі зазначає: раніше дослідники вважали, що димлений посуд роблять з матеріалу, як і будь-яку іншу кераміку, та тепер науково доведено, що на колір виробів впливає і мінеральний склад глини (наявність у ній домішок заліза). Адаже залізо в процесі випалу вступає у взаємодію із залишком кисню, утворюючи окис заліза. Він зокрема сприяє виділенню чистого вуглецю з газів, що виходять під час згорання палива. На поверхню виробів осідає чистий вуглець, надаючи їм характерного металевого полиску. Деякі гончарі не знають, у чому саме полягає суть реакції, і помилково називають цей процес «обкурюванням». Залежно від складу глини та місцевих особливостей випалювання колір черепка варіюється від насиченого чорного тону до світло-сірих відтінків. На якість і естетичний вигляд димленої кераміки також мають вплив такі фактори, як температура і тривалість випалу, гатунок палива і стан горна, бо випалювання – найвідповідальніший період у праці гончаря. Невдалий випал дає багато браку, а іноді може звести нанівець усю

¹⁵Пошивайло Олеся. Ілюстрований словник народної гончарської термінології Лівобережної України: Гетьманщина. – Опішне: Українське Народознавство, 1993. – 280 с.

¹⁶Пошивайло Олеся. Ілюстрований словник народної гончарської термінології Лівобережної України: Гетьманщина. – Опішне: Українське Народознавство, 1993. – 280 с. – С. 146.

¹⁷Міщанин В. Д. Північна група малих осередків гончарства Опішненського гончарного району (друга половина XIX–XX століття) : монографія / В. Д. Міщанин. – Опішне : Укр. народознавство, 2005. – 304 с., С. 158.

¹⁸Мотиль Р. Українська димлена кераміка XIX – початку XIX ст. історія. Типологія. Художні особливості. – Львів: Інститут народознавства Національної академії наук України, 2011. – 208 с.

¹⁹Мотиль Р. Українська димлена кераміка XIX – початку XIX ст. історія. Типологія. Художні особливості. – Львів: Інститут народознавства Національної академії наук України, 2011. – 208 с., С. 88–89.

попередню роботу. Внаслідок відновлювального режиму випалювання в горні виходить дуже легкий, дзвінкий, міцний, щільний («густий») і водонепроникний черепок з красивим сріблястим поликом, що характерно лише для димленої кераміки. У народі димлені горщики називають ще й «добрими», оскільки під час випалу «згорають» різні непотрібні домішки у глині, і вироби стають придатнішими для приготування їжі²⁰

Провідна дослідниця української димленої кераміки Романа Мотиль зазначила й про те, що *зберігаючи давні традиції виробництва, майстри не завжди чітко дотримуються віками виробленої технології, а це призводить до негативних наслідків. Так, наприклад, у наш час поступово зникає обов'язкове раніше вивітрювання, вилежування і вимочування глини, що надавало їй більше пластичності, а продукції – міцності. Тому димлені вироби ХХ століття мають дещо грубіший, важчий і більш пористий черепок, ніж скажімо, посуд до другої половини ХІХ століття*²¹.

Як зауважила науковиця, «мода» на чорнолощені димлені вироби сьогодні призвела до того, що виникло таке явище, як підробка під димлену кераміку або її імітація. Окремі майстри (наприклад, Вербівські з м. Косів, Івано-Франківської області) ігнорують традиційну технологію безкисневого випалу, внаслідок чого вироби за недопалу 100–200 градусів залишаються лише «обкуреними» зовні і непридатні до будь-якого користування, оскільки за легкого дотику на руках залишається наліт сажі, також такий посуд пропускає воду (протікає). А як відомо, справжня димлена кераміка, окрім її мистецької естетичної вартості, має дуже корисні природні властивості. Димлені вироби, виготовлені без жодних небажаних домішок, неполив'яний пористий черепок, вкритий вуглецем, нейтралізує всі шкідливі речовини. Страви, приготовані в димленому посуді, надзвичайно смачні, стверджує Романа Мотиль²².

Не можу нічого ні спростувати, ані заперечити стосовно рівня смаку страв, приготованих у димленому глиняному посуді і полив'яному глиняному посуді.

Традиційна димлена кераміка не потребує поливи, тому має переваги над поливаною керамікою – вона економічно вигідніша. По-перше, не треба витратитися на поливу, вартість якої становить ліву частку ціни керамічної продукції. По-друге, димлена кераміка не потребує другого випалу, а отже вдвічі зменшується кількість дров і час випалу, випалений черепок стає міцнішим. По-третє, у процесі відновлювального випалу збільшується усадка випаленого черепка, що своєю чергою призводить до підвищення його водонепроникності (порівняно із випалом в окислювальному середовищі). Дослідниця української димленої гончарної продукції Романа Мотиль наголошує, що надважливо у виробництві димленої кераміки дотримуватися традиційної, випробуваної часом і поколіннями, технології випалу²³.

Оскільки гончарів у Котельві наразі не виявлено, бо їх нема, я з'ясувала, що в сусідній Опішні нині працюють гончарі Микола Варвинський і Олександр Шкурпела. Обидва – гончарі-технологи, тобто добре знаються на багатьох технологічних процесах. Я поставила їм кілька запитань стосовно технології димленої кераміки. Відповіді видалися дуже цікавими.

²⁰Мотиль Р. Українська димлена кераміка ХІХ – початку ХІХ ст. історія. Типологія. Художні особливості. – Львів: Інститут народознавства Національної академії наук України, 2011. – 208 с., С. 89–90.

²¹Мотиль Р. Українська димлена кераміка ХІХ – початку ХІХ ст. історія. Типологія. Художні особливості. – Львів: Інститут народознавства Національної академії наук України, 2011. – 208 с., С. 92.

²²Мотиль Р. Українська димлена кераміка ХІХ – початку ХІХ ст. історія. Типологія. Художні особливості. – Львів: Інститут народознавства Національної академії наук України, 2011. – 208 с., С. 92.

²³Мотиль Р. Українська димлена кераміка ХІХ – початку ХІХ ст. історія. Типологія. Художні особливості. – Львів: Інститут народознавства Національної академії наук України, 2011. – 208 с., С. 93.

Опішнянський гончар Олександр Шкурпела повідомив: «Роблю димлену кераміку (димлене, бо заходить дим у черепок; піч виключно чиста, екологічна, бо хімічні елементи якщо застосувати – смердітиме продукція) – «молочу» (обливаю молоком) – молоко, компот і знов ставлю в піч і «підкапчую» – топлю в цей час дровами – за невеликої температури, твердою породою. Дуб, ясинок, бересток, – небагато днів використовую. Як перехід, тиждень топлю піч, довго копимо. Зранку і звечора треба підкидати пенечок; воно каптить, чадить.

Разом з тим, поки прогріваємо піч-горно – копити можна продукти. Наприклад, м'ясо, рибу, сир. Я продукти не обмотую навіть, бо порода днів тверда, це не тирса. Продукти ледве міняють колір, як приготуються. Це ж холодного копчення. Тиждень – холодного копчення, довго. Кераміка стає темніша. Можу й мить, як вийму. Але воно не змивається. Нема нічого, нема нальоту, нема сажі. Димлену роблю більше декоративну. Посуд – дуже мороки, дуже дорога. Підсвічник, баран – буде дуже красивий, на димлене полива не лягає – органіка вигоре. Тому димлене є димлене. Красиве...

В Опішні практикували димлене – усі горна були глечиком, вони напивували вологу, його зразу, перед випалом треба прогрівати, паску ставили пектися – практично кожен гончар, у кого була гарна господиня – відерну, двохвідерну – паску – спечеться ловко. Це з тих дядьків, що пройшли війну...

У Білика Івана не получилось вдома горно поставити – бо всі ставили і Михайло Китриш і Володимир Нікітченко... тоді ще. Баба Білику не давала, його жінка. Він, жиливий, викопав в неділю яму, поки баба на базар пішла. А вона прийшла і примусила Івана Білика знов закопати ту яму під горно... Не хотіла баба – каже, пляшку віднесеш і випалиш на заводі (до 2000 року працював від 1963 року завод «Художній керамік» – О. Щ.). Я бабі яму копав на кладовищі. Бабі Білика Івана. Вона своєрідна була, дід завжди доглянутий був, з іголки ходив. Баба перша вмерла, а дід горно так не викопав... Здоров'я вже не було...

Я, як вдома піч-горно прогріваємо, а тоді випалюємо димлене, то вдома копимо і випікаємо картоплю в горщику: її можна і прямо в горно і в піддувало ставити. Як прогріли горно у такий спосіб – тоді накладаємо вже посуд.

Воно в Опішні всі димлене робили. На заводі не робили, бо там на потік усе було поставлене – горно вигружали і зразу загрузали, воно ж і не хололо. Негласно тихо все собі пекли і смажили. Робили все, і для гумору теж – тележка йде – а знали температуру – скляну пляшку ставили – щоб вона деформувалася. Тоді її виймали і – туди спиртне, і комусь дарували, казали «поки в сумці приніс – бутылка деформувалася».

Я ходив у ліс по гриби, так глиняне знайшов і для соку, щоб точить (березовий, навесні) і умивальники, і банки трилітрові, глиняні. У Котельві не знаю, чи робили димлений посуд, опішняни гончарі ходили з тачкою з глиняниками в Котельву – ще й батько мій ходив і дядько Микола мій ходив, у 1950–1960 роки це десь було, – ходили. Батько ходив до матері, бо мати, з Котельви. Горшки гончарі везли тачками»²⁴

Після нашої такої цікавої розмови я одразу замовила в гончаря Олександра Шкурпели собі одновідерний і двовідерний пасківник! Для випікання баб! Оскільки такі велетенські посудини з тістом не вмістяться в устя жодної з моїх хатньої чи надвірної варистих чи хлібних печей – задумала збудувати в себе на території ЕтноПросвітницького осередку Тримузеї «Лялина Світлиця», що в Опішні ще й гончарну піч-горно: для випалювання димлених глиняників, але найперше – для випікання велетенських баб-пасок. Аби я господинею була,

²⁴Шкурпела Олександр. Спогади. Польова етнографічна експедиція Олени Щербань. Опішня, Полтавська область. 2 вересня 2024 року. Приватний архів Олени Щербань.

як опішнянки давно, давно... і на радість моїм дітям і гостям садиби моєї гостинної. Ото видиво буде для всіх до щорічного жовтневого КоровайФесту.

Опішнянський гончар Микола Варвинський повідомив: «Знаю, як робить димлене. Нагнати до 900 градусів треба, щоб у печі, а тоді скинути до 600 градусів. Докинути дрів смолянистих, щоб сажа була, вуглець, щоб виділився. У піч смоляні дрова, і тоді окислювання змінюється на вуглеводне – не відкривати, бо вивітриться вуглець і згорить весь у черепку. І все. Тоді не получится. Після остигнення – вийняти посуд з печі і лощення (спеціальна техніка загладжування поверхні – О. Щ.) для більшого ефекту. Воно тоді блищить.

В Опішні його не робили. У нас і так глина була достатньо крепка. Не було надобності, це зайва робота. Його ж мити тоді треба, оте, що випалиться. Воно ж чорне. У сажі...

Популярна сьогодні димлена. Замовляють багато. Наша глина не вся підходить, глей більше підходить. Бо в опішнянській сірій глині – більше алюмінію. Вона сіра. Добре димиться шпала (елемент залізничного полотна – О.Щ.) – вона пропитана кривозотом – не корисна штука. А коли шпали в піч кинути – виділиться кривозот – для їжі тоді така посуда зовсім не годиться, годиться тільки для декору»²⁵.

Переконана, що в Котельві є реальним відродження забутого і занедбаного гончарного промислу, на основі якого село зможе стати відомим туристичним центром культури й активного та пізнавального дозвілля, ніж сусідня Опішня – з супер брендом, який відомий всюди.

Для реалізації цього твердження, що сьогодні може видатися надто амбітним, вважаю, що є всі умови. Але головна – місцевий ентузіаст, що об'єднає навколо себе невелику групу однодумців і створить або ж самостійний центр дослідження і популяризації котелевського гончарства, або ж у структурі, наприклад, Національного музею-заповідника українського гончарства в Опішні. Тішу себе й думкою про те, що ця праця спроможна стати своєрідним посібником для відродження подібних осередків локальної народної культури і не лише гончарської і не лише української.

Збереження чорного гончарства Котельви заради самого збереження є недоцільним, а ось збереження заради розвитку і нехай у нових формах – так, цілком виправдане. Сьогодні ці нові форми – туристична привабливість регіону, що приносить прибуток.

Цей цікавий хімічний процес перетворення сухих глиняних виробів із глини здебільшого сірого (чи його відтінків) кольору невипаленої глини у сиві, сині, чорні – це ж ціла історія, яку можна візуалізувати, матеріалізувати у видовище. Наприклад, побудувати новітню горно-піч для випалювання із вогнетривкого спеціального скла, аби процес «магії» димлення можна було бачити. Впевнена, це заворожливо, цікаво. Це те, що привабить усіх поціновувачів огненного дива, дивовижі, а не лише керамістів чи фахівців-технологів. Висловлена тут ідея є новаторською, впевнена, що технічно реалізувати її в нашій супертехногенній цивілізації цілком можливо без супервитрат.

Отже, пропоную:

**Концепція-стратегія-проект Олени Щербань
розвитку чорного гончарства Котельви як особливого
туристичного магніту Полтавщини**

«Національний музей-заповідник чорного гончарства Котельви»

«Національний музей-заповідник чорного гончарства Котельви» – це музей, музейний простір новітнього, живого інтерактивного типу чорної кераміки Котельви:

²⁵Варвинський Микола. Спогади. Польова етнографічна експедиція Олени Щербань. Опішня, Полтавська область. 31 серпня 2024 року. Приватний архів Олени Щербань.

відкритий цілодобово, доступний за ціною політикою, зручний для відпочинку будь-яких вікових, соціальних категорій людей (з урахуванням потреб дитячої аудиторії, людей з особливими можливостями, реабілітаційними резервами), з експозицією, із різноманітними видами екскурсійного забезпечення, з фондами, із науково-дослідним центром, з бібліотекою, архівом, фото-відео-аудіостудією, просторим, оснащеним відповідною технікою, конференц-залом. Це активний музейний простір з частими атрактивними івентами, власною територією – природним заповідником, за можливістю, з водоймою, стоянкою для всіх видів транспорту. Це музейна гончарня з постійними майстер-класами з випалювання чорної гончарської продукції, а також гончарювання, висушування, оздоблення, підготовки сировини до роботи. Започаткування традиції проведення щорічного ЕтноФестивалю «Чорна кераміка Котельви». Це музейний простір з можливістю поїсти в музейному ресторані, залишитися на нічліг в музейному готелі (кількість місць – 50), а чи в приватному. Популяризація будівництва і використання печей-горнів у домашніх господарствах з технологією створення умов для випалу чорнодимленої гончарської продукції. Популяризація використання глиняного посуду в домашньому побуті. Створення сувенірною стаціонарного кафе-ярмарку.

У процесі роботи над реалізацією запропонованого мною проєкту, впевнена, що він значно посоліднішає із залученням низки фахівців.

Ворожі ракети летять у серце моєї країни, а я стратегії розвитку майбутнього розробляю... Бути життю!

Аделя Григоруц

ФОЛЬКЛОР ГУЦУЛЬСЬКОЇ ВЕРХОВИНЩИНИ ЯК ПРОЕКЦІЯ ХУДОЖНЬО-МІФОЛОГІЧНОГО СВІТОГЛЯДУ ЇЇ МЕШКАНЦІВ

В архетипно-міфологічній парадигмі як давнього, так і наближеного до сучасності оригінального фольклору Верховинщини репрезентуються достатньо часто топоси міжсвіття – реальне і містичне, профанне і сакральне, земне і трансцендентне. Такий феномен пояснюється перцепцією психічного буття людини – підсвідомих станів душі на межі світу реального й позасмислового.

Архетип міжсвіття (термін Р. Крохмального [9, с. 240]) спостерігаємо у всьому гуцульському фольклорному масиві – поетичному (віршованому), прозовому, драматичному, де відбувається протиставлення реального і фантастичного, божественного і буденного, туземного і потойбічного світів, між якими встановлюється зона екзистенційного контактування персонажів.

Автори фольклорних творів, мешканці гірського Верховинського краю, виявляли в них власний світогляд, своє розуміння явищ природи і суспільного буття, а все, що виходило за межі їхніх знань, наділяли надприродною силою, вважали справою божественних, добрих або злих, темних сил. Наприклад, ясний схід сонця – то Господне благословення, самотній корч на роздоріжжі – заклата людина, вихор – то чорт показується подорожньому; закличний голос між дерев – це лісна, яка заманує чоловіків у дрімучі нетрі.

Попри нашарування індивідуальних візій у фольклорних текстах, спостерігаємо в них виразні елементи архаїчного світогляду народу, того, що, криється в історичній реальності минулого.

Ця реальність минулого виразно проглядається насамперед у піснетворах різдвяно-новорічного циклу, зокрема в **колядках та щедрівках**.

Одна із таких колядок, записаних Гнатом Хоткевичем під час його перебування на Гуцульщині, у селі Красноїлі, є прекрасним взірцем поєднання земних реалій селянського життя з інтенціями до Божественного, містичного втручання Господа у звичний триб щоденних клопотів і праці людини. У ній співається про землероба, який запряженими в плуг волами оре землю, щоб посіяти на ній пшеницю. Газда сподівається на багатий урожай, бо його благословляє сама Пречиста Діва, яка принесла обід. Вона й просить свого Сина про поміч орачеві – стати разом з ним до плуга (звідси побажання: Боже «помагай», яке є актуальним у будь-якій роботі). Наступні рядки – апеляція Богородиці до Сина – набувають сакральної тональності, водночас накладаючись на докладний перелік звичних хліборобських справ. Сакральне і профанне в тексті колядки творять своєрідну морально-аксіологічну структуру, в основі якої – віра людини в Боже благословення усіх наших справ, кожного людського кроку, що формулізувалося в прислів'ї «Без Бога ні до порога». Справді, благословення Божої Матері, яка опікується хліборобом, поміч Господа в перспективі дадуть селянинові небачений урожай.

Ось як це звучить у коляді:

Орімо, Синку, йа здрібна нивку,

Посіймо на ній еру пшеницу,

Йа вроди, Боже, стебло-серебло;

Стебло-серебро, золотий колос

Вой наймім женців сімсот молодців,

*А везільничок сімсот дівочок:
Йа дожнім єї у срібні сніпки,
Йа складім же ї у густі кінки.
А копок складем, як звїзд на небї.
Ой, наймім возів сімсот обозів,
Ой, звезім же ї у крутий берїг
Йа складім же ї сподом широко
Сподом широко, дуже високо [13, с. 9]*

Гнат Хоткевич вважає, що в цій дуже давній народній колядці збережена пам'ять про той час, коли предки теперішніх верховинців-гуцулів жили на рівнинних просторах, обробляли землю, сіяли жито, пшеницю, любили свою працю й із таким благоговійним трепетом оспівали в архаїчній колядці з інтегруванням у її текст Божественних осіб. І цій колядці невідомо скільки сторіч.

Ареал поширення колядок подібного змісту достатньо широкий. Вони характерні як для Західної, так і Східної України, що презентує нас, українців, єдиною нацією, не зважаючи на етнографічні відмінності. Серед записів Володимира Гнатюка та Михайла Грушевського, які вивчали й записували усну народну творчість, зокрема, на Верховинщині, також знаходимо подібні сюжети [3, с. 172; 4, с. 206].

У записаній нами колядці від Марії Іванюк, 1925р. н., із села Спаса Коломийського району Івано-Франківської області, маємо майже тотожний зміст, лише замість Господа лан пораяють святі Миколай та Юрій, сіють яру пшеницю, а Пречиста Діва, як і в записі Гната Хоткевича, носить їм їсти.

Як бачимо, апокрифічні образи і сюжети є доволі поширеними в гуцульській народній різдвяно-новорічній поезії. Марковані сенсом Божественного, вони стали невід'ємною частиною Різдвяної містерії, у якій кожна людина прагнула збагнути «небуденний вимір будня» [2, с. 259].

Тісний синтез надземного і звичайного являє себе і в обрядовій традиції «обколядування» всіх гуцульських осідків і всіх членів сім'ї господарів, які приймають колядників. Яскраво й деталізовано описано коляду і гуцульський «плес» Петром Шекериком-Дониковим в романі «Дідо Иванчик». Ці магичні обрядодійства, скеровані від землі до неба, мали на меті цілком звичайні, профанні потреби гуцулів: забезпечити успіх у господарюванні, приплід худоби, добрий урожай та багатий політок у бджільництві і, звичайно, здоров'я та щастя всіх членів сім'ї.

Свій ритуальний танець колядники починали, ввійшовши на подвір'я перед хатою.

«Єк би дараба на габах бистої ріки, похітувалися коледники, три рази підходічі під викна хати й три рази назад відступаючі сиплесом, поцоркочуючі дзвиночками на бартках, граючі в скрипку та трембітаючи в трембіту», – пише Петро Шекерик-Доників про різдвяні «плеси» колядників [14, с. 82]. Так вшановували господарів та їхній оседок, бажаючи достатків і гаразду.

Далі дійство продовжується в хаті. Колядують господареві, господині та всім домашнім окремі колядки. До кожного побажання «берези» колядники додавали: «Даруй, Господи».

Після кожної колядки танцюристи «гуляли коло», у такий спосіб посилюючи ритуальним танцем свої побажання.

Далі танцювали в хаті «на колопні», потім з метою охорони всієї садиби й господарства поступово переносилися в кошару, на грядки, на пасіку. «А ви так пишли кругляка у пасіці дідови на бжьоли, аби си роїли. Зметали коледники свої шепки й бартки на стропу у ногах дідови й бабі, що стоєли у пасіці серед колеса мижи коледниками... Та за скрипков і

голосом трембіти крутилися за сонцем кругляка, з висока пританцьовуючі ногами, голосно приспівуючи:

*Ми тут пили, ми тут їли,
Щоби си вам бжьоли роїли,
Ми тут пили, тут гуляли,
Шоби бжьоли низько сідали.*

По тім слові кругляка всі ек один коледник нараз си схилили до земні, узели свої шепки на голов и бартки у руки. А дідо з бабов їх шіро честували...

З пасіки вернулися коледники назад на опередь хате й там, обертаючіси за сонцем три рази, плесом декували дідови за гостину...» [14, с. 82, с. 92]

Аналізуючи текст коляд і приспівок до плесу, не можна не помітити вербального маркера – розмежування мови про небесне і про земне, що складає опозицію «поетичне-прозаїчне». Так, наприклад, дуже поетично звучить: «Пастир убогий несе, що може, / Щоб обдарити Дитятко Боже» або «Марія Мати Сина леліє / Йосиф старенький пелени гріє», – а в приспівках маємо зовсім іншу лексику:

*З одного рова спасла корова,
З другого кінця испасла вивця,
А посередині вирили свині.
Дівчино моя, ходи ид міні, —
і це вже звичайна щоденна проза життя.*

Або інші слова до плесу, також векторовані в прозаїчність людських потреб:

*Ой кучьмо, кучьмо, тут ми си мучьмо
За тоти гроші, шо вни хороші.
За гроші білі ждїм до недїлі,
Гроші черлені давай до жмені.*

Впадає в око різне стилістичне оформлення власне коляд і приспівок до танцю. У перших маємо ліричне звучання, художність, використання різноманітних тропів, молитовну інтенціональність, у других – побутову наративність, буденну конкретику, прозаїчну тональність.

Віртуозна пластика релігійно-поетичного і прозово-профанного, яка увібрала в себе реальність і містику, об'єктивне й суб'єктивне, витворила дивовижний народний феномен верховинського різдвяного обрядового дійства, у якому органічно поєдналося житейське і небесне, людське й Божественне.

Саме у Верховині збережено неповторний колорит, багату культуру та автентичність різдвяних колядок, які є предвічним скарбом нашого народу.

Міністерство культури, молоді і спорту включило коляду та плеси Верховинського району (традиція колядування на Верховинщині) до Національного переліку нематеріальної культурної спадщини України (Наказ Мінкультури № 978 від 28.12. 2019 р.) [10].

Так давня гуцульська традиція славити колядою Господне Різдво дістала визнання в усьому світі.

Говорячи про топоси двосвіття, опираємося на аналіз колядок Іваном Франком, який у статті «Наші коляди» зробив глибокий висновок про те, що в релігійних колядах поєдналися євангельські та народні елементи й стали однією органічною цілістю. Таких творів, зазначає Франко, «не постидалась би жодна література на світі», вони сміливо можуть витримати порівняння з найкращим, що тільки є «на полі християнських гімнів, вони справедливо і по заслусі здобули собі серед народу таку широку популярність і не стратять її доти, доки серед

того народу тривати буде тепле чуття релігійне і прив'язання до своїх гарних поетичних звичаїв і обрядів» [12, с. 22].

Християнізація свідомості населення Карпат викликала до життя народні **МОЛИТВИ**, у яких людина звертається до Бога та святих і які застосовуються в усіх випадках життя. Станіслав Вінценз у книзі «На високій полонині» наводить приклад старозавітного «Отченашу», який допоміг опришкам із загону Дмитра Василюка перемогти пушкарів під час взяття міста Кутів.

«Дмитро промовляв молитву з такою вірою, пристрасною й переконанням, що Ісус прийде йому з товаришами на поміч, що пушкарі, боячись Божої кари, почали покидати свої позиції.

Дмитро закінчив молитву словами:

– Пекельні ворота затрісну, навстіж небесні брами відкрию, хто хрестом пишається, хто хрестові скоряється...

А була вже тиша довкола, як в церкві. Без пострілу, без галасу, навіть без злості зникло все посіпацтво, як упирі, тією одною запашною молитвою викурені» [1, с. 299–300].

Глибокий християнський зміст закладений і в іншій народній молитві під назвою «Сон Божої Матері», записаний В. Зеленчуком у Криворівні. У ній розповідається, як Богородиці приснилися муки її Сина, і вона про них Йому розповідає. Ісус не заспокоює Матір, а говорить що Його страсті – на відкуплення людських гріхів:

Правдивий сон Ти снила!

Хто Твій цей сон згадає

Легаючи, встаючи,

На полудне припочіваючі –

Не ме у воді тонути,

Не ме у вогні горіти,

Неприятіль з него кров не пустит.

Буду при смерті коло его голови стоєти,

Душу забєру – до царства приведу.

Форма сну цієї народної молитви не випадкова: вона, згідно з богословськими канонами, допомагає Божому намірові досягнути до душі людини і встановити там рівновагу між силами добра та зла, які вічно змагаються між собою. Для релігійної людини ретрансльований у її індивідуальний духовний простір «Сон...» стає одним із засобів вираження незбагненності буття, присутності в буденному світі іншого, надреального.

Останнім часом народні молитви все частіше творяться на основі апокрифічних сюжетів, використовуючи образи Христа, Богородиці, апостолів, ангелів і архангелів, чудотворців тощо. Приступаючи до будь-якої роботи, гуцул просить благословення в небесних сил і для цього вдається до індивідуальної форми спілкування. Таких молитов на різні потреби дуже багато, як ось: «Спаси і сохрани нас, Госпідку, від всякої біди, від всякої жури, від болісти і злих трапунків. Дай нам з Тобов це діло почети і з Тобов скінчити, нам на потребу, а на Твою прославу». Або: «Декуємо Тобі щіро, наш любий Господку, що дав нам цих свет діждати та й Світу Вечерю харчувати. Помози нам, Боже, нарік дочекати, щоб у мирі, в гаразді, у веселости цей рік прожити, та й аби нас не менчіло, а більшіло. Закрий нас від голоду, холоду, тежкого року, великої лежі, від людского сорому, дурного розуму, вид панської неволі».

Зразки таких молитов наводить і Василь Зеленчук у вже згадуваній публікації. Їхній аналіз дає підставу думати, що людина, окрім канонічних молитов, у своєму щоденному житті

користується створеними нею чи почутими від когось текстами, які допомагають їй вести розмову з Богом, покладатися на його ласку і вірити, що Господь буде милосердним до неї.

Християнська церква лояльно ставилася до народних молитов-прохань апокрифічного змісту, адже вони були виявленням індивідуальної релігійної свідомості гуцулів. Натомість молитви до сонця, зір, місяця, природних явищ, замовляння проти укусів змій, головного чи іншого болю, мольфарські молитви на відвернення стихійних бід вважалися нею (церквою) проявами язичництва, реліктовими уламками дохристиянських обрядодійств, а отже, засуджувалися і заборонялися.

Митрополит Андрей Шептицький, здійснивши кілька пастирських візитів на Гуцульщину, був вражений як красою гір, талантами людей, так і їхньою неосвіченістю й забобонністю. У листі «До моїх любих гуцулів», написаному гуцульською говіркою, серед іншого Андрей Шептицький пише і про гріхи перед першою Божою Заповіддю: «Є поміж вами у горах доста усеких ворожбитів, ворожок та примівників, що тумані нарід та й збавйейут віру між христенами. Густо хрестени, намість аби у Бога помочи шукати та й на Него одного надіється, шукают її у ворожбитів».

У народній міфології верховинців до нинішніх часів подибуємо відлуння демонологічних уявлень про антропоморфність неживої природи і здатність окремих людей впливати на стихійні явища за допомогою сакральних-магічних дій. Такими людьми, наділеними езотеричними здібностями, є мольфари.

Про Гуцульщину як край з особливою етнокультурною і сакральною енергетикою висловлювався Іван Франко в передмові до збірки «Гуцульські примівки». Він зазначив, що напевно в жодній частині нашого народу не розповсюджена так сильно віра в стосунки окремих людей, знахарів, лікарів, ворожбитів і т. ін. з надземними силами, як серед гуцулів.

Сучасна письменниця й перекладачка Люба-Параскевія Стринадюк, родом з Верховинщини (с. Замагора), пише: «Ще з дитинства я звиклася вдома з постійними розмовами про чередування корів, палення ружі, знімання уроків, поробленого» [11, с. 99].

Щоб зарадити цим бідам, зверталися й звертаються до знахарів, мольфарів, які в народному сприйнятті й дотепер залишаються посередниками, медіумами між світом реальним і потойбічним. На думку Мірчі Еліаде, такі люди «представляють найбагатший і найавтентичніший досвід людства на етнографічній стадії» [5, с.174].

Народні легенди зберегли імена мольфарів Лелітки, Лопушника, Мадора, Євдошака, добре знаного на Верховинщині Михайла Нечая, який «розігнав» хмари над стадіоном «Буковина» в Чернівцях під час першого фестивалю «Червона рута» (1989 р.).

Про іншого мольфара – Тарадуду – розповів нам П. В. Шкрібляк:

«Тарадуда був великим чарівником і міг багато чого непростого зробити. Якось, коли він їхав на полонину, депутат (старший на полонині) хотів його пишно (гарно) зустріти та й вистрелив із рушниць. Кінь під Тарадудою злякався і скинув його із себе. Тарадуда впав на землю і дуже вдарився. І сказав:

– А стрілило би тобі крізь очі!

Поки депутат дійшов до стаї, то осліп чисто: очі йому вилізли, як цибулі. І вже ніколи він не видів світа. А Тарадуда прожив сто вісімдесят років».

Про надлюдські можливості Тарадуди, зокрема відвертати громові хмари, писав у своїй повісті «Про Довбуша молодого» Михайло Ломацький. Художній образ мольфара-градівника Юри у своїй повісті «Тіні забутих предків» на основі почутого в Криворівні та Жаб'ю створив Михайло Коцюбинський. Письменник зустрічався з протитипом Юри в 1911, 1912 роках, той мешкав на горі під Синицями. Спогад про цю зустріч залишив Антін Крушельницький, який склав Коцюбинському товариство під час цього непростого візиту.

Коцюбинському таки вдалося розговорити недовірливого гуцула і випитати потрібні йому деталі до повісті. Це одна з найбільш приголомшливих сцен у творі, так само, як і в однойменному кінофільмі Сергія Параджанова 1964 року.

На жаль, дослідникам так і не вдалося встановити прізвище цього криворівнянського мольфара, але його портретні деталі, манера підкорювати людей своїм чіпким поглядом, подавляти їхню волю, сковувати рухи й випивати життєву силу назавше зафіксовано на сторінках геніального художнього твору Михайла Коцюбинського [8, с. 98, 100, 103–105].

До прямого контакту з гуцульським ворожбитом вдавався й Іван Франко. Йому було потрібно точно зафіксувати **замовляння** від хвороби. Але ніхто не продиктував би йому цей текст, адже прості люди не знали та й боялися вдаватися до магії. Тоді Франко разом з Володимиром Мельником, який мав вдавати хворого, вибралися в Довгополе до тамтешнього мольфара. Мабуть, В. Мельник мав-таки якусь проблему зі здоров'ям, бо ворожити дуже проникливі й обдурити їх майже неможливо.

Поки ворожбит промовляв, шептав усілякі заклинання і робив рухи руками, Франко похапцем, примостившись у темному кутку, скорописом занотовував кожне його слово, радий, що здобув недоступну тайну, – свідчить про цей випадок етнограф Володимир Кобринський.

Ритуали, здійснювані мольфарами, знахарями, примівниками, мають сакральну-магічну конотацію, і хоча на перший погляд здається, що вони цілком у контексті язичницької обрядовості, вони все ж позначені впливом християнської традиції і пов'язані з використанням релігійної атрибутики: хреста, Святого Письма, свяченої води, освяченої на Великдень паски тощо, які виступають дієвими ритуальними оберегами, сильними універсальними захисними засобами, що мають у народному сприйнятті сакральну значущість.

Завдяки їхній магічній дії відбувається відгородження реального світу, де живе людина, від агресії світу чужого, де панує зло, яке хоче проникнути у світ людський, щоб внести туди ненависть, безлад, хвороби, нещастя, хаос.

У буденній свідомості, в основі якої причинно-наслідкові зв'язки, такі слова і дії мольфарів мають аказуальний зміст, але вони не вкладаються в розуміння людини і виходять за межі об'єктивної дійсності, набуваючи сюрреалістичних виявів.

Словесна магія є невід'ємною частиною гуцульського міфопростору ще й тому, що має дуже давню архаїчну природу. Митрополит Іларіон, досліджуючи явища словесної магії, які беруть початок із дохристиянських часів, писав: «Слово, належно й своєчасно сказане, має велику й чудодійну силу, – воно лікує, приносить добро («благословення») або, навпаки, сильно шкодить. Зле слово, сказане відповідного часу ворожбитом, конче збудеться, як може збутися й слово добре [...] Віра в чудодійну силу слова в наших предків була дуже велика, чому й було велике поважання волхвів, ворожбитів і т. ін.» [7, с. 189].

У гуцульському фольклорі Верховинщини донині оприявлене поклоніння слову та віра в його сакральну силу, зокрема і в обрядових піснях, замовляннях, легендах, колядках, про які ми вели мову. «Ось на основі цієї віри, – пише митрополит Іларіон у своєму дослідженні «Дохристиянські вірування українського народу», – й засновані всі наші закляття й замовляння. В заклятті звичайно висловлюється наше сильне побажання про щось і віра, що так станеться. Закляття часто зв'язані з молитвами або переходять у них. Давня людина бачила круг себе багато магічного, вірила в силу слова і з глибокої давнини пильнувала, як його використати» [7, с. 190].

Під впливом християнства язичницька словесна магія поступово еволюціонує в культ молитви.

Вивчення гуцульського фольклору розширює горизонти пізнання автентичного світогляду мешканців краю, відкриває доступ до потужного джерела їхньої творчості,

оприявнює внутрішні ресурси для креативної рефлексії, осмислення гуцульської життєвої філософії, осердям якої є потужна вітаїстична сила.

Фольклорний матеріал Верховинщини в абрисі архетипу міжсвіття та слова-сакрумспівдії божественного та профанного є основою для розгортання глибших екзистенційних, морально-етичних, духовних сенсів та експлікації антологічних універсалій, етнопсихологічних міфологем, які конструюють нові візійно-фантазійні світи.

Література

1. Вінценз Станіслав. На високій полонині (Правда старовіку) / Пер. з польс. Б. Сенежака,
2. Вовк Віра. Коляда на Щедрий вечір /Віра Вовк. Маскарада. – К.: Факт, 2008. – С.204–284.
3. Гнатюк В. Колядки і щедрівки. Львів, – 1914.
4. Грушевський М. Історія української літератури. Том 1. – Київ-Львів, 1923.
5. Еліаде М. Священне і мирське. Міфи, сновидіння і містерії. Мефістофель і андрогін. Окультизм, ворожбитство та культурні уподобання. – К.: Основи, 2001. – С.174.
6. Зеленчук Василь. Народні молитви на Гуцульщині /Гражда. – 2003. – Ч.8. – С. 34.
7. Іларіон Митрополит. Дохристиянські вірування українського народу: історико-релігійна монографія. – К.: АТ «Обереги», 1994.
8. Коцюбинський Михайло. Тіні забутих предків [повість] / Михайло Коцюбинський. – Брустури: ТОВ «Дискурсус»: вид-во «Брустори», 2023. – 136 с., іл.
9. Крохмальний Р. Метаморфоза і текст: семантична, структуротворча та світоглядна роль переміни художнього образу. – Львів: ВЦЛНУ ім. І. Франка, 2005.
10. Наказ Міністерства культури, молоді і спорту України «Традиції колядування на Верховинщині» за № 978 від 28.12.2019.
11. Стринадюк Люба-Параскевія. У нас, гуцулів. Сім книжок. – Брустури: Дискурсус, 2023. – 472 с. – С.99.
12. Франко Іван. Наші коляди /Зібр.тв. у 50 т. Т.28. – К.: Наукова думка, 1980.
13. Хоткевич Гнат. Гуцули й Гуцульщина. [репр.вид.]. – Косів: Писаний Камінь, 2008. – 36 с.
14. Шекерик-Доників Петро. Дідо Иванчік: Роман / Вст.ст. Д. Ватаманюка, В. Зеленчука; післямова П. Арсенича. – Верховина: Редакція журнал (видавництво) «Гуцульщина», 2007. — 496 с.

ПРОЗА, ПЕРЕКЛАДИ, РЕЦЕНЗІЇ

Ієромонах Софроній (Тютюнник)

Почуваюсь так, ніби прийшов на перше побачення і треба щось говорити про себе, але, як казав один молодий пророк: «я ще не вмію говорити». Поезія – це моя глибинна потреба правдивого слова, переживання таїни життя і плід споглядання своїх ран. Я є монах. Велемовність монаху не личить, тому я обрав такий спосіб спілкування про сокровенне.

Бентежно і суперечливо складалося моє життя. За освітою я юрист. Працював у Спілці захисту прав споживачів у Києві, згодом – у юридичній фірмі та на державній службі. Вистачило мене не надовго. Так було: сиджу нидію цим світом і мрію про інше. Двері в «інше» я відчинив через величну православну культуру, маючи жагу до краси. Пережив покликання до чернечого самотницького життя, коли навчався в Кракові міжнародним відно-

синам. Довчився. І згорнув всі відносини, бо відкрив для себе глибші стосунки з Господом Богом. Тоді мені було 23 роки. Не одразу я зрозумів, де опинився. Зорієнтуватися в непростому духовному житті допомогло богослов'я митр. Антонія Блюма, Іоана Зізілуаса, особливо його «Буття і спілкування», тринітарне богослов'я каппадокійських отців, великі Ганс урс фон Бальтазар і Карл Барт, а найбільший вплив на мене справив прп. Софроній Афонський («Народження в непохитне царство», «Бачити Бога як Він Є», «Силуан Афонський»). З тих пір жив у різних православних монастирях Польщі, Білорусі й України.

Родом я з Києва. Постриг чернечий прийняв у Звіринецьких печерах – це одне з перших чернечих поселень на наших теренах. Після надання Томосу про автокефалію, з очевидних причин доєднався до Православної Церкви України. Московитський патріархат як структуру вважаю злочинною.

Подібно Стусу, готовий зізнатись, що краще б не писав віршів, а порався на городі, якби життя було лагідним весняним вітерцем. Але часто доводиться йти босоніж гострим камінням. Отож і народжується з того своя метафізична культура, любов до незбагненого, до краси миттевості.

Свій напрям я можу окреслити словниково: «акга в перекладі з давньогрецької означає «край, межа, крайність, вершина». У новогрецькій мові AKRI означає те ж саме. Прикметник від цього терміну – AKREOS, тобто: крайній, крайня межа, крайність, пограниччя тощо. Отже, АКРЕЇЗМ, як поетичний напрям, означає крайність, край... Тому поет, який практикує

таку поезію, буде: АКРЕЇСТ». Утім невпевнений, що остаточно так. Радше це просто мій голос. А це важливо – мати свій голос.

Для когось може бути неабияким подивом поєднання монаха й поета в одній особі. Але таких людей немало в історії. Одні з моїх улюблених поетів: польський священник Ян Твардовський, монах, августіанин Пйотр Лямпрехт, Марцін Светліцький... Список може бути довгим. Еталонними в поезії вважаю Томаса Еліота, Томаса Транстрьомера, Емілі Дікінсон. Також було б несправедливим не згадати Тупака Амару Шакура – американського короля хіп-хопу 90-х років. Люблю його, як справжнього бунтівника, його чорна музика є рідною для мене, вважаю його по духу великим поетом. Серед наших у перших поминаю святі імена: Василя Стуса, Олега Лишегу, Грицька Чубая, Євгенія Сверстюка, Іллю Валерія, Василя Герасим'юка, Максима Кривцова; часом не можу жити без поезій Катерини Калитко, Катерини Девдери, Олесі Мамчич, Богдани Матіяш, Юлії Вінтонів.

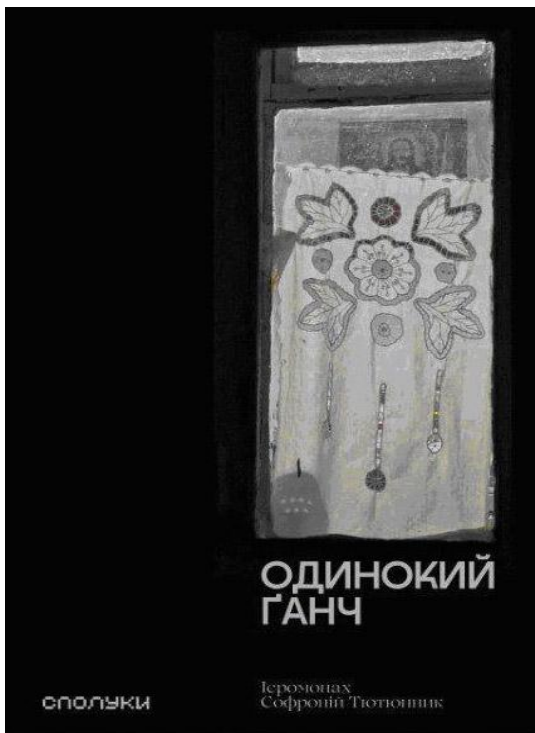
Частина моїх віршів підписана «І. С.» Вони присвячені моїй любій душі – Ірині Степаняк, акторці театру «Слово і Голос». А загалом я присвячую цю збілочку моїм друзям: Богданові Скубку, Тарасові Мишленику, Едуардові Берднику, Андрієві Шкраб'юку, Анні Костянтинівні, моєму братові, іконописцю о. Януарію (Гончару), який не любить поезії і навряд чи буде це читати.

Усе це написано переважно в НіжЕні. Місто, де я переживав чимало внутрішніх драм.

Я назвав цю невеличку збірку самоіронічно – «Одинокий Ганч». Ганч – властиво галицизм, це слово означає якусь халепу. А яку – читайте самі!

«Одинокий Ганч»

Пневматик – це той, хто має дух Христа Розіп'ятого
Олів'є Клеман, французький православний богослов і мислитель

Дикий Йоан дикий мед
Дике й моє життя
Дякую Боже за мокрий светр
і несподіване укриття
Небо не отверзлося – ні
І не втікала земля
Я остаточно Твій – в юності так казав
Отже, твоя земля і небеса Твої
Ти безумовно Цар, вересковий духовій
Поряд з тобою я пар недосконалих мрій
Колір кросівок Твоїх в кольорі цієї пори
Вранці я бачив що Ти обходиш усі двори
Праведного ні одного, як завжди
Крім учорашніх німих
Господи їх згадай
Повернися і обійми

Мої браття і сестри – старі поети
Молоді поети – це мої діти
Моя проповідь на сьогодні:
– назбирати променів;
– відійти у сторону
Богослови розкажуть потім
Як це любити
А ще краще б замкнути їм пельки
Остер кличе, чекає на простуджені думки твої!
Та я знаю... й приходжу на сповідь
надто щемким
щоб говорити
Ось край неба і край недопритулених слів
Як тенета священних птахів
Дозволяю їм сьогодні злетіти
09.10.23

Господи, здорового глузду не відбери від мене
Дух споглядання Тайн Твоїх подай мені
Дружби з Тобою не дай розгубити
Зерна благі поможи зростити
В розтин серця мого вклади Любов Твою
І я переможну пісню співатиму Тобі
Безмовними словами
Якщо як Фома я розгублений буду
Упевни мене Твоїми ранами
Якщо як Петро зраджу Тебе
Поглядом Любові поверни мене
Пригорни мене до грудей Твоїх
Як Іоанна
Знаю Ти не хочеш пригорнути бо я гострий знервований камінь
Бо я гордий насмішливий блазень
Ти сказав: Йди за Мною
Та я не пішов
Поклич мене знову і я поспішу
Вилікуй крила мої і я полечу
Ось Матір Твоя біля Хреста
Сподоби і з Нею я постою
Никнуть слова бо сяє Правда Твоя
І долає смерть Правиця Твоя
Приведи мене там де її нема
І крізь смерть проведи мене де Ти є
Бо готове
Готове серце моє...
27.03.23

споглядання – не ангелізм, а переживання дійсності до кінця
д-р богословія Кшиштоф Вонс

I. С.

і не треба за обрій по світло
є оливний садок у серці
і не сіро блакитна просторінь неба
щось ледь чутне таємне скресає в холоді вітру
і в алеї далекій розгортається Твоя воля
полинєво-солодким
непізнаваним смутком

I. С.

мученицькі веселощі серця зволожнюють терпко зжаті губи
альфа і омега такту
відділенність є здолання
о, радість!
навіщо ж я стільки безпутно
безладно відпливав
рогом душі вдаряючи скелі
а ти неподалік стояла і теж дивилась вслід світу
я вийшов, я посміявся з гри
я не плескаюсь, я не пускаюсь в яри
шпоринки мені вже відомі
буду плести корзинки і спалювати їх, б'ючи себе по рукам від ніжності
блаженне божевілля
ось що мені до вподоби

I. С.

ніколи, ніколи не старішати
бути завойованим тим, що любиш
назавжди
амбітність – то є ходіння по колу,
А «назавжди» – це вірність любові
як можна любити назавжди
питання мучили мене
бо я завжди зрікався
через брак вогню і надмір суму
через страх з дитинства
мені здавалось я ніколи не навчусь жити як усі
бути нормальним, ходити на роботу, пестити жінку, бавити дітей
все це справдилось.
я не той, і ми з тобою не ті
ми випростувані навхрест
ми невблагальні для світу
і такі смішні

це не схоже на вірш, це не схоже на мудрі притчі
це більше схоже на алкоголізм
який тебе вивчив
я вивчав в житті все що завгодно та
summi bonum – моє покликання
нескінченність помножена на безсмертя
і вічна смертність цього часу
я відкидав falsa sapienta
я сміявся патериково до трьох разів після того, як вмер
та наді мною тяжіло все ще
viritus sacramento
себто певний обов'язок добродійства
я не зміг, я не став
я сплутав свої кроки
втікаючи від ведмедів дійсності
в динамічній єдності сутностей
я пізнав церковні сентенції
платонічні і неоплатонічні елементи пізнього Августина
я закликав себе не втішатися
нічим іншим крім Світла Бога
але я програв світлу Бога
поступився, знаєте, більш простим істинам...
це не сенсація, звісно,
це констатація неспроможності власної сили
взяти на свої плечі
Любов
вона проливається втім
і так ніби крім
мене всі причастились
а я стою бездоганно
в чернечій оголеності
Марії з Єгипту
сідниці якої бачить весь світ на іконах
о, скажуть мені
які дивні зухвалі слова
та ви нічого не знали
про тих святих
про людяне в них ви не очікували собі зізнатись
але зранений Бог дотикався
до гнійних їх ран
до моїх ще вологих ран
о, вологі рани – вони як вологі губи
щойно діставшись до джерела
не можуть напитись
і в цьому є Таїна
Любові,
Її простота красотлива
Не розгублена в моменті смерти

I. С

До точки ранкової
Поклику пасхального
Повертатись повертатись
Повільно так...
Дивлячись навспак
Темні узгір'я дотикальні оминати поглядом нелукавим
Як і торік драматична вервиця рветься
Чи то провидіння навмисне
шию лебедину схиляє
чи то вутлі днини мої оголяє до кістки і кістки сердечні твої і крихкі напевно то чують
Задимлена осінь у скельці, розчублені монахи
Люблять одне одного спинами
Піддатися плину життя рівномірному
Легким пером по воді
Ніжно торкнуся Твоїх очей

I. С.

і схаменеться миттю вихр
як гірко оплакане падіння
мир правдивий то омиті крихти нетління
непорушний
мир і крихкий
як скло...
так, враз єдине наше тло –
то його крихкість...

I. С.

«Nail Mary»
Хтось хтось стукає в двері
Хтось хтось чується не прийнятим
Щось щось стало обвугленим –
Nail Mary
Ти втрачаєш думки з книгозбірні
Ти молитви стискаєш в кривавий згусток
Те що було таким чарівним
Обертається льодяником смутним
На кінчику язика –
Nail Mary

Плисни трохи ракії на фруктовому спирті
Плисни жартома і востаннє
Спи сном мирним премирним
Забудь про своє кохання –
Nail Mary

Згадай врешті Ісуса і Його рани
Заклич всіх святих в свої рани
І знову клич
– Nail Mary
Слова відходять в байдужість чужорідних ліній
Час несподівано оживати
Час вицілювати і тузати
О, Мати –
Nail Mary
Хтось хтось забув хто він
Хтось хтось губиться в пересерді
Щось щось схоже на стогін
Вуличного благання про милосердя –
Nail Mary
Йди за мною

Отці ніженської пустелі зустрінуть мене здивованими бровима
Я не шукаю в чому полягала чиясь провина
Бо і сам зведений на манівці
І не вмещаюсь на папірці
Безкінечних Сповідей
Чорний кмин дає масло
І Світло ніколи не згасло
Бо сильно, сильно любив Ти мене
А я сходжу повільними кроками
Душею широкою
У води глибокій
Поринання починаються від поривання
З берегом сонячним
У синє просторе хвилююче
Намалюй мені нову казку про Себе, Господи
Намалюй мені, любий Господи
Моє народження й смерть
Я прожив, як мінімум, чверть
Хочу знати, як Ти бачиш мене
Адже Ти гострив і мій погляд
Зіниці мої благали Твого дотику
Замість чисельних прохань і ектеній
А ось і Отці наближаються
З пустельним піском на віях
Іцхак Сирін нагадує, що мовчання – Таїна майбутнього віку
Інші Отці просто мовчать...
Я розриваю їх тишу губами:
«Ніколи вас не полишу»
І тут Слово Господа
Він малює на серці незбагненними іскрами:

ІС |ХС
НІ |КА
Риби, сіті, вогник
Ти кажеш: приготуй мені Пасху, друже
Ти кажеш це зупиняючись на моєму обличчі, позбавленому величі
Я можу приготувати Тобі лише здивування
Як кров на стегнах дверей
Навіщо ж Ти мене обираєш
І чи я здатен пити Твою Чашу
До розтерзання грудей?
І знову Ти кажеш, що
Розтин – це Ти
А я – твої груди
Я прошу не йди
І я з Тобою не піду нікуди

Цілувати темне скло життя
Цінувати різні сорти темного пива
До речі чи доречі, але однозначно на жаль:
Тепер – Вічність
Не цілує мої плечі і груди
Вона відвертається
І надуває губи
Ніби в неї обікрали хату
Я і ех для неї і пехт
Тому я не переживаю
Через відсутність мережі
Бо маю іншого оператора
Зустрічаємось на березі екватора
Все одно це уявне коло
Там не ловить
Нічого, крім справжньої мови

колисаю цієї ночі, колисаю свою душу
і тебе колисаю ніжно
замети за вікном шепочуть зрадливе: нічого не вийде
відійди, чужий голос
чути тебе не хочу
колисаю вірність останнім обіймам
прошу: не зрікайся мене...
не такий вже я і поганий
плекаю високу надію,
колисаю незабутність
не мовчи так болюче
чи може і правда до мене

скінчилися усі слова...
і тиша як парабеллум
дивиться в мої очі
а я вже і не захищаюсь
повернись до мене життям
де усміхнена радість так схожа на
вічність і правду
і вірність останнім обіймам

розпрямляти садженець
плакати у вікні

Коли стерегла тебе напівімла
Не шукала ти послідовників
Крім втомлених променів
Крім сонячних поглядів
Покидаю Львів
Як роса стікає з стебла
І падає в землю смиренно
Так і я ступаю на землю
Обік Тебе

Єктенія

– Ще молимося Господи, щоб не розминутися нам з Тобою
– ще молимося Господи, щоб не нехтувати Твоєю любовію
– ще молимося Господи щоб з'єднатися з Твоїм Тілом і Кровію
– ще молимося Господи про відновлення дару віри для всіх кого долає зневіра
– ще молимося Господи щоб вийти нам із підземелля своїх скорбот і тривог
– ще молимося Господи про мужність і відвагу не відкидати біль цього світу
– ще молимося Господи щоб не даремно називалися ми християни
– ще молимося Господи щоб вогонь який Ти схотів розпалити, запалав у наших серцях
– ще молимося Господи, щоб позбутися нам фальшивої позолоти неправди і лицемірства і
зодягнутися в твою доброту і лагідне смирення
– ще молимося Господи щоб спустошенні серця наповнилися, щоб увійти нам в Тайну Твоєї
Святої Євхаристії
– ще молимося Господи про дар Живого слова і радість перебування у Слові
– ще молимося Господи про вміння приймати поразки і блаженство розділяти з Тобою
перемоги
– ще молимося Господи за всіх спраглих, травмованих, покалічених морально і фізично і за
всіх знедолених дітей землі
– ще молимося про відданість і вірність Тобі аж до смерті і смерті Хресної
– ще молимося Господи щоби Дух Святий зійшов, повіяв і огорнув нас як своїх немовлят
– ще молимося про вогонь із безмовності і бурю із тиші
– ще молимося про зрячу віру яка ходить по воді, а не сліпо блукає берегом і якщо ми на
березі змерзлі і заскоружлі, то поклич і підемо за Тобою як учні в Твоїй Галілеї

– ще молимося Господи про чистоту життя подібну до білосніжної лілеї
– Ще молимося Господи щоб смерть яку сіє ворог на нашій землі була переможена Тобою
Світлою Пасхою Воскресіння

Найважливіші втікають
Втікає час в мені,
Я тільки той хто благословляє
Приношу все Тобі
Хочеш, моє серце буде жертovníк
Хочеш, я не буду скупим на сльози
Хочеш, я буду з Тобою
В Гетсиманійському Саду
Я буду збирати яблука чи оливи
Як Ти благословиш
Ти благословляєш збирати кров цього світу
І нині і присно
Благослови

Діалог зі Стусом

Поринаєш в розпливання сутінок
Як стомленим тілом у теплу воду
Так замріяні далі оберемком беруть довершеність у полон
Кладучи її у колоду
Вчуся чекати, Друже, вчуся чекати
Ось і ластівки змах
Розрізає удавану твердість..
То чекання самим відрухом серця
«на електричних дротах»

Скам'янів, скам'янів, скам'янів –
скристалізував лицарський панцир
Найніжніші не торкаються й пальцем
Всепримарне самозбереження

все чим я займаюся по життю – забираю маленькі просфорки з пошти
і перетворюю їх на Тіло Христове
що може бути смиреннішим...
не треба більше нічого, крім чудотворства
в вільний від чуда час п'ю пиво,
слухаю дощ
кидаю палити повітря часу
не маю на меті нічого встигати, рано вставати і багато молитись
слухаю життя як молитву Бога
Бог зараз схожий на дощ
на довгу дівочу косу
на вранішню дику росу

раніше я звертався до Нього
на Ти
все більше переходжу на Ви:
Прошу Пана
Будьте так ласкаві
Ви так завбачливі
Всемогутньо – неспроможні
бачите, навіть трошки кепкую
Він не ображається
грається в світлі мережива
це назвуть
таворським світлом
паламізмом
неопаламізмом
термінології власне
завжди бракувало дитячості
згубна краса неточних слів
понадпрагнення
зв'язок простирадла
й міцної кави
Опівнічний Бог
О!

поважні люде скромні
діляться смішними історіями
розважають мене цілий вечір
поважні люди проливають каву на дорогий макбук
кваплячись виконати свою роботу
дивуюсь, дивлюсь:
білу пошарпану цегляну стіну опромінює сонце дощовими краплями
інша поважна людина на кразі
пропускає мене на переході
на червоне світло
жестом взаємно уступаю йому дорогу
гарні дівчата посміхаються мені
певно я виглядаю смішно
йду до друга в музей, де він провадить екскурсії
він теж поважна людина
а ще вчора говорили про непорочне зачаття Діви Марії
врешті, кажу, кожне зачаття є непорочним
отже, маємо на сьогодні:
поважність, скромність і непорочність
і це в такому жахливому світі?
де так багато шрамів на чолі у кожного
де хтось втрачає все,
окрім власної гідності
Навіяне Сіддхартхою Гессе
Сніг на ослоні.

Пташка в долоні цілує дзьобом крихти хлібу.
Легка уповільнена позачасова хода.
Рани перев'язані рушником незримої надії.
Постмортальна практика добігає свого кінця.
Цупкий папір непотрібних книг – воплощений відчай. Ми нічого так і не навчилися.
Софроній – Сіддхартха виливає кварту сліз в нерухомі квіти.
Ховаюсь у піддашші від своєї ганьби, непомітно сходжу на Ганок в гаю.
Світанок як рай сліпить стомлені очі, а вже й вечір спокутує зі мною провини.
Свіжий подих дощу зрошує розірвані залишки тканини на плечах.
Кошенята щось їдять з розбитого глиняного посуду.
Так виглядає мова надломленістю на язиках, зашерхлістю криги, що чекає своєї відлиги.
Люди придумали вогнища, білила, постіль і струм. І зайву напругу.
Стрункість підтягнутих жил б'ється в мовчанні об скло.
Аскет стає склом. Прозорим, крихким, чутливим і байдужим.
Луї Буннюель – близька мені сатира. Втім, сам Луї був неприємний деспотичний тип.
Порожність проситься всередину. Знову впускають її беззастережно.
В оселі й церкви, в чарки, які дзвоном нагадують, що свято знову втрачено.
А може й ні. Раптом теплий погляд навпроти і Боже Слово знову здатне жити поміж нами,
тамувати, приводити до тями.
Йосип створює простір, Марія схиляється і розділяє сон Сина.
Давид грає на псалтирі і гусях, лоскоче небо.
В Рамі чути плач. Це Рахиль і ніхто не може втішити її.
Гойдаються меридіани від невмістимого.
Завершується рік і повернення не буде.

Будь як Бог, стань Людиною
Будь як Бог, стань Дитиною
Щоби Дух у тобі взивав
Авва Отче, Авва Отче
Увійди в людські традиції
Проливаючи першу кров
Як Христос у Обрізанні
Сьогодні, до речі, Обрізання
І перший день року стає рівним восьмому нескінченному дню
А в нескінченності все вже обрізано і новонароджено
Для неустанного кшталтування
Бо Він виткав тебе і мене з утроби матері
І сам вмістився під серцем Матері
Але хтось скаже та що мені з того Обрізання, з того Бога, що є Любов, але не в моїм житті
І матиме рацію
Допоки рум'янець віри не зійме останню тверду маску з лица

Як лань прагне до водних потоків, так лине душа моя до Тебе, Боже!

Пс. 41: 2

Але чому саме лань, а не лев, кіт, жирафа? Бо ж ніхто не може без води.

Лань – особливе створіння. Полохливе. Чує здалеку небезпеку. І здалеку чує воду. І не випадково сказано: «до джерел води».

Лань буде вмирати біля калюжі, але з неї не питиме.

Лань п'є тільки чисту воду.

Псалміст проводить паралель з такою душею, яка подібна до лані і не згодна пити з інших аби яких джерел, не згодна на менше, крім самого Бога...

(автопроповідь перед сповіддю)

Адам, згрішивши, ховався і вкривався від Бога

А Августин писав, що він вкриває Бога від себе.

Вкриває від себе... Мене прошибло від цих слів.

Здається я так і жив довгий час. Не хочу, щоб ти бачив мене таким, не хочу, щоб тобі було неприємно від такого мене. Краще Тобі мене просто зараз не бачити.

Але Адам вдаряє по Богові своєю агресією, а Августин в своїй приниженості, хоче з любові для Бога щось зробити, прихистити від своєї власної хижості.

Тим не менше, обидва перебувають в стані гріха.

Кожен по своєму ховається.

Бог незмінно любить. Він, як і раніше, ходить по раю.

Але ті кроки, яким раніше радів Адам, тепер є кроками загрози.

Бог як небезпека і загроза – це zdeформований і сфальшований образ.

Чи не такому образу Бога часто клянчать: помилуй, подай?

Августин, все ж, по інакшому дивиться. Подібно до ап. Петра: вийди, бо я людина грішна і взагалі цей човен смердить...

Але Богу йдеться про тебе самого, не лише про гріх чи човен, в якому ти опинився.

Так і ми часто. Він приходить. Але ми вже й не чекаємо. Бо що? Бо я людина грішна... ме ме

Гаразд, з іншого краю зайдемо. Оцей епізод з блудницею, який вважається пізньою і сумнівною вставкою – 8 розд Івана.

Доводилось не раз чути іронічно насмішливе: «ха- ха, йди і більше не гріши... – ага, так ми і повірили...»

Дійсно, дивно. Отак просто? Йди і більше не гріши?

Ні, не просто.

Але чекай. А що Він мав ще сказати переляканій дівчині, яку щойно могли вбити? Щоб ви сказали? Що це не безплатно? Що Він заплатить?

Своєю Кровію...?

Це можна собі в думках додавати: йди і більше не гріши... Тобі прощається, ціна за це велика - Кров Господня. Пам'ятай про це... Не гріши.

Чому я грішу далі, бо сам зв'язок з гріхом є так цінний і так тонко укритий часом...

пс. 119: від потаємних моїх очисти мене...

Ось знову сповідь...

Видати фактаж гріха, бо так робити «вчить Церква»?

Так навчена людина обов'язково в кінці додасть: «і словом, і ділом, і помишленієм, у всьому винний/винна...»

І, що не менш гірко, так само трафаретно сформований отче перепитає: «всіх прощаєш, зла не тримаєш?»

– а, ну молодець...

Та тримаю чи не тримаю, що з того? Що? Якщо це все блідий стандарт. Не ставиться найважливіше питання:

Чим я Тебе найбільше ранив, Господи..? Питати так треба до сповіді, звісно.

І чи,

поза гріхом, поза собою ти бачиш щось іще? Як Він розкрив обійми, коли ти ще сидів вдома на стільці і підбивав бухгалтерію гріхів, думав торгуючись «що ж сказати? Може прийме хоч в раби, як наймита, аби не викинув за двері та дав якоїсь юшки». Ага, «скажу, що недостойн вже називатися сином».

Видимість покори. Ну знаєте, можна зрозуміти...

Чекав серйозної розмови, і пілюлей від баті...

А Він не батя, а Батько...

Обійми випереджають для того, щоб твоя сповідь справдилась. В обіймах ти відчуєш, що ти дитина і тому дійсно згрішив перед такою милістю, перед Любов'ю. Це серйозне пережиття. Сповідь – акт Любові.

Дотик любові. Цілунок Отця. Вони були перш ніж прозвучали слова блудного сина. Любов Отця незмінна.

Ось що важливо.

Дай себе торкнутися. Почуй себе любленим, коханим.

Ще один підхід до сповіді тих, хто вже в церкві давненько

«прошу отця, нічого такого... все те саме, ті самі гріхи. Без змін».

Але це теж неправда, бо нема двох тих самих гріхів. Кожен гріх неповторно болючий для Бога, бо як Батько Він бачить якими нещасними робить нас гріх, як принижує нашу гідність.

І хто це посміюється десь там в кутку, причаївшись?

«Не гріши?

– пфф, не сміши!»

Так каже той лютий змії, що прикидається простеньким вужиком.

«Ти будеш грішити, будеш мій, бо ти любиш більше мою темряву, мою солоденьку отруту: роздвоєним язичком зміючка мовить свою молитву, тримає ситуацію на пульсі.

Є тут 2 спокуси:

– ігнорувати

– демонізувати

Вибери щось інше.

Чи буде якийсь серйозне і мудре протистояння?

Чи може бути якийсь пряме протистояння зі злом?

Так, може. Але не в зосередженні на протистоянні, не в зосередженні на гріхах, і не на собі.

Це не лікує.

В поверненні до обіймів і в продовженні обіймів.

В прагненні великого.

Те що я прагну сьогодні, через 10 років може змінити хід історії.

Це не самомотивація. Так є.

Ось неплідна Анна з 1 Книги Самуїла, наприклад. Вона так молилась, що первосвященник подумав, що вона п'яна. Слів її було не чути, тільки порух губ

Цей порух змінив життя багатьох.

Молитися жарливо – це найпотужніша дія серця.

Дай же серця моєму серцю

І порух губам моїм.

Я не маю розрахунків. Ось Тобі чистий лист моєї сповіді.

Пиши, Господи.

Я вже поставив свій підпис.

Єктенія 2.

І молитва.

– Духа вбогості подай Твоїй Церкві, Господи

– особистого розпізнання правди і зла, а в тому далекоглядності, великодушності, розважливості вельми просимо

– просимо також, щоб не користатися нам слабкостями інших і позбутися духу споживацтва, пристосуванства і решти безликих безумств душі

– ще просимо, щоби в труднощах, скорботах не втратити милуючого Твого погляду і неустанно взивати:

«Слава в вишніх Богу і на землі мир в людях доброї волі»

– ще просимо про смиренне але принципове тривання в правді і сміливість заперечувати неправді, від кого б вона не походила, бо джерело її і батько диявол

– ще просимо, щоби Дух Святий оздобив душі наші вічними radoщами і невимовними пахощами Любові

– шукаючи перш за все Царства Небесного, нічого більше НЕ ПРОСИМО Господи, але нехай у всьому буде воля Твоя Свята, а в нас сповнення дару Твого життя

молитва

Сину Божий, що взяв гріхи світу, а й мої великі провини і дріб'язкові облуди, зруйнуй невидимі мури між Тобою і нами, і мною, що за народ взиваю:

Спасе, прийди і приготуй на березі моря нам сніданок, щоби ми могли посидіти з Тобою.

Подаруй нам час із Твоєї вічності.

Вчителю, Ти вчиш дивитись в Твої очі, хоч і ношу я рани беззаконь.

Побудь із нами... А більше нічого й не треба:

– не хочемо свят, яких Ти ненавидиш, не хочемо численних Твоїх підмін, імперського візантійського бога, чи постмодерного бога, чи ще дідько якого мертвого бога,

але

Тебе Живого Христа жадають душі наші! Прийди і спаси нас.

Ходи... поснідаємо на березі моря! Якщо хочеш, то на цей раз я приготую сніданок.

Поклич апостолів. І Пречисту Матір.

Навіть не знаю, що ми тоді будемо робити, коли ви всі прийдете

Що ти чуєш, коли Чуєш своє ім'я?

12 років тому в Кракові я пережив покликання. Подібно Петру я був гарячий і в серці мав схожу впевненість: якщо і всі відійдуть, але не я, Господи.

І тепер, коли минуло трохи часу, і в мені самому:

– мого Христа судили

– мою Церкву оскаржували,

а я знаходився на межі, зриваючись, переживаючи серйозні кризи і депресії, я лежав як п'яний і я, власне, і був п'яний. Так, я не зрікся як Петро на словах та образом свого життя став далекий від тієї першої весни покликання.

І тепер для мене

відбувається галілейська зустріч, в тому самому місті, це повернення до того, що було найважливіше з Ним. Він обрав це місце. Locus teologicus.

І на цей раз я є. Я прийшов.

Сподіваюсь на сніданок для всього мого життя, коли Він входить у всю мою історію.

Так,

це час, коли Він вчить дивитись Йому в очі, «хоч я і рани ношу моїх беззаконь».

Що ти чуєш, коли чуєш своє ім'я, Софронію?

Я чую, Господи, що тільки Ти і я вкладаємо в це ім'я те, ким я є... Я чую в своєму імені: тільки Ти і я.

Але решта не винні, просто я не вмів жити цей зміст, цей твій дар, я був мертвий, я був відсутній.

– Софронію, чи любиш ти Мене?

– Ти знаєш, що це складне питання, але я кохаю Тебе, Господи, прошу не перепитуй мене, бо я не витримаю

– Ти все витримаєш. Йди за Мною.

«Послухаємо тебе іншим разом...»

Жертовність священника

Починається, коли він

Роздає себе

Як святе причастя

Знімаючи світлі ризи

Не втрачати думки

Про тих, хто не має одягу

Але думки так чи інакше втратиш

Якщо серце не зранене

Милосердя і донати не те саме

Як не те саме

Незайманість і чистота

Магдалина Марія першою зустріла Воскреслого Христа, не рахуючи тих перших у пеклі

Та їй не повірили

Як і двум тим що йшли в Емаус

Дивина!

Господь діє через тих

Про кого кажуть:

це якась курва

Або

Кому ти віриш!

Не одне і те саме

Не одне і те саме

Слово ти чуєш

Але так само імовірно

Не віриш

Забагато декларацій

Забагато молитов

І врешті що маєш?

Сон чи молитва - вже все одно:

Сонечко світить

Буває, що це довго триває

І щось тебе міцно тримає

Роками

Але ось
Камінь відвалений Від гробу
І Ангел
І Марія Магдалина
В сльозах
Спішить сказати:
Він Воскрес
А значить відсунуть твій камінь
І ти встанеш із гробу...
Священник знімає ризи
Як
окривавлену плащаницю
Виходить із гробу
Щось каже
І себе не чує
Тиша все заслонила
І сонечко світить
Хоча ніч не минула

Забагато ліхтарів,
Як слів без сонця
Покидаю знову Львів
У своїй сторонці
Пропонується мені
Аж
ніяк
і не панування
Зовсім скоро розтане цей сніг
Як і мій цілунок
На пожегнання
Поцілунок на погребіння
Як міць першого кохання
Поцілунок воїна дівчині
перед смертю
Поцілунок землі перед смертю

А в твоїх словах
Нерозчинний цукор
Стигне на губах
Перетворений небом у сніг
Перетворений в Тіло хліб
І маленький Господь
І вбогий грудневий хлів
А вже й січень минає
Минає мене
Нерозчинний цукор і кава
Вбирає мене

Я не втомився, знаєш
Але як це назвати
Ніби
Холодне молоко проливають
Пастеризовані пастирі
В проповідях про мир
Ніби
Прикривають нищість німбами
А мені аж
Болить в грудях...
А вчора я більше години говорив з дівчиною
Яка переживає щоночі
Справді містичні явища
І хрестишся і озираєшся
Після такого
Знову
Прошу каву без цукру
Сміюсь,
В мене є нерозчинний
цукор
В мене є також чільна роль в історії
І спільна доля –
з жебраками
Й блудницями
Принаймні, це буде весело
Чорний одяг до кінця життя
Носитиму
І в Бога милости
Нам проситиму

СЕСТРИ АНАСТАСІЇ

Анітрошечки
Анітрішечки
Аніліпшечки
Анігіршечки
Не стало
І аньоли барокові
І ікони з грошиками
Все минало
І я відаю, що творю
І не відаю, що творю
А тобі говорю
під вечірню зорю
Празникову
Що любив і люблю
І любов ця не зникне ніколи
А ніколи – не коло

інколи це просто ніколи
Милий Господи чи
Голий Господи,
що на Хресті
Що ж це сталось довкруг і довкола
Повнять ріки рани Твої
А ось ці – все Тобі –
Голосіння немовлячі святі,
Пісні й солодкі як кутя на столі
І тканина червона шовкова

Що може бути краще
ніж писати вірші в стіл
Наробити такий собі скілз
це ошадливо
Перекреслити безліч слів
Розкроївши себе до сліз
Так собі рима,
Годі, ти не поет:
Коли мені був один рік
Рідна сестра втратила слух
Не одразу це втрапило до моїх вух
Згодом вчиш жести,
А як іще!?
Знаю абетку жестів
І каструлю з перевернутим борщем
Вставте сюди те, що вас скупали в багнюці скорботи
А це не вгамовує дитячі мрії
Не помножує також Твоєї дії
Поезія. Ну тобто.
Справа полягає у слусі
Це якби тебе розташовано в Дусі
Не факт, що в Святому
Поезія – це проста втома
Від слів
І втома від сліз
І склоріз
Я питаю, дуже і надто сміливо питаю Тебе
Бо досі несправедливо мені,
Що я чую
А сестра моя – ні...

Час покаяння і молитви – не заради того, щоб каятися і молитися. Щоб приготувати серце.
«Готове, готове серце моє».
До чого зараз воно готове, що так насправді відбувається?
Не маю людини, щоб взяли мене спаралізованого, не маю людини. 38 років достатньо, щоб
бути готовим?

В 35 я бачу параліч свого серця. Мене огортає страх від самого себе, сплиш буває зі зціпленими зубами. Це ненормально.

І я, здається, готовий цього позбутися.

Не апелюючи до минулого, до гріхів, до за давнених років хвороби, Він приходить замість тої чи іншої людини, яка не прийшла.

І я був такою людиною, яка не прийшла до когось, бо сама хвора.

Милість Твоя споконвічна. Але може Ти оминаєш мене, бо є більш нужденні.

Оминаєш, бо я сам вмю встати і йти до тих, хто так не в силах.

Достатньо тобі благодаті Моєї.

Теж хочу це почути від Тебе: Не вередуй, Софроній, цього достатньо.

Але я боюсь, що недостатньо.

Недостатність як жало в моїй плоті.

Недостатність кам'яного серця. Перетвори його... Пом'якши.

І ті серця, що як і моє боїться і страждає, і неготове, ще не готове... Чи готове для Доброї Новини?

Мав довгу телефонну розмову з однією черницею з Єрусалиму. Питаю в неї:

– В тебе є страх перед майбутнім?

– та в мене було таке жахливе минуле, що я більше боюсь його

Найбільша проблема духовного, чи скорше релігійного життя полягає в тому, що можна стояти так близько світла і правди, будучи герметично закритими на особисті стосунки, закритими до їх джерела – Ісуса Христа.

Розгорни наші серця, скуті самими собою.

Боюсь втратити Тебе. Боюсь, що відвернеш своє Лице від мене назавжди.

Страх і трепет дозволяй здолати горінням, яке понад мої сили. Прошу Духа Святого.

Та чи звільняю місце для Нього?

Якого місця?

В серці, де тлум збирається і здіймає свій галас.

Прошу тиші внутрішньої, якої не маю, хоча маю зовнішню.

Схилимо серця перед Богом. Важко без Нього йти. Важко й серед людей і в усамітненні.

Здається нема майбутнього і нічого немає, крім прірви, крім чорної діри, куди летить все. Ані здобутки, ані добропорядна діяльність, ані служби, ані проповіді вже майже не втішають мене.

Потрібен Ти Сам.

Розчини смуток. Побудь поряд. Я нікуди не йду з келії, щоб прийшов Ти.

Мені навіть лінь прибрати в келії, це правда. Не звертай уваги на розкидані речі і книжки про Тебе.

В мене просто немає сил.

Добре, книжки і речі позбираю

Мій духовний отець за національністю француз.

Часто на питання: «як ви, Отче», відповідає: КОШМАР.

І тільки зараз я збагнув, що це французьке слово «cauchemar».

Найправдивіше передає духовну реальність людського буття.

Сьогодні відчуваюсь так, ніби вийшов з кошмару.

Щось стихло, відшуміло буйство крові і передчасної агонії.
Чи надовго, Господи?

Предметність не чужа. Спорідненість можлива.
Але очі болять.
Йти в тишу не бунтарськи, а так – мимоволі.
Спускаюсь сходами.
Кошмару нема. Духівник далеко і в ворожій країні.
Заспокоїтись в Сині
Я прошу Отця заспокоїтись в мирі Сина.
Нехай заспокоються небо і земля.

І кошмарна доля моя

похорони 1

Опів до п'ятої виходила
Посидіти на город
під улюбленим деревом
А пізно ввечері відказувала:
Я ще не скінчила рядок
Коли мама померла
Кіт оглядався, згортався в клубок
У її ліжку –
Згадують про спочилу Катерину
Проводжають мене, дають з собою млинців, цукерки:
Отче, відмовлятися гріх!
Та я беру,
Йду з торбинкою через місток
Вечірні вогні як свічки у церкві
А самі церкви такі великі в цьому маленькому місті
Забув про пам'ять, просто іду
Упокой, Господи Твою рабу
і безбентежно, і трошечки слизько, морозно
плине час –
уже близько
падаю врешті горілиць
як приємно зустріти стелю
напишу знову якихось дурниць
бо й мені не під силу писати вірші

похорони 2

святі в панамках
і піжамках
моліть Бога за нас
як не жалко
водій, що вчора віз мене на похорони
показав фото свого первістка –
окривавленого воїна в морзі
відспівуємо 90 – річну Раїсу:
ну, хай раює тепер Раїса

а дочка її все одно плаче
йдемо на цвинтар:
Свяятий Боже,
Свяятий Кріпкий...
а чи ж ми кріпаки на цьому світі,
якщо кличемо Твоє безсмертя?
“нічого” приходить пустою
бабці при гробі вкутані хустками
А в Ніжені тим часом ховають двадцятирічного воїна
в Соборі Всіх Святих
Всіх Святих у панамках
Всіх Святих у піжамках
Там є ікона Святого Сергія Радонезького
Він не підтримує руській мір, як видно, – на його очах за кровава сльоза
Поряд з ним
Голова Предтечі на блюдці:
кривава крапля з ока стікає
Земле моя, чи то я заподіяв тобі таке лихо?
Інші гинуть, а я сплю тихо?
Чи то наша така спільна пиха
і відплата за гріх – смерть?
та що мені смерть, як вона не диха?
нічний ранок приходить і розвидниться скоро
паплюжіння кульгаве
зламає ногу
що? над хатою никне зоря?
і в серденьку знов догоря?
п'яний марш лукавих богів
демонстрантів плюгавих вождів
підривається на свому блюзнірстві
накривається панамками
і нетлінними святими
піжамками
з ранками на очах

Проблематика вибору між вузьким і широким шляхом пролягає у втраті відчуття шляху, як такого.

Часто це просто вузькість, але не шлях.

Вузький шлях – це про інтимність дії, він непоказний (не молиться напоказ, нехай права не бачить, що робить ліва рука etc.), широкий шлях – несмак до самого життя, нерозбірливість, нице бродіння чужими дорогами.

Вузький шлях – це свій шлях, це мій Господь:

Він пропонує йти непомітними для інших стежинами разом із Ним.

Вузький шлях – це легко і не легко, але красиво!

Не відпускають мене ці слова з 13 розділу Луки.

23 Сказав Йому хтось: Господи, чи мало є тих, які спасаються? Він відповів їм:

24 Силкуйтесь увійти через вузькі двері, бо багато хто, кажу вам, буде намагатися увійти, та не зможе.

Перекладаю це так.

Його питають: невже все так погано?

Дай якусь надію, метафізичну підказку.

Якщо звернути увагу на попередні питання про силоамську вежу, то прочитується, що люди намагаються розкусити в чому ж секрет.

І як в тій пісні Бутусова: Невже, Андрію, ти зовсім дурний, ніякого секрету нема.

Немає статистики спасених. Я вам просто нічого не скажу про ці схеми.

Не приписуйте Богу те, що комусь впала цеглина на голову.

А як же все волосся, яке Ти порухував.

Виглядає як прикол.

Та я думаю, що насправді Ти хотів сказати: чуваки, ви шукаєте гарантій, а варто вірити без гарантій. Ти хотів, гадаю, сказати, що любиш нас до кінчиків волосся, але це не значить, що це забезпечує автоматично від гільйотини. Предтечу Христос поставив вище всіх народжених, а голова його опинилась на блюдці на вимогу глупої курви.

А щодо спасених – так само.

Ви хотіли б забронювати собі біля мене вигідні місця?

Та їх вже забронювали оті двоє розбійників...

Силкуйтесь тісними воротами йти. Але знову повний колапс. Бо навіть ті хто буде старатися ними йти, не факт, що увійде.

Христос розгортає перед ними прірву свободи, каже про якісь невловимі вузості, бо вони дійсно невловимі, особливо, якщо є бажання застовбурити, вхопити в принцип.

Слідуйте за Мною – в цьому весь Христос. Ті хто питають його, не цікавляться ні ним самим, ні його шляхом в Єрусалим, не можуть просто бути з ним, відчутти, що ось перед тобою найбільша любов, мудрість, сам Бог і як в аптеці просять виписати рецепт на потужний заспокійливий седативний препарат.

Невизначеність того, куди йдеш, посилює значення того за Ким йдеш

Похорони 3

а горло стискає від слів

«і я прощаю тебе»

особливо коли вимовляєш це над лобом покійника

я не знаю тебе і прощаю тебе

за всіх, хто не зміг простити

дивуюсь цій тайні

як Ти спроможен все підкорити

а моя безпритульність непідвладна Тобі?

довго ходити вулицями

до промерзлості

щоби знову відчутти тепло

Дому

довго і втомлено дивитись на дим з комину

скриплі двері зустрічають мене

схриплі голоси бездомних привітають мене

о, розбиті бурульки

о, розсерджені люди

як вас зібрати до купи

шлях туди, де так легко відбуваються страти любові

конечно треба там бути

ангел шепоче:

хлібом на столі

до останньої крихти

новий реп

Королі йдуть під арешт

Монахи під арешт
А хто ти врешті решт
Треш або кеш?
Мій принцип antihyre ±
Невдалий проповіідник
Я починав так
І я помру бідниим
Фрешмени не про мене
Я
жебракуватий сніг
Їду на бусі
За мною сирееени
І тупий піп
Я вивчав реп
з парти до Сіону
Мені кандали, а
тобі піони
Я Китайська стіна
Ти Берлінська стіна
І наші муури
– це лише амури
Якби не сууумно

Ніжень чи Суми
Провінція то є життя
Що?
я клав на культурні столиці
На їх перші лица
Тому що
Йоу
Королі йдуть під арешт
Монахи під арешт
А хто ти врешті решт
Треш або кеш?

ангеле мій, крихкий на дотик
може і ти такий самий невротик..?
вибач, моя легкокрилість
недалекоглядна
може візьмеш її на свої шестикрилі рамена?
я вже підперезую стегна
я вже обіцяю не доводити тебе
базіканням і проповідуванням
я буду мовчати,
буду мовчати, мій ангел!

I. С.

Світанково назбираних мушель
принесу тобі
із морелями зі сходу на захід
Будемо разом пізнавати Бога на запах
Сидіти просто неба скраєчку
Дерев'яного моле
Молитись у море
спостережливо застигати
в траєкторіях льоту легкого
птахів
Підіймати Бога з снігів
Бог прокинеться в нас
як напівдрімотний спів
Боже нехай спізниться Твій гнів
Випередженим милосердям
А і
у вушках мушель
шепоче твій голос
ласкавий

ні митника ні фарисея
не хочу наслідувати
їх інтроспекції здуті
на самих собі
їх колісниці безнадійно відстали
від образу мого богословія –
льону польової квітки
потертої тілом волошкової сорочки
з моїми залозами
з займенником «ми»
з звертанням нормальним
Авва Отче!
Зі складовими молитви
– Шевах (нехай святиться ім'я твоє)
– Тефілах (і прости як і ми... вже простили!)
– Ходаях (яко твоє єсть царство)
і небеса – шеваїм
Твої
а митар з фарисеєм
подружаться на Твоєму порозі
Як дружать на подив усім
Твої протилежності
не треба наслідувати
те що і так присутне
притули сорочку свою
льон і волошки

скажи...

я не кращий за когось і хай йому гРець
я станцюю свій гЕрць
Станцюю смертельний танець під кулями
В твоє святе Ім'я
В ім'я Отця
Владою якого
Я Дитина
і серце волошкове
і око сльозою
наповнене...
в руїнах лаодікеї

Царство міцніше каміння
Якісно міцніше вина в Кані
Врівень твоєї віри
Царство – це спалах і
Царство промінням
влучає в тебе
І в тих кого ти все ще любиш
Охоплює також простягнуті догори
Руки і обтяжену ходу серця
Глибоким осадом пронизує пам'ять
Дні навернення, дні покути погляду
Який відвертається, щоб більше не бачити
Темряви
Світло налите в келихи
Коли розступилися гості
І зім'ята скатертина на столах
Декілька вірних друзів
Утворюють Царство
Усамітненої пісні
Нічого більше не говори
Царство – це дотик

добре добре
Факультативно
5 слів про богословіє
І жодного сквернословія
Обіцяю виправитись
Завжди дивує ця чесна піонерська постава
по сповіді
А найкраще
Це вилізти на дерево
Бо Ти будеш проходити повз
Нашу місцевість
Жити на дереві

Жити як дерево

Просто

Стоїчно

Без примхи

Видима й невидима церква

На відстані протягнутої долоні

Велика душа падає зі скроні

Поспішних висновків

Зухвалих висловів

Складного мислення

Точка потрісканого скла стає

Молитвою Жамма

про вшестя в Царство

Разом з віслюками

Одні їх

Повислі великі вуха

Є умилостивленням за світ

Щаслива нагода випадає

Від сьогодні приєднатись до

Смиреної науки вивчати равликів

в горах

Спати на мішках соломи

Вмиватись вівсяним молоком

Радіти новонародженим

Благословляти змучені лиця

Постарілих жінок

Перетворювати задуху

В простодушність

Сміятись як брат наш Ремігіуш

Він каже, що відчувається

forever Alone

Треба наважитись на обітницю річного мовчання

Тобто мовчання ріки

З невпинною течією

А потім заголосити предтечею

Віддати голову на блюдо

Танцівниці блудниці

Без цього життя неможливе

Потяг, протяг по крижах і плоті

Щось духовне є навіть у рвоті

Якщо сприймати це відсторонено

Притулятися все ще заборонено –

Давно не їздив на метро

Все сповільнене після таїнства причастя онкохворі

Вона колить морфій щотригодини

Від болю хоче різати вени
Бог є прихистком в смертельній болі – несміливо кажу
Бліді будинки такі нерухомі
Ніби щось передочікують
В трамваї дядько питає
Чому у Бога є ще й ім'я Еммануїл
А що вам не подобається?
Це нормально, в Бога багато імен!
«З нами Бог» – непогане ім'я
Ей, агов
Покличте
Знамибога
А де Знамибог
Коли стільки тривоги
Може сусід пив пиво зі Знамибогом
Коли тобі кололи морфій?
Вибачте за цинічне припущення
Взагалі то Він єдиний кому на тебе не наплювати
Коли ти хочеш блювати
Коли не помагає морфій
Коли бліді будинки...
Єдиний хто дивиться в очі

Piotr Lamprecht (<https://nowynapis.eu/autor/piotr-lamprecht>)

wracam z pogrzebu
przed albertynami
kolejka po chleb
jeden z nich mówi mi
że anioł do raju
zabiera tylko światło
повертаюсь з похорону
перед альбертинами
черга по хліб
один з них каже мені
що ангел до раю
забирає тільки світло
Spoglądanie
Płochе ale w głąb
Są tam skargi kołyszące
Jakby z lekkim niedowierzaniem
Szept co zamienia się
W codzienne oskarżenia
Jakie to niemożliwe
Do przyjęcia
Погляд
хиткий але всередину
Там є нарікання, що хитаються

Ніби з легкою недовірою
Шепіт, що перетворюється
У щоденні звинувачення
Як це неможливо
Змиритися з цим
Piotr Lamprecht

Христос виходить з преторії
Неуявно
Вода наливаючись
В склянці прозоріє
Відділяє напівпусте
Тяжке це легке
Легке не важке

На вірш Марини Пономаренко

Так, це правда...
і часто так у житті буває
Що Бога немає, немає, все ще немає
Хоч Він і існує,
Якось дивно у Нього все працює
Бог є труп
А ми орли
Так написано
Точно не скажу коли
Глупий піп – не є воля Божа
Ну і Бог і піп в принципі не тотожні
Бог є дівчина яку страшно вбивали
Він той сонях який поклювали
Я не знаю що на горі сказати
Кажуть Його Мати вміла мовчати
Може Бог
втомився
і пішов собі за високі гори,
за дев'яте море,
де кури недопівають
І досі кричить і стенає
«ілі ілі Лама Савахтані»
Бог не Тора
Бог є велика Жура
Він вбирає смерти кривавії лУги
В свої небесно-синії Губи

– вислів із книги Гната Хоткевича «Камінна душа»

Майже друг і майже поруч
Голуб голуб, а пазурі крука
Саме

Той хто опускає руку
Ділить єдиний недостатній кусень
Наближається його писок
Він цілує, а цілюючи вкусить
Істинно, істинно кажу вам –
найближчим друзям
Що задумали – робіть скоріше
Так, бо ваша присутність нестерпна
Так, бо кривавий терен вже терпне
Хто б подумати міг що це царська корона

Кілька тез з сьогоднішньої проповіді:
«Я – Воскресіння і життя. Хто в мене вірує, той навіть і вмерши житиме»
Воскрешення Лазаря – це серцевина і ключ до розуміння всього Євангелія від Йоана.
Ця історія міститься в 11 розділі, розмежовуючи життя і чудеса самого Христа і Його страждання і смерть.
Смерть Лазаря, друга Господнього вражає настільки, що розчулює Христа до сліз. Христос як справжній Друг кидає виклик смерті в приватному порядку, не чекаючи загального воскресіння.
Він входить в цю історію, залишаючись ще два дні на відстані, якби зволікаючи, хоча міг би прийти і одразу за 40 хвилин.
Нам би теж хотілось багато чого одразу.
Ця історія унаочнює, що потрібен час не Богу, а нам. Він «тягне» для беззаперечності. І для місця нашій вірі.
Цікаво що Марта і Марія знову проявляють себе по різному. Поки Марія тихо сидить вдома і молиться, Марта вибігає на зустріч Христу і падає до Його ніг.
Якби ж Ти був тут, цього б не сталося.
Ту саму віру сповідує і Марія.
Вони вірять, що в Ньому стільки життя, що смерть не змогла би підійти так близько до їхнього брата.
Але ось відвалюють камінь і Лазарь, зв'язаний білосніжними пеленами смерті по руках і ногах виходить.
Він ожив для цього життя.
Але його ще треба розв'язати.
У воскресінні Христа ці полотна смерті пройдені були безпосередньо. Він в них вже не повернеться.
А Лазарю знову доведеться померти через 30 років єпископського служіння.
Але він вже напевно знає, що життя сильніше.
А поки час перекусити з Христом.
І порадіти з друзями!
27 квітня 24 року

весна незносних вечорів
і ніжність, і гіркота
відступить баговіння
в гаджалі горловини
прийдешніх швів

завчена технологія
і зубцювання вистігом
під місяць млистій
нова сорочка
на висхлі плечі
щось не пасує
мені «дар речі»

На вірш Юлії Вінтонів

любити – назбиткуватися
не припинити вередливості
і враз все припинити бо ти так хочеш
любити
депонадспрагле де не де а
вгледіли обоє а видиш
де все єдине і нам не бракне
золотої середини
без тиску і пискуватості
любити – передбачити заздалегідь без забігання наперед
так тихо крокувати
в невимовлене і вимолене
потайбіччя твоє устами зцілювати
і протирати пил з ікон журливих
на догматик глас четвертий
любити – це вперто не знати
і впізнавати поволі край рідного столу в емаусі
любити – падати в слусі
дзвінко нескошеної трави
по під напівзрубане дерево
оксамиту
любити – не дія навіть,
а несамовита стрімкість
і геть зі стайні
поле поле поле орлятка й орли
кружлянь
і все сердечне в тобі
і вже не я віддаю а Він
і терпить і все зносить піднесено
любити – це не окреслення
з біблійних параграфів
бо тут я не згоден де так легко все узгоджено
але тиха вода наливається миром і я замовкаю
як мокрий в дощі
і дешиця знання навстогін
віданням тайни змінється
і ти тільки світло охоплене світлом і тінню руки посуваєшся
любити – це терпкість і нескіченність

любов незавершена тут
і явлена непримарно
в долонях
І камінь утверджений кіфа
на місці своєму
і очі осліплені бо так добре тут бути
колосся у променях тоне
допоки не буде досить
а досить не буде ніколи
така вже природа любові
вона не приходить в збагненість
а сходить і сходить до пекла
і нове все творить і творить
і сходить благословенням
п'янкою тверезістю духа
і мужньо здається в обійми

Отці збирали журавлину
Журавлі збирали в торбинки отців
Я знайшов безцінну перлину
Перевершивши всіх митців
крайокрай дороги
крайоком сліпим
Я впізнав Переможця смерті
Першого з усіх мерців
Журливих ран Його
Журавлиний запах
Предвічних і вічних віків

Після п'ятиста молитов
зернятками старої вервиці саджанці дерев
Обабіч
Втілюють в собі цінність життя
І щоки червоніють як плід оскоруші
Світ як раніш у дитинстві – непізнаний
Люди нейтральні чи добрі
Хтось на ровері з пом'ятим лицем – вистраждано крутить подалі;
не жалую за світським життям
Воно ніби тамбур
А в мене свій табір –
В ньому я опалений гривою кінь
В ньому я повстривожена тінь
Ісихастів
Напудженістю підборідка над Аритмічним серцем
Дзига влітає в квартиру –
Відома спокуса відволікаючих маневрів
Вона розбивається об скло навиліт

О, дратівлива сторона душі – вітай!
Тут тільки ми. Отже почнемо двобій.
Я – шибеник, ти – шибениця
Спільне коріння. Я лиш початок
А ти – чийсь кінець. Та не мій.
Під перелік гріхів підпадає перелюб.
Недолюбити і перелюбити ми вмієм'
Любов – серединна метафізична річ
Любов – це АТБ під боком
Там увечері довгі черги
Пастирськи дивишся на людей
Дійсно трудно їх полюбити такими звичними з сіренькими лицами
А ти мудрий мов Вітгенштейн
Незвабливим оком опиняєшся
В точці осердя
Двері самі відчиняються
Прохолода свободи
Джин у кишені
Я просто чекаю на кожну твою відповідь
Ти не здогадаєшся про те
Як я насправді всеосяжно тебе любив
Найпростішим у світі поглядом

Marcin Świetlicky

Korespondencja pośmiertna

Otóż: w jakiś tam sposób nie byłem ci wierny;
istniał świat. A to rozprasza. Ja budziłem się
i żyłem, dotykałem, jadłem, rozmawiałem,
piłem wino i grałem w ludzkie gry, jeździłem
koleją i pozowałem do zdjęć, rozproszyłem się,
wybacz.

Otóż: w jakiś tam sposób nie byłem ci wierna,
byłam zajęta w innych miejscach, w innych
ludziach, prócz ciebie miałam pory roku,
zwierzęta, drzewa, wojny, dzieci, wielką przestrzeń
do ogarnięcia. Dopiero teraz zostanę przy tobie,
wybacz.

I teraz będzie wszystko? Nie będzie niczego.
Kapelusze i dachy, korony drzew, wieże,
drogi i tory kolejowe, rzeki - stąd widziane
rozplyną ci się zaraz. Pozwoliłam sobie
zrobić dopisek na twojej kartce pocztowej,
wybacz.

Посмертне листування

Що ж, у чомусь я не був тобі вірним;
був світ. А це відволікає. Я прокидався

і я жив, я торкався, я їв, я говорив,
Я пив вино і грав у людські ігри, я їздив
потягом і позував для фотографій, я відволікся,
вибач
Ну, в чомусь я тобі не була вірною,
Я була зайнята в інших місцях, іншими людьми
окрім тебе у мене були пори року,
тварини, дерева, війни, діти, величезний простір до огортання. Тільки тепер я залишуся з
тобою,
вибач
А тепер все буде? Нічого не буде.
Капелюхи і дахи, верхівки дерев, вежі,
дороги та залізниці, річки – видно звідси
Вони швидко розтануть. Я дозволила собі
написати щось тобі
на листівці,

Світлої пам'яті Ользі Ростовській присвячується

забули про смертність
ганялись за дикими поні
видихали благословення
з розімкнутої долоні і
водянисто і чисто
прасували старі рушники
у вічній ріці
цього не оцінять нащадки
і ці
небайдужі до тебе голоси
і тільки сковзає вітер на голих бильцях
в судомі
і де ті конфлікти з спочилими
земля мирить і міряє тебе
в розмір труни
воскресіння – факт невмістимості;
мокру цеглу з підвалу
я брав обережно сьогодні
щоб потім жбурнути у смітник...
так самітник замикається на клямку
неможливо погодитись ні на що
крім янтарної смоли на деревах
в спраглості до утриманості
не називати імен
не підіймати ніяких знамен
довіритись спустошенню Чаші
занедбаного неба
йти навскіс до Остра
не розбиваючи хвиль

вперто жити чернечим життям
зробити келію гробом
де так добре бути;
менше говорити –
довше жити
слухати дощ
не метушитись
економити електроенергію
досить, Софроній

Останній реп
Вилиєш на себе
Відро холодної святої води
Вилаєш всіх домашніх мешканців
Ну... повільно блискавку розстібни
Розкинь в різні кути свої мешти
Де ти і хто ти
Екзистенційний інтелект
Все ще страждає від непочутої відповіді
Поки ти ходив вузькими кривими вулицями
Все що є, все що намацав – виступ гортані
Квіти на підвіконні
Ти думав ти лев
А ти сміховинне поні
Ей йау, міс check,
Прості дефініції давно не працюють
Працюють
Як бублик
Залітай наприкінці у свій нефарбований вулик
Дзижчи своє Дао дзе цзін
Сьогодні ти Лао Цзи
Сьогодні ти дзига ти дзига ту nigga
Маєш жало в плоть
Встромляєш плоть в жало
І вікна і вікна
Німі безотвітні

знову присмерк ловиш на стелі
знову на груди лягає при'смерть
схиляєш повіку
очікуєш воскресіння мертвих
цілуєш життя майбутнього віку
вода хлюпає, ніч легка
і даремна
як бузина на брамі
ти оглядаєш свої стегна
ти ще напевно нічого у цьому вбранні

смирна стакті і кассія
обіцяють
поцілунки правди і миру
в тебе не було віри
просто не було віри
одна лиш суха жила
як тінь вертикального світла
а бабця моя любила вийти до яблуні
на баштан
так ніби там посховані всі її тайни
знаю, так ніхто не пише поважні вірші
і взагалі ніхто насправді нікому не пише
в кожного своя яблуня, свій баштан
свій сутінок, марево, грудка землі
що падає в бік озера
де ловиться рибка
велика й маленька
Тінь вертикального світла – це зі Стуса.

Максиму Кривцову

Довготривка довгозимова журба
Під стелею шукає тепла
висловлення
вимовою зраділого птаха весни

Дякую
Ти розсік посоку
Панівної висоти
Як гаряча сльоза
Загрубілі ланіти
Виніс ніжність у серці війни
Таку ніжність не можна вбити
...і буде пофарбоване павутиння
Під образками
І з образків вийдуть живі святі назустріч
Поет з кирниці запозичив живої води
Не пролити щоб, а напоїти
Напуванням Отця світел

Дякую
Ти зумів захистити
І моє місце на нашій землі
Місце щоб їсти тістечка
Під час сирен
З Лагідним Богом місце молитись
Місце розірвати терен
Місце величі щоб любити

Бог не на небесах а де
Сьогоднішні небеса не пусті
Бог смиренну правицю кладе
На помегранатовий стіл
Не молись завми говори
А говорячи просто молись
Добрий сірий осінній день
І Ти мій маленький Господи
Знову добрий як і колись?

найкраща з святоотцівських порад
вкриватися мантиєю
і лежати так
доки не настане
осінь моєї весни
коли
небілені стіни набудуть вологості
просто береш
перевдягаєшся в суху сорочку
приємно чути як ні для кого крім могил вітер розвіє дорогий парфюм
безкорисливе марнотратство
вбогої душі

Бог предвічно стримує
в'яже себе людською свободою
Сьогодні
В узбережжях Іонічного моря,
Його
Визволятимуть святі з Ахаї
Дарма, в них нічого не вийде
Він втече через Коринфський канал
В людську несвободу
Ні, Його ніхто не спасає
Та й Ахаї давно вже немає
І святих вже немає
То хто ж визволятиме Божу свободу сьогодні?
Саме ти,
Саме ти!

На тебе чекають цікаві мандрі з дочасного в вічне
І не менш цікаві
З вічного в дочасне
Вознесіння Ісаї
З ангелом в глибини небесні
Де возсідає Логос

Зв'язаний і Свобідний

Водночас

Як і ти

Саме ти

Саме ти

Так легко бути великим поетом

Як важко бачити що твоя любов

Віддається іншому в грубі руки

Так легко дихається з великими поетами

Та важко розділяти з ними єдину путь

Я хочу стати бідним і відкинутим

Непомітною гілкою

За яку чіпляється подорожній

Осіній ліс, гіркий шоколад

Я трошки наводжу лад

На що опирається повітря?

Куди рухається Руах

Коли опускаються твої повіки

Для молитви на всіх язиках

Чи ходиш ти в невинності серця свого

Серед дому твого?

Чи придивляється око твоє до дороги невинного?

Чи був ти тим праведником

Що перевертає столи

Якщо був

То де, скажи, і коли

ставлю собі прості

завдання:

уявити

Аравію Пустельну і Аравію Родючу

І царицю Савську з Саби

І вимовляти

по кілька слів із південноаравійських мов

Таких як махра, сокотрі, шехрі, разігі

ходити навколо одного й того самого дерева

подумки

драглиувати вишні, сливи і черешні

молитись за упокій бабці

Вона ліпила найкращі вареники

Коли я малим довго дивився в бік воріт

Потім зупинити всі спогади

заради однієї єдиної

Людини

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

1. *Алатиренко Мирослава Андріївна*, кандидатка педагогічних наук, доцентка, вихователька ГПД Гімназії №6, м. Чернігів.
2. **Гринь Микола Миколайович**, член Національної спілки журналістів України, лауреат Міжнародної літературно-мистецької премії імені Пантелеймона Куліша.
3. *Григорук Аделя Григорівна*, членкиня Національної спілки письменників України та Національної спілки журналістів України, заслужена працівниця освіти України.
4. *Ієромонах Софроній (Тютюнник)*, монах.
5. *Кравчук Галина Костянтинівна*, учителька, письменниця, членкиня Управи відділу Ліги Українців Канади (Монітобський відділ), Вінніпег.
6. *Мацько Віталій Петрович*, доктор філологічних наук, професор, член Національної спілки письменників України.
7. *Павленко Сергій Олегович*, публіцист, шеф-редактор наукового журналу «Сіверянський літопис», заслужений журналіст України.
8. *Тарасенко Лариса Іванівна*, завідувачка відділу «Природа Приостер'я» Ніжинського краєзнавчого музею імені Івана Спаського.
9. *Щербань Олена Василівна*, докторка історичних наук, провідна наукова співробітниця відділу історичної етнології Інституту народознавства НАН України.

**Науково-популярний часопис
для вчителів України та діаспори
«Наш український дім»
№ 2, 2024 рік**

Періодичність – 2 рази на рік.

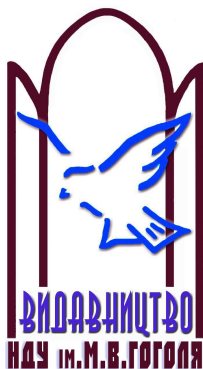
Матеріали для друку можна надсилати за адресою:

Центр гуманітарної співпраці з українською діаспорою
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя
вул. Графська, 2, кімн. 210
м. Ніжин, Чернігівська обл.
16600, Україна
e-mail: ukr_diaspora@ukr.net
Тел. 7–19–59

Підписано до друку 10.12.2024 р.
Гарнітура Computer Modern
Замовлення № 135

Формат 60x84/8
Ум. друк. арк. 12,67
Обл.-вид. арк. 6,8

Папір офсетний
Електронне видання

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя.
м. Ніжин, вул. Воздвиженська, 3^А
8(04631) 7–19–72
E-mail: vidavn_ndu@ukr.net
www.ndu.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 2137 від 29.03.05 р.